

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse instituut

Mari-Liis Tõnuri

**PÕHISEADUSLIKUD GARANTIID AVALIKU KÄTTETOIMETAMISE PUHUL
TSIVILKOHTUMENETLUSES**

Magistritöö

Juhendaja
dr iur Villu Kõve

Tallinn
2012

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. PÕHIÕIGUSED TSIVIILKOHTUMENETLUSES	8
1.1 EV Põhiseadusest ja Euroopa Liidu õigusest tulenevad printsiibid	8
1.2 Õigus tõhusale menetlusele	10
1.3 Õigus õiglasele kohtulikule arutamisele.....	14
1.4 Põhiõiguste riive tsiviilkohtumenetluses	18
2. MENETLUSDOKUMENTIDE AVALIK KÄTTETOIMETAMINE.....	22
2.1 Üldiselt menetlusedokumentide kättetoimetamisest	22
2.2 Eeldused menetlusedokumentide avalikuks kättetoimetamiseks	26
2.2.1 Avalik kättetoimetamine füüsilistele isikutele	28
2.2.2 Avalik kättetoimetamine juriidilistele isikutele.....	30
2.3 Õiguskaitsevahendid avaliku kättetoimetamise puhul	32
2.4 Avalik kättetoimetamine Euroopa Liidu õiguses	36
2.5 Avalik kättetoimetamine Euroopa Liidu liikmesriikide õiguses	39
3. PÕHIÕIGUSTE TAGAMINE AVALIKUL KÄTTETOIMETAMISEL.....	47
3.1 Menetlusedokumentide avaliku kättetoimetamise vajadusest.....	47
3.2 Seadusest tulenevad garantiid.....	50
3.2.1 Menetlusedokumentide kättetoimetamise järjekord.....	51
3.2.2 Kaja.....	59
3.2.3 Menetlusnormi olulisel rikkumisel kohtuotsuse tühistamine	60
3.2.4 Teistmine	62
KOKKUVÕTE	65
CONSTITUTIONAL GUARANTEES IN PUBLIC DELIVERY OF LEGAL PROCEDURE DOCUMENTS WITHIN CIVIL COURT PROCEEDINGS.....	70
SUMMARY	70
KASUTATUD LÜHENDID	75
KASUTATUD KIRJANDUS	76
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	79
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	81

SISSEJUHATUS

Eesti Vabariigi põhiseaduse¹ (edaspidi PS) § 15 sätestab igapäevase õiguse pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. PS §-i 24 järgi on igapäevane õigus olla oma kohtuasja arutamise juures. Samu põhimõtteid sisaldab ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni² (edaspidi EIÕK) artikkel 6, mille järgi on igapäevane oma tsiviilõiguste ja –kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus.

Kohtusse pöördumise õigus tähendab muuhulgas ka õigust tõhusale menetlusele. Tõhus on menetlus eelkõige siis, kui see on kiire ja efektiivne ning toimub mõistliku aja jooksul. Eesti kohtutes oli enne 2009 aastat menetlusse saanud ja 2011 aasta esimese poolaasta lõpuks lahendamata jäänud tsiviilasjade arv üle poolesaja.³ Euroopa Inimõiguste Kohus (edaspidi EIK) on Eestile mitmeid kordi ette heitnud mõistliku menetlusaja nõude rikkumist. Näiteks EIK on etteheidetavaks pidanud asjaolu, et kohus oli abielulahutuse nõuet hõlmavas menetluses ligi kaks aastat passiivne⁴ ning samuti, et laenulepingu järgsest laenu tagastamise kohustusest tekkinud võlanõude läbivaatamise puhul, menetlus üle viie aasta lihtsalt „seisis”. Sellisel juhul leidis EIK, et mõistliku menetlusaja nõude rikkumine oli ilmne.⁵

Õigus olla oma kohtuasja arutamise juures ehk juuresolekuõigus tähendab eelkõige õigust sellele, et kohus ei vii menetlust läbi ilma isiku teadmata, vaid teavitab teda kohtumenetlusest ja annab võimaluse olla kohtu poolt ärakuulatud.

Kohtute seaduse⁶ § 27 lg 3 kohustab Riigikohtu esimeest kord aastas Riigikogu kevadistungjärgul esitama ülevaate kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta. Nii on ta rõhutanud, rääkides kriminaalasjadest, et üheks menetluse efektiivsemaks muutmise vahendiks on küll näiteks lihtsustatud menetlusliigid, kuid nende

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.

² Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. 04.11.1950 – RT II 2010, 14, 54.

³ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2011.a. I poolaasta kokkuvõtte, lk 18. Arvutivõrgus : <http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=55451/I+ja+II+astme+kohtute+menetlusstatistika+2011.a+Ipa.+kokkuv%F5te.pdf>, 20.04.2012.

⁴ EIKo 2.12.2003, 48129/99, *Treial vs. Eesti*.

⁵ EIKo 29.01.2009, 43276/06, *Missenjov vs. Eesti*.

⁶ Kohtute seadus. – RT I 2002, 64, 390 ... RT I, 28.12.2011, 48.

kasutamiseks ei tohi kahjustada õigusemõistmise põhiprintsiipe. Ökonoomsus ei tohi kahjustada ühiskonna arusaamu õiglasest õigusemõistmisest.⁷ Rääkides tsiviilkohtumenetlusest, on Riigikohtu esimees tähelepanu juhtinud, et üheks peamiseks põhjuseks, mis oluliselt mõjutab tsiviilkohtumenetluses otsuseni jõudmist mõistliku aja jooksul, on menetlusedokumentide kättetoimetamine.⁸

Tsiviilvaidluste puhul eeldatakse, et hageja omab informatsiooni kostja kohta. Need on eraõiguslikud vaidlused, kus enamasti pooled on omavahel seotud kas lepingute, perekondlike sidemete või kasvõi omandi kaudu. Sellepärast on ka seadusega pandud hagejale kohustus teada, kust ja mil viisil kostjat kõige paremini kätte saab. Nimelt Tsiviilkohtumenetluse seadustiku⁹ (edaspidi TsMS) § 423 lg 1 p 8 järgi kui kostja kohta esitatud andmed on puudulikud, võib see anda aluse hagi vastuvõtmisest keeldumiseks. Seega isik, kes on huvitatud asja kiirest lahendamisest, peaks tegema ka ise maksimaalselt jõupingutusi, et tsiviilasja menetlus ei veniks ning üheks selleks on kindlasti kostja asukoha teadmine. Kuid asjaolu, et kostja on kättesaadav, ei muuda menetlust iseenesest automaatselt kiireks. Lisaks on eraisikutel tihti piiratud võimalused teiste isikute asukoha kohta informatsiooni hankimiseks. Seega ei saa kostja leidmine ja menetlusest teavitamine olla hageja kohustuseks.

PS § 14 järgi on õiguste ja vabaduste tagamine seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus. Seetõttu paneb tsiviilkohtumenetluse seadustik kostja leidmise ja talle menetlusedokumentide kättetoimetamise kohustuse kohtule.

Kohtutel on kohustus lahendada tsiviilasjad mõistliku aja jooksul, kuid samas nii, et isikute kohtumenetluslikud põhiõigused oleks tagatud. TsMS-s on sätestatud erinevaid menetlusedokumentide kättetoimetamise viise, mida kohus saab dokumentide edastamiseks kasutada. Üheks neist on menetlusedokumentide avalik kättetoimetamine, mis on sisuliselt surrogaat kättetoimetamine ja tähendab dokumendi teatavakstegemist veebiväljaande Ametlikud Teadaanded kaudu. Riigikohus on rõhutanud, et isikule menetlusedokumentide kättetoimetamine avalikult, ei ole optimaalne viis anda poolele teada kohtumenetlusest.¹⁰

⁷E. Kuklane (toimet). Eesti kohtu lugu. 2006. – 2008 aastal peetud kohtuteemaliste ettekannete valikkogumik. Tartu: Riigikohus 2008, lk 126.

⁸M.Rask. Ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta. - Ettekanne Riigikogu 2011. aasta kevadistungjärgul 16.06.2011. Arvutivõrgus:

http://www.riigikogu.ee/?page=muu_kysimus&op=ems&eid=1347753, 07.03.2012.

⁹ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 28.12.2011, 44.

¹⁰ RKTKm 3-2-2-7-09.

Selline kättetoimetamise viis rikub eriti rängalt isikute PS § 24 tulenevat õigust olla oma kohtuasja arutamise juures ja olla kohtu poolt ärakuulatud.

Kohtute jaoks on surve menetluse kiireks läbiviimiseks ja menetluses olevate asjade arvu vähendamiseks küllaltki suur. Selle tõttu võib kaasneda oht, et menetlus viiakse küll läbi kiirelt aga lohakalt. Kohtunikud ja kohtutes töötavad inimesed võivad ka eksida ja nii peab olema, kas seaduse või ka kõrgema kohtupraktikaga, loodud õiguskaitsevahendid isikutele, kes on menetlusest kõrvale jäetud. Kuna avaliku kättetoimetamise kaudu kohtusse kutsumisega saab kergesti rikutud põhiõigus olla ärakuulatud, peavad olema garantiid seaduses, et see saaks toimuma nii ruttu kui võimalik, kasvõi peale otsust. Magistr töö teema on aktuaalne, kuna probleem, kuidas lahendada kohtuasju mõistliku menetlusaja jooksul, kuid samal ajal tagada isikute põhiõiguste kaitse, on jätkuvalt päevakorral.

Eriti tähtis on kohtumenetluses dokumentide esmane kättetoimetamine. Selle kaudu saab isik üldse teada enda suhtes on käivast kohtumenetlusest. Dokumendid isiklikult kätte saades, on saajal võimalus nendega tutvuda ja seeläbi oma õigusi kaitsta. Saajal tekib läbi selle võimalus reageerimiseks. Seetõttu peavadki menetlusedokumentide esmasel kättetoimetamisel ehk hagimenetluses hagiavalduse kättetoimetamisel olema kõrgemad kriteeriumid. Magistr töö käsitlebki eelkõige kostjale hagimenetluses menetlusedokumentide avalikku kättetoimetamist.

Saksamaal on tõdetud, et enamik tsiviilkohtumenetluse reforme, mis viimastel aastakümnetel on aset leidnud, keskenduvad soovile muuta tsiviilkohtumenetlus tõhusamaks, see tähendab kiirendada menetlust, vähendades seeläbi kohtute koormust.¹¹ Eesti tsiviilmenetluse seadustiku viimased suuremad muudatused jõustusid 2009.aastal. Hetkel on aga Eestis käsil riigilõivuseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise eelnõu¹² (edaspidi eelnõu), mille tulemusena alandatakse märgatavalt kohtutoimingute riigilõivu.

Samal ajal lõivustamise süsteemi muutmise, kavandatakse muuta ka tsiviilkohtumenetluse seadust.

¹¹ V.Lipp, H.Haukeland Fredriksen (koost). Reforms of Civil Procedure in Germany and Norway. Tübingen: Mohr Siebeck 2011, lk 98.

¹² Riigilõivuseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 206 SE II-1. (edaspidi eelnõu). Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&eid=1485780&emshelp=true&u=20120428215812,26.04.2012>.

Seda on eelnõu seletuskirja¹³ (edaspidi seletuskiri) järgi vaja selleks, et muuta tsiviilkohtumenetlust tõhusamaks. Üheks võimaluseks kuidas seda teha, on ettenähtud menetluskirjelduste kättetoimetamise regulatsiooni parendamine ja täiendamine. Seadusemuudatust on põhjendatud ka menetlusökoonomia põhimõttega. Leitakse, et lisaks õiglase kohtulahendi saamisele on kohtusse pöördunud isiku jaoks oluline ka õiglane, minimaalselt kulukas ja kiire ehk tõhus menetlus.¹⁴

Kuna menetluskirjelduste avalik kättetoimetamine on isikute põhiõigusi enim riivav menetluskirjelduste kättetoimetamise viis, tekib küsimus, kas menetlusseadustik peaks üldse sellist kättetoimetamist lubama.

Magistritöö eesmärk on analüüsida, kas menetluskirjelduste avalikku kättetoimetamist, kui üht isikute põhiõigusi enam riivavat kättetoimetamisviisi, on Eesti õiguskorras vaja. Lisaks uurida, millised on miinimumstandardid ja õiguskaitsevahendid, mis peavad olema tagatud, et isikute põhiõiguseid ei riivataks või see riive oleks võimalikult väike. Eelkõige kasutab autor võrdlevat ja analüütilist meetodit. Hetkel kehtivat regulatsiooni on kõrvutatud ja võrreldud eelnõuga ja Euroopa Liidu õigusaktidega. Magistritöös uuritakse, kas eelnõus sätestatud muudatused puudutavad ka menetluskirjelduste avalikku kättetoimetamist ning kui see nii on, siis kuidas see võiks mõjutada isikute põhiõigusi ja nende kaitset.

Käesolev magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis uuritakse millised on isikute üldised põhiõigused tsiviilkohtumenetluses. Sellega seonduvalt käsitletakse õigust tõhusale menetlusele, eelkõige kui hageja põhiõigust ja õigust õiglasele kohtumenetlusele, kui kostja põhiõigust. Lisaks analüüsitakse, kas nende põhiõiguste riive on lubatud ning kui, siis millistel tingimustel see on õigustatud.

Teises peatükis uuritakse lähemalt menetluskirjelduste avaliku kättetoimetamisega seonduvat. Esmalt selgitatakse üldiselt menetluskirjelduste kättetoimetamise regulatsiooni Eesti kehtivas õiguses. Seejärel täpsemalt menetluskirjelduste avaliku kättetoimetamise institutsiooni. Mis on need isikute põhiõigused, mida selline kättetoimetamise viis kõige enam riivab. Lisaks millistele isikutele ja mis eeldustel võib menetluskirjelduste avalikult kätte

¹³ Seletuskiri riigilõivuseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 206 SE II-1 juurde. (edaspidi seletuskiri). Arvutivõrgus <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&eid=1485780&emshelp=true&u=20120428215812>, 26.04.2012.

¹⁴ Seletuskiri, lk 3.

toimetada ning millised on õiguskaitsevahendid avaliku kättetoimetamise puhul. Paralleelselt käsitletakse ka eelnõus sätestatud. Edasi uuritakse, kas ja kuidas on menetlusedokumentide avalik kättetoimetamine ühena kättetoimetamise võimalustest olemas Euroopa Liidu õigusnormides ning kas sellist kättetoimetamise viisi kasutatakse ka teistes Euroopa Liidu liikmesriikides. Näiteid on toodud lähinaabrite Läti ja Leedu ning samuti Rootsi ja Soome seaduste regulatsioonidest. Eesti 01.01.2006 jõustunud tsiviilkohtumenetluse seadustikus on paljuski eeskujuna võetud Saksa tsiviilprotsessiõigusest, seetõttu leiavad magistritöös lähemalt käsitlemist ka Saksa tsiviilkohtumenetluse põhimõtted ja nende seos menetlusedokumentide avaliku kättetoimetamisega. Lisaks on analüüsitud Riigikohtu lahendeid, mis käsitlevad menetlusedokumentide avalikku kättetoimetamist, samuti Euroopa Liidu õigusakte.

Kolmandas peatükis uuritakse, kas ja miks on avalikku kättetoimetamist tsiviilkohtumenetluses vaja ja analüüsitakse seaduses sätestatud garantiide ja õiguskaitsevahendite tõhusust ning võrreldakse neid eelnõus sätestatuga, saamaks vastust küsimusele kas hetkel kehtiv seaduseregulatsioon on piisav ning milliseid muudatusi võib kaasa tuua uus eelnõu.

Magistritöös on uuritud õigusala kirjandust, analüüsitud Eestis hetkel kehtivat tsiviilkohtumenetluse seadustikku ja uut eelnõu; lisaks Euroopa Liidu õigusakte, Euroopa Kohtu (edaspidi EK) ja EIK lahendeid, samuti Riigikohtu ja Tallinna Ringkonnakohtu lahendeid. Lisaks Harju Maakohtu tsiviiltoimikuid, milledes on kostjatele hagimaterjalid kätte toimetatud avalikult.¹⁵

Käesoleva töö hüpoteesiks on väide, et menetlusedokumentide avalik kättetoimetamine, kui üks kättetoimetamise viisidest, on ebavajalik, kuna see riivab isikute põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures ja hetkel kehtivad seadused ei suuda garanteerida sellise kättetoimetamise puhul isikute põhiõiguste kaitset.

¹⁵ Harju maakohus. Tsiviiltoimikud. 40 tk Lahendid märts-aprill 2012.

1. PÕHIÕIGUSED TSIVILKOHTUMENETLUSES

1.1 EV Põhiseadusest ja Euroopa Liidu õigusest tulenevad printsiibid

PS §-d 13 ja 14 tagavad isikute üldise õiguse riigi ja seaduse kaitsele ning panevad õiguste ja vabaduste tagamise kohustuse seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustuseks. Põhiseaduse §-s 13 sätestatud igäihe õigust riigi ja seaduse kaitsele võib nimetada üldiseks kaitseõiguseks. Kaitseõigus eeldab teatud korralduslikku ja menetluslikku külge. Seega PS § 14 järgi on kohtul kohustus tagada isikute õigused ja vabadused. Kohus peab järgima põhiõigusi protsessi raames ja kohaldama seadusi põhiõigustega ühtivalt. Seda ka tsiviilprotsessinormide rakendamisel. Lisaks sätestab PS § 14 üldise põhiõiguse korraldusele ja menetlusele.¹⁶

PS § 14 põhieesmärgiks on sõnaselgelt sätestada avaliku võimu kohustus õiguste ja vabaduse tagamisel. Selline avaliku võimu kohustuse ühene esiletoomine lubab rääkida igäihe subjektiivsest õigusest korraldusele ja menetlusele, kui üldisest põhiõigusest, sest avalik võim saab õigusi ja vabadusi tagada talle omaste meetoditega, s.o seaduse alusel antud korralduse ja menetlusega. Õiguste ja vabaduste dogmaatika on üles ehitatud teljele igäüks vs avalik võim. Igäihe õigustatusele peab vastama kellegi kohustus.¹⁷ Seega on PS §-st 14 tulenevalt isegi juhul, kui seadusandja ei ole piisavalt taganud põhiõiguste kaitse, põhiõiguste ja vabaduste tagamine kohtu kohustus.

Kõigepealt on põhiseaduse § 14 kohaselt kohustatud põhiõigusi tagama seadusandlik võim. Põhiõigused on positsioonid, mis on põhiseaduse kohaselt nii olulised, et nende tagamist või mittetagamist ei saa jätta parlamendi lihthälteenamuse otsustada. Põhiõigused on seega seadusandja kompetentsi piirang. Ka kohtud peavad järgima põhiseadust. Seega põhiõigustega peab kooskõlas olema nii kohtu sisuline otsus, kui ka protsess, kui selline. Õigused menetlusele kohtus ja ametiasutuses on olulises osas õigused efektiivsele õiguste kaitsele. Üldise korraldus- ja menetlusõiguse riive seisneb riigivõimu teostajate tegevusetuses.¹⁸

¹⁶ E.-J. Truuväli jt (toimet). Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. 2. tr. Tallinn: Juura 2008, § 14, komm 2.2.3.

¹⁷ R.Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja – vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004, lk 293.

¹⁸ Eesti Vabariigi põhiseaduse ekspertiiskomisjoni lõpparuanne. Põhiseaduse analüüs, kommentaar § 14 lg-le 2, p 2.2.3. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/10731>, 23.03.2012.

Millise kvaliteediga peaksid olema riigivõimu poolt kujundatavad menetlused, et need vastaksid põhiseaduse §-st 14 tulenevatele nõuetele, on raske üheselt vastata. Iga sellise menetluse kujundamisel, mis pretendeerib põhiõiguste tagaja rollile, peaks arvestama viie faktoriga: menetlusosaliste ringi piiritlemine; menetlusosalistele subjektistaatuse tagamine; menetlusosaliste vahelise igasuunalise, täieliku ja moonutamata infovahetuse tagamine; ajafaktori arvestamine otsustuste tegemisel ning olukorra kujundamine, mis tingiks pideva püüdluse menetluse tulemina tehtavate otsustuste sisulise ja võimalikult üldisi huve arvestava õigsuse suunas.¹⁹

Konkreetsemalt õigusemõistmist puudutavad printsiibid on sätestatud PS §-des 15 ja 24. Nimelt PS § 15 järgi on igäihel õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. PS § 24 sätestab aga igäihe õiguse olla oma kohtuasja arutamise juures.

Seoses Eesti kuulumisega Euroopa Liitu, kuuluvad kohaldamisele ka Euroopa Liidu õiguse põhimõtted. Need on sätestatud eelkõige EIÕK artiklites 6 ja 13 ning Euroopa Liidu põhiõiguste harta²⁰ (edaspidi harta) artiklis 47.

Samuti sisaldavad õiguse üldpõhimõtteid Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrused. Tsiviilkohtumenetlust silmas pidades, eelkõige määrus nr 805/2004, millega luuakse Euroopa täitekorraldus vaidlustamata nõuete kohta²¹; määrus nr 1896/2006, millega luuakse Euroopa maksekäsumenetlus²²; määrus nr 861/2007, millega luuakse Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlus²³; määrus nr 44/2001, mis käsitleb kohtualluvust ja kohtuotsuste täitmist tsiviil- ja kaubandusajades²⁴ ning määrus kohtu ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades.²⁵

Lisaks aitavad põhiõiguste lahtimõtestamisele kaasa EK ja EIK praktikad. Põhiõiguste ja –vabaduste kaitse Euroopa Liidus on oma tänase taseme saavutanud suuresti tänu Euroopa

¹⁹ E.Kergandberg. Põhiõiguste menetluslikust dimensioonist. - Juridica 2003/1, lk 11 põhjal.

²⁰ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – ELT eestikeelne väljaanne C 83, 30.03.2010, lk 389-403.

²¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21.04.2004.a. määrus (EÜ) nr 805/2004, millega luuakse Euroopa täitekorraldus vaidlustamata nõuete kohta. – ELT L 143, 30.04.2004, lk 15-39.

²² Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12.12.2006.a. määrus (EÜ) nr 1896/2006, millega luuakse Euroopa maksekäsumenetlus. – ELT L 399, 30.12.2006, lk 1-32.

²³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11.07.2007.a. määrus (EÜ) nr 861/2007, millega luuakse Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlus. – ELT L 199, 31.07.2007, lk 1-22.

²⁴ Euroopa Nõukogu 22.12.2000.a. määrus (EÜ) nr 44/2001 kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. – EÜT L 12, 16.01.2001, lk 1-23.

²⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13.11.2001.a. määrus (EÜ) nr 1393/2007 kohtu ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. – ELT L 324, 10.12.2007, lk 79-120.

Kohtule.²⁶ Kohus on tõlgendamise abivahenditena ja kohtuliku kontrolli alustena kasutusele võtnud Euroopa Liidu õiguse üldpõhimõtted, mistõttu on nendel ka oluline roll kohtu praktika kujundamisel.²⁷

Kuigi põhiõigused, mis seonduvad õigusemõistmisega on kohtumenetluses kõigi menetlusosaliste õigused, käsitletakse järgnevalt õigust tõhusale menetlusele, kui hageja põhiõigust ja õigust õiglasele kohtulikule arutamisele, kui kostja põhiõigust.

1.2 Õigus tõhusale menetlusele

Tsiviilõigus on eraõiguse osa, mis laieneb kõikidele isikutele ning millega reguleeritakse isikute varalisi ja isiklikke suhteid. Tsiviilõigus subjektiivses tähenduses on konkreetsele isikule kuuluv juriidiliselt tagatud õigustus ise teatud viisil käituda või nõuda vastavat käitumist teiselt poolelt. Nõudeõigus on õigus nõuda teiselt millegi tegemist või tegemisest hoidumist. Kui kohustatud pool ei täida nõudeid vabatahtlikult, võib teine pool pöörduda abi saamiseks riigi poole. Riiklik sund realiseerub peamiselt kohtu kaudu.²⁸ Riigivõimul on kohustus tagada isikute õigused ja vabadused.

Esimeseks, hageja õiguste kaitsmise seisukohast oluliseks kriteeriumiks on see, et õigus tõhusale menetlusele saab olla tagatud alles siis, kui on olemas üldse õigus kohtusse pöörduda.

Sellise õiguse sätestab põhiseaduse §-i 15 esimene lause. Üldine kohtusse pöördumise õigus on ühteaegu nii põhiõigus kui ka õigusriigi keskne põhimõte, selle nurgakivi.²⁹ Seega sisaldab PS § 15 lg 1 koosmõjus §-ga 14 üldist põhiõigust tõhusale õiguskaitsele ja ausale kohtumõistmisele. See üldine põhiõigus kaitseb õigust pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse. Seda aspekti võib nimetada üldiseks kohtutee garantiiks.³⁰

²⁶ J.Laffranque. Euroopa Liidu õigussüsteem ja Eesti õiguse koht selles. Tallinn: Juura 2006, lk 323.

²⁷ U.Lõhmus. Põhiõigused ja Euroopa Liidu õiguse üldpõhimõtted: funktsioonid, kohaldamisala ja mõju. *Juridica* 2011/ 9, lk 651 põhjal.

²⁸ T.Anepaio jt. Sissejuhatus õigusteadusesse. Loengud. Tallinn: Juura 2005, lk 89, 95.

²⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 15 komm 1.2.

³⁰ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 15 komm 2.1.1.

Sama õiguse sätestavad EIÕK artiklid 6 ja 13. Artikli 13 järgi on igal inimesel õigus tõhusale õiguskaitsevahendile riigivõimude ees, kui konventsioonis sätestatud õigusi ja vabadusi on rikutud. Veel olulisem on aga artikkel 6 lg 1 esimeses lauses sätestatu, mille järgi on igal inimesel oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus. Sama õigust käsitleb ka harta artikkel 47, mille järgi on igal inimesel, kelle liidu õigusega tagatud õigusi või vabadusi rikutakse, õigus tõhusale õiguskaitsevahendile kohtus.

Teiseks on hageja jaoks menetluse tõhususe üheks oluliseks kriteeriumiks menetluse mõistlik aeg. Mõistliku aja nõude eesmärgiks on tagada, et kohtuotsusega lõpetataks ebakindel olukord, milles isik viibib tema vastu esitatud kriminaalsüüdistuse või tsiviilvaidluse tõttu. See põhimõte peab tagama isiku enda huvid ja õiguskindluse. Selleks, et oleks tagatud õigusemõistmise efektiivsus ja usaldusväarsus, peab see toimuma ilma viivitusega.³¹

Nõue arutada asja mõistliku aja jooksul tekitab aga küsimused, mis perioodi üldse arvestada ja kuidas hinnata, kas see periood on „mõistlik”. Arvessevõetav periood hõlmab kogu protsessi. Aluspunktiks tsiviilmenetluses on tavaliselt hetk, millal asi õigusemõistmise volitustega institutsioonis algatatakse, ent ajaarvestus võib alata ka varem, nagu näiteks juhtudel, mil kohtuasja algatamiseks on enne tarvis läbi teha eelnev haldusmenetlus. Arvessevõetav periood hõlmab apellatsioonimenetlust ja põhiseaduslikkuse menetlust juhul, kui nende menetluste tulemus võib konkreetse asja lahendit mõjutada.³²

EIK on rõhutanud, et teatud viivitused mingis kohtuastmes on talutavad siis, kui kohtuasja kogukestus on mõistlik.³³ Mõistlikkuse hindamisel on aga EIK oma praktikaga loonud kriteeriumid, mida tuleb hindamisel arvestada. Sellisteks kriteeriumiteks on:

- kohtuasja keerukus
- menetlusosaliste käitumine

³¹ U.Lõhmus. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: Sihtasutus Iuridicum 2003, lk 165.

³² A.Grotian (tõlk. S.Soomets). Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6. Õigus asja õiglasele arutamisele, p 79. Human rights files, No. 13. Council of Europe Press, 1993. Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=531>, 01.04.2012.

³³ EIKo 4.02.2010, 13791/06, *Gromzig vs. Saksamaa*.

- võimude (riigi) käitumine ning
- otsustamisel oleva probleemi kaalukus isikule.³⁴

Ühelgi neist kriteeriumitest ei ole määravat osa ning neid tuleb hinnata iga juhtumi puhul eraldi. Kohtuasja keerukus sõltub erinevatest õiguslikest ja faktilistest asjaoludest; tihti on vaja üle kuulata tunnistajaid; korraldada ekspertiise. EIK on leidnud, et keerulisemate asjade menetlemine võib küll võtta rohkem aega, kuid see ei ole alati piisavaks õigustuseks menetluse pikale kestmisele. Menetlusosalise käitumine on kriteerium, kus EIK on leidnud, et EIÕK artiklit 6 ei ole rikutud, kuigi menetluse aeg oli ebamõistlikult pikk. Samas on EIK rõhutanud, et menetlusosalised vastutavad viivituste eest ainult siis kui nad on käitunud pahauskselt. Riik peab tarvitusele võtma meetmed, mis tagaksid sujuva kohtupidamise. Lisaks käsitleb EIK teatud tsiviilasju n-õ eesõigusega asjadena, millede puhul on isikute jaoks kaalul suurem õigushüve. Nendeks on töövaidlused; menetlused, kus käsitletakse õnnetuse ohvri kompensatsiooninõuet; juhtumid, kus isik kannab vanglakaristust; juhtumid, mis puudutavad politseivägivalda isikute vastu; juhtumid, mis puudutavad isikute tervist või kui isik on väga vana; lisaks perekonnavaidlused, eriti, mis käsitlevad laste hooldusõiguse küsimusi ning viimasena vaidlused, mis puudutavad isikuid, kes on piiratud teovõimega.³⁵

Kohtud peaksid kohtuasju arutama viisil, mis on õiglane ja proportsionaalne nii konkreetsete poolte suhtes kui teiste hagejate ja üldsuse suhtes; see tähendab kohtuasja läbiviimist selliselt, et see võimaldab pooltel saada õiguskaitset kulutustega, mis on vastavuses vaidlusküsimustega, kaalulolevate summadega ja kohtu enese ressursidega, võimaldades kohtul ka teiste hagejate vaidluste lahendamisele piisavalt aega pühendada.³⁶ Kuid ajafaktor ei saa olla ainus tegur, millega arvestatakse. Õigusemõistmise „kvaliteeti” ja saa samastada „produktiivsusega”.³⁷

³⁴ M.Vutt, M.Lillsaar. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2011, lk 4. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/1122/Moistlik_Menetlusaeg_Tsiviilkohtumenetluses.pdf, 23.03.2012.

³⁵ F.Calves. Length of Court Proceedings in the Member States og the Council of Europe Based on the Case Law of the European Court of Human Rights. European Comission for the Efficiency of Justice. Strasbourg, 6-8. December 2006, lk 24 -35. Arvutivõrgus: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/delais/Calvez_en.pdf, 17.04.2012.

³⁶ Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE). Arvamus mõistliku aja jooksul asja õiglase arutamise ja kohtuniku rolli kohta selles, arvestades vaidluste lahendamise alternatiivsete meetoditega. Nr. 6 (2004). Strasbourg, 24.11. 2004. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/vfs/490/CCJE%282004%29op6.pdf>, 01.04.2012.

³⁷ Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE). Arvamus kohtuotsuse kvaliteedist. Nr 11(2008). Strasbourg, 18.12.2008. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/vfs/802/CCJE%20%282008%29%20arvamus%20nr%2011.pdf>, 12.04.2012.

Eesti põhiseadus õigust menetlusele mõistliku aja jooksul otsesõnu ei sisalda. TsMS § 2 sätestab kohtu kohustuse lahendada tsiviilasi õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. EIK on ette heitnud, et Eestis puudus vähemalt kuni 01.09.2011 menetlusseaduste muudatuseni tõhus siseriiklik õiguskaitsevahend ebamõistliku menetlusaja vastu.³⁸ Nimelt alles 01.09.2011 jõustus TsMS § 333¹, mis lubab poolel esitada menetluse kiirendamise taotlus, kui kohtuasi on menetluses olnud vähemalt üheksa kuud ja kohus ei tee mõjuva põhjuseta vajalikku menetlustoimingut, et tagada kohtumenetluse läbiviimine mõistliku aja jooksul. Samuti on EIK rõhutanud, et liiga üldist laadi õiguskaitsevahendi puhul ei saa rääkida tõhusa õiguskaitse olemasolust olukorras, kus puuduvad näited sellekohasest siseriiklikust õiguspraktikast.³⁹

Kolmandaks menetluse tõhususe kriteeriumiks hageja jaoks on menetluse efektiivsus. Kohtumenetluse efektiivsuse ehk menetlusökoonoomika põhimõtte järgi peab kohus tsiviilasja läbi vaatama õigesti aga ka mõistliku aja jooksul ja võimalikult väheste kuludega. Mida kiiremini kohtuvaidlus lahendatakse, seda vähem jõuavad ka menetluskulud kasvada. Kuid kiire menetlus ei pruugi alati tähendada efektiivset menetlust. Kiirustades või lohakalt läbi viidud menetlus esimeses astmes võib hoopiski kaasa tuua pikalevenivad kaebemenetlused.⁴⁰ Menetlusökoonoomia on tulenevalt põhiseaduse XIII peatükist põhiseaduslikku järku õigusväärtus.⁴¹ Kuid muidugi ei saa kiirus olla eesmärk omaette vaid kohus peab lahendama asja ka õigesti.

Seega on hagejal õigustatud ootus efektiivsele menetlusele mõistliku aja jooksul ning riik peab tagama piisavad menetlusreeglid ja -korra, et hageja saaks seda õigust realiseerida.

Harta artikkel 41 sätestab õiguse heale haldusele, mille järgi on igapähe õigus sellele, et liidu institutsioonid, organid ja asutused käsitleksid tema küsimusi erapooletult, õiglaselt ning mõistliku aja jooksul. See õigus kätkeb muuhulgas, igapähe õigust, et teda kuulatakse ära enne seda, kui tema suhtes kohaldatakse üksikmeedet, mis võib teda kahjustada. Hea haldus tähendab eelkõige tõhusat haldust – menetlusosaliste õiguste tagamine nagu menetluse

³⁸ EIKo 8.11.2011, 54191/07, *Raudsepp vs. Eesti*.

³⁹ EIKo 8.11.2007, 11548/04, *Saarekallas OÜ vs. Eesti*.

⁴⁰ E.Kergandberg jt. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn: Juura 2008, lk 345.

⁴¹ RKPJKo 3-4-1-25-09.

kaasamise või ärakuulamise õigus, tagab haldusele vajaliku informatsiooni, võimaldades vastu võtta sisuliselt õige otsuse.⁴²

1.3 Õigus õiglasele kohtulikule arutamisele

Õigust õiglasele kohtulikule arutamisele sisaldavad nii põhiseadus, EIÕK kui harta. Õiglase menetluse põhimõtte hulka kuuluvad õigus olla ärakuulatud, hea usu põhimõte, kohtulik aususe põhimõte, poolte võrdsuse põhimõte, kohtumenetluse kiiruse põhimõte.⁴³

Nii EIÕK artikkel 6 kui ka harta artikkel 47 sätestavad, et igapähe on õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus. Kui EIÕK-s ja hartas on õigus õiglasele kohtumenetlusele otsesõnu välja öeldud, siis põhiseaduses see otseselt kirjas ei ole. Eestis sätestavad õiglase kohtumenetluse mõiste tsiviilkohtumenetluses eelkõige PS § 15 ja § 24.

EIÕK-s sätestatud üldises õiguses õiglasele kohtulikule arutamisele sisalduvad mitmed konkreetsemad õigused. Neid nimetatakse minimaalseteks õigusteks; see tähendab, et riigid võivad ette näha lisatagatise, mis kindlustaksid tõeliselt õiglase kohtuliku arutamise. Artiklis 6 ettenähtud protsessuaalsed õiguseid võib jaotada kahte liiki: selgesti väljendatud ja sõnaliselt väljendamatud õigused. Selgesti väljendatud on näiteks õigus asja arutamisele mõistliku aja jooksul, õigus asja avalikule arutamisele. Lisaks eelnevatele, on kohtu poolt õiguse tõlgendamise teel tunnustamist leidnud õigused, mida otseselt konventsiooni tekstis märgitud ei ole. Nendeks on näiteks õigus pöörduda kohtusse, õigus olla kohal asja arutamisel, õigus poolte võrdsusele. Neid, sõnaliselt väljendamatud õigusi, võib piirata; iga piiramine ei too automaatselt kaasa artikli 6 rikkumist. Kohus peab eelkõige hindama, kas protsess on õiglane.⁴⁴

Osana üldisest õigusest õiglasele kohtulikule arutamisele, on õigus võistlevale protsessile ja poolte võrdsuse põhimõte. EIÕK-s ega hartas seda otseselt kirjas ei ole. PS §-s 12 on see sätestatud üldise võrdsusõigusena, mille kohaselt kõik on seaduse, sh ka kohtu ees võrdsed. Poolte võrdsuse printsiibi järgi peavad pooltel olema võrdsed võimalused oma väiteid esitada ja tõendada. Seda peab kohus alati silmas pidama ja mitte tegema ühele poolele mõõndusi,

⁴² N.Parrest. Hea halduse põhimõte Euroopa Liidu põhiõiguste hartas. - Juridica 2006/1, lk 25.

⁴³ A.Pärsimägi. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. Tallinn: Juura 2011, lk 15.

⁴⁴ U.Lõhmus (viide 31), lk 147-148.

mis asetaks teist poolt halvemasse olukorda.⁴⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestab otsesõnu võrdse kohtlemise nõude paragrahv 5 lg 2, mille järgi on pooltel võrdne õigus ja võimalus oma nõuet põhjendada ja vastaspoole esitatu ümber lükata või sellele vastu vaielda. Poolte võrdsus on võistleva ja õiglase menetluse keskne eeldus. Protsessiosalisi tuleb kohelda kogu kohtupidamise käigus viisil, mis kindlustaks neile võrdsed protsessuaalsed võimalused. See tähendab, et menetlusosalistele tuleb tagada võrdsed võimalused kohtuprotsessis osalemiseks ning oma vastuväidete, seisukohtade ja tõendite esitamiseks. Võistlevas protsessis on EK praktika põhjal olulised järgmised põhimõtted. Esiteks asjassepuutuv pool ehk kostja peab saama täpse ja täieliku ülevaate tema vastu esitatud väidetest; teiseks peab olema tal võimalus teha otsust tegevale organile teatavaks oma seisukohad ja vastuväited relevantse informatsiooni suhtes ning kolmandaks otsust tegev kogu ei või arvesse võtta informatsiooni ja dokumente, mida ta ei saa avaldada kostjale, sest tegemist on ametisaladusega.⁴⁶

Olulisemaks võistleva menetluse põhimõtteks on õigus olla oma kohtuasja arutamise juures. Põhiseadus sätestab selle õiguse otsesõnu § 24 lg-s 2. EIÕK-s seondub see eelkõige õigusega asja avalikule arutamisele. EIK praktika kohaselt on mitte-kriminaalasjades isiku kohaloleku absoluutne nõue siis, kui isiku iseloom ning eluviis on otseselt seotud kohtuasja esemega või kui kohtuotsus on seotud isiku käitumisega.⁴⁷

Õigust, olla oma kohtuasja arutamise juures, võib teisisõnu nimetada õiguseks olla ära kuulatud. Juuresoleku õiguse ajaloolisi juuri on nähtud Rooma õigusele omases põhimõttes, et kohtus tuleb ära kuulata mõlemad vaidlevad pooled. Selle õigusega tagatakse, et isik, kelle kohtuasja menetletakse, ei ole mitte õiguse mõistmise objekt, vaid subjekt, koos kõigi sellest tulenevate õigustega. Subjektina kohtumenetluses osalemise õigus eeldab õigust olla kohtu poolt ära kuulatud, samuti õigust, et kohus peab isiku seisukohta kohtuotsuse koostamisel arvestama ja sellega mittedõustumist põhistama. See õigus hõlmab kõiki isikuid, keda kohtumenetlus puudutab, seega mitte ainult kohtumenetluse pooli vaid ka kolmandaid isikuid.⁴⁸

⁴⁵ E.Kergandberg jt. (viide 40), lk 348.

⁴⁶ R.Maruste, lk 310.

⁴⁷ EIKo 13.03.2012, 5605/04, *Karpenko vs. Venemaa*.

⁴⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 24 komm 5, komm 9, 10.

Tsiviilkohtumenetluse seadustik sätestab, et tsiviilasi vaadatakse läbi ja lahendatakse kohtuistungil, kui seadusega ei ole ette nähtud teisiti. Seega kui pooled ei nõustu kirjaliku menetlusega, peab kohus asja läbi vaatama suulises menetluses. Nii võib isik, kes peab esmakordselt kohtusse minema, õigustatult eeldada, et vaidlust arutatakse kohtusaalis ja kohus kuulab pooled suuliselt ära.⁴⁹

Kohtumenetluste avalikkuse eesmärgiks on kaitsta protsessiosalisi salajase õigusemõistmise eest ilma avalikkuse valvsa tähelepanuta ning see kujutab endast üht abinõu, millega on võimalik säilitada usaldust madalama ja kõrgema astme kohtute vastu.⁵⁰

Eestis sisaldub avalikkuse printsiip PS §-s 24. Normi eesmärk on õigusemõistmise läbipaistvus, selle kaudu omakorda õigluse ja erapooletuse taotlemine ja toetamine. Avalikkuse printsiibi üks tunnustest on ka suuline kuulamine. Avaliku suulise kuulamise peab riik tagama, isegi kui isik sellekohast nõuet ei esita, juhul kui see on selgelt ette nähtud seaduses ja niikaua kuni inimene pole väitnud vastupidist ehk oma õigustest sellekohase selge avaldusega loobunud.⁵¹ Avalikkuse printsiip hõlmab ka kohtuotsuse avalikkuse.

Viimaseks käsitletavaks põhimõtteks on igäihe õigus tema kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule. Kuna vaid kohtu funktsiooniks on õigusvaidluste siduvalt lõplik lahendamine, siis peab ka eeskätt kohtusüsteem ise tagama kohtulahendi õigsuse kontrolli.⁵²

PS § 24 lg-s 5 sätestatud üldist edasikaebeõigust EIÕK ei sisalda. Küll aga on EIÕK 7. lisaprotokolli art 2 lg-s 1 sätestatud edasikaebeõigus kriminaalasjades, sama artikli teises lõikes nähakse ette, et siseriiklikult võidakse kriminaalasjades edasikaebeõigus jätta tagamata. Võib tõdeda, et § 24 lg-s 5 sätestatu kohaselt on edasikaebeõiguse esemeline kaitseala tunduvalt laiem võrreldes konventsiooni 7. lisaprotokolli art-s 2 sätestatuga.⁵³

Edasikaebeõiguse esemelise kaitseala piiritlemisel tekib küsimus, mida tuleks mõista kohtuotsuse all PS § 24 lg 5 mõttes. Igal juhul peab isikule olema tagatud edasikaebeõigus

⁴⁹ A.Pärsimägi, lk 13.

⁵⁰ A.Grotian. (tõlk. S.Soomets), lk 73.

⁵¹ R.Maruste, lk 409.

⁵² Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 24 komm 24.

⁵³ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 24 komm 25.

tema kohta tehtud esimese kohtuotsuse peale. Edasikaebeõigus kõrgema astme kohtute otsuste peale on aga suuresti siseriikliku menetlusõiguse küsimus.⁵⁴

Edasikaebeõigusega tuleb lugeda hõlmatuks ka teistmine. Teistimine on kohtuotsuse jõustumise ja kassatsioonitähataja möödumise järgselt Riigikohtusse esitatud avalduse alusel küsimuse lahendamine, kas on ilmnenud selline menetlusseaduses loetletud uus asjaolu, mis ei olnud kohtul teada mingi kohtuasja, see tähendab teistitava kohtuasja, lahendamisel. Seega mingi asjaolu saab tunnistada uueks teistmismenetluse aluseks siis, kui ta ei olnud asja lahendavale kohtule teada; see, kas teadis keegi menetlusosalistest, pole relevantne.⁵⁵

Teistmismenetluse ülesandeks ongi selgitada, kas kohtuotsuse jõustumise järgselt teistitavas asjas on ilmnenud mingi selline uus ja oluline asjaolu, mis mõjustab ühiskonna õiglustunnet sedavõrd häirivalt, et sunnib kohtuotsuse seadusjõu ja õigusrahu põhimõtte taanduma.⁵⁶

Õigused menetlusele kohtus on nii õigused sellele, et seadusandja näeks ette tõhusa õiguskaitse kui ka sellele, et menetlus oleks kujundatud ausalt. See tähendab eelkõige seda, et avaliku võimu kandjaga suhtlevat eraisikut ei tohi üllatada ootamatult langetatava ebasoodsa otsusega. Ausa menetluse keskne nõue on aga õigus olla enne otsuse tegemist ära kuulatud. Õigus olla ära kuulatud eeldab, et isik saab piisavalt asjakohast informatsiooni, et tal on mõistlik aeg kujundada oma seisukoht ja et tema poolt esitatud asjakohaste argumentidega arvestatakse.⁵⁷

Nii põhiseaduse, konventsiooni kui harta järgi võib tähtsaimateks kohtumenetluse põhimõteteks pidada isikute õigust tõhusale õiguskaitsele ja õigust õiglasele menetlusele. Üldpõhimõtted sisaldavad endas aga mitmeid printsiipe, millega neid täpsustatakse.

Kogu kohtumenetlus peab menetlusosaliste jaoks olema õiglane. Õigus õiglasele menetlusele ei tähenda õigust saada rahuldavat otsust, vaid see on ennekõike protseduuriline garantii selles, et vaidluse tingimused ja kord oleksid sellised, et vaidluse lõpptulemusena jõutaks võimalikult õiglase ja õige tulemuseni.⁵⁸

⁵⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 24 kamm 26.2.

⁵⁵ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 24 kamm 27.4.

⁵⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 24 kamm 27.4.

⁵⁷ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 14 kamm 3.1.1.2.

⁵⁸ R.Maruste, lk 309.

1.4 Põhiõiguste riive tsiviilkohtumenetluses

PS § 11 järgi tohib õigusi ja vabaduse piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Need piirangud peavad demokraatlikus ühiskonnas olema vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.⁵⁹

PS §-des 13-15 ette nähtud õigus kohtulikule kaitsele hõlmab nii isiku õigust pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse kui ka riigi kohustust luua põhiõiguste kaitseks kohane kohtumenetlus, mis on õiglane ja tagab isiku õiguste tõhusa kaitse. Kohtusse pöördumise õiguse riive legitiimseteks eesmärkideks on menetlusökoonomia ja õigusemõistmise kulutuste kandmisest osavõtu põhimõte. PS § 15 lõike 1 esimeses lauses sätestatud põhiõiguse piiramise õigustusena saab arvestada üksnes teisi põhiõigusi või põhiseaduslikke väärtusi. Õiguse riive on selle kaitseala iga ebasoodus mõjutamine.⁶⁰

Põhiõiguse tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele kaitseala riive on mis tahes kaitseeseme kitsendamine, mis võib seisneda nii põhiõiguste adressaadi tegevuses kui ka tegevusetuses.⁶¹ Menetlus- ja korralduspõhiõiguse riive seisneb selles, et seadusandja on jätnud põhiseaduse miinimumnõuetele vastava menetluse sätestamata. Piisav menetlus on sätestamata ka siis, kui olemasolev menetlus ei ole piisav.⁶²

Menetluse ebamõistlikult pikk venimine on hageja põhiõiguse saada tõhusat õiguskaitset, riivamine. Hagejal on õigus heale haldusele, st normidele mis tagavad tema õiguskaitse. Seega peab üldise põhiõiguse korraldusele ja menetlusele riive olema põhiseaduslikult õigustatud. Kui aktiivse sekkumise korral põhiõigustesse peab riik õigustama oma tegevust, siis üldise põhiõiguse korraldusele ja menetlusele riive seisneb mittemidagitegemises või liiga vähe tegemises, mistõttu peab riik õigustama tegevusetust.⁶³

Põhiõiguse riive on põhiseadusega vastuolus, kui see ei sobi edendama riigi poolt seatud eesmärgi saavutamist. Selle taga on idee, et kodanikku tuleb „kaitsta avaliku võimu tarbetute riivete eest”. Põhiõiguse riive pole vajalik ja on sellepärast põhiseadusega vastuolus, kui on olemas mõni muu sobiv vahend, mis edendab sama hästi seadusandja poolt järgitud eesmärgi

⁵⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 11 komm 2.

⁶⁰ RKÜKo 3-2-1-67-11.

⁶¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 15 komm 2.3.

⁶² Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 14 komm 3.3.1.

⁶³ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 14 komm 3.4.

saavutamist, kuid riivab põhiõigust vähem intensiivselt. Ning kolmandaks mida intensiivsem on riive, seda kaalukamad peavad olema seda õigustavad põhjused.⁶⁴

Oluline on rõhutada, et põhiseaduse §-l 24 lg 2 on printsiipaalne ja mitte absoluutne iseloom. Üksikisikule tuleb anda võimalus osaleda oma kohtuasja arutamisel, kuid kui isik seda võimalust ei kasuta, ei takista see kohtuotsuse langetamist ilma isikut ära kuulamata. Kui tõlgendada põhiseaduse § 24 lg 2 seevastu absoluutse normina, mis keelab igasuguse kohtumõistmise isiku kohaloluta, oleks üksikisikul võimalik blokeerida tervet protsessi. Kohtuvõim saab funktsioneerida ainult siis, kui ta töötab efektiivselt. Kohtuvõimu efektiivsust saab tagada ainult siis, kui arvestatakse piisavalt protsessiökonomia põhimõttega. Lähtuvalt sellest arutlusest on protsessiökonomia põhiseaduslik väärtus, mis õigustab põhiseaduse § 24 lg 2 piiramise ning lubab teatud juhtudel langetada kohtuotsuseid ka tagaselja ilma üksikisiku kohaloluta.⁶⁵

Juuresoleku õigusega ei saa täiesti korreleeruvaks pidada riigi kohustust tagada iga hinna eest isiku osavõtt tema kohtuasja arutamisest siis, kui ta ise on mingil viisil muutnud enese osavõtu tagamise kas võimatuks või kohtuvõimu normaalselt funktsioneerimist takistavaks. Sellistel juhtudel ei saa kohtulikku arutamist ilma isiku osavõtuta pidada juuresoleku õiguse riiveks.⁶⁶ Riigikohus on öelnud, et peab olema võimalus, mis lubab lugeda kohtudokumentid teatud eeldustel kättesaadavaks. Selline võimalus peab tagama kohtumenetluse jätkamise nende isikute suhtes, kes hoiduvad kõrvale neile saadetud dokumentide vastuvõtmisest.⁶⁷

Kui isik hoiab kohtumenetlusest kõrvale, siis ei peeta kohtuistungil toimumist tema puudumisel isikliku osavõtu, avalikkuse ja suulise kuulamise põhimõtte rikkumiseks. Kohtualuse enda käitumine ning üldine huvi õigusemõistmise lõpuleviimise vastu kaaluvad sellisel juhul üles avalikkuse põhimõtte. Kuid selle tingimuseks on siiski see, et võimud on astunud vajalikud sammud isiku leidmiseks.⁶⁸ EIK järgi peab kohus kontrollima isiku kohtuistungilt puudumise põhjuseid. Kui isikul ei ole võimalik kohtuistungil osaleda seetõttu,

⁶⁴ R. Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. - Juridica eriväljaanne 2001.

⁶⁵ EV põhiseaduse ekspertiiskomisjoni lõpparuanne. Põhiseaduse analüüs, kommentaar § 24 lg-le 2, p 2.3. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/10725>, 23.03.2012.

⁶⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 24 komm 11.

⁶⁷ RKTkm 3-2-2-1-04.

⁶⁸ R.Maruste, lk 409.

et teda ei ole kohtuistungis toimumisest nõuetekohaselt teavitatud, on tegu õiglase õigusemõistmise riivega.⁶⁹

Põhiseaduse § 24 lg-s 2 sätestatud põhiõiguse riiveks tuleb pidada ka kohtuasjade kirjalikke menetlusi maa- ja ringkonnakohtutes. Samas ei saa kohtumenetluse efektiivsuse huvides pidada selliseid riiveid välistatuks tingimusel, et isikule on tagatud muud vajalikud menetluslikud garantiid, eeskätt edasikaebeõigus.⁷⁰ Ka EIK on rõhutanud, et kuigi kiirmenetluste kasutamine võib õigusökonoomika aspektist olla isikule kasulik, kaasneb sellega ka menetluslike garantiide vähenemine, mistõttu tuleb eriti hoolsalt sellises menetluses tagada isiku kaitseõigus.⁷¹

Põhiõiguste riivete puhul tuleb hinnata riivete proportsionaalsust. Proportsionaalsuse põhimõtte ehk ülemäärasuse keeld on üks õigusriigi keskne põhimõtte, mille osadeks on sobivus, vajalikkus kitsamas tähenduses ja mõõdukus.⁷²

Sobiv on abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist. Vaieldamatult ebaproportsionaalne on sobivuse mõttes abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta eesmärgi saavutamist. Vajalik ei ole, et abinõu eesmärgi absoluutse kindlusega saavutaks. Piisab, kui tegemist on sammuga õiges suunas, vahendiga, mis seatud eesmärgi saavutamisele kaasa aitab, seda edendab.⁷³

Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Arvestada tuleb ka seda kui võrd koormavad erinevad abinõud kolmandaid isikuid, samuti erinevusi riigi kulutustes.⁷⁴ Abinõu mõõdukuse üle otsustamisel tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Piirangud ei tohi kahjustada kaitstud õigust rohkem, kui see on normi legitiimse eesmärgiga põhjendatav.⁷⁵

⁶⁹ EIKo 1.03.2012, 15226/05, *Kolegovy vs. Venemaa*.

⁷⁰ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 24 komm 14.

⁷¹ EIKo 6.03.2012, 11006/06, *Cani vs. Albaania*.

⁷² Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 11 komm 3.

⁷³ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 11 komm 3.1.

⁷⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 11 komm 3.2.

⁷⁵ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 11 komm 3.3.

Seega nii hageja õigus tõhusale menetlusele, kui kostja õigus õiglasele kohtumenetlusele ei ole absoluutsed ja neid võib teatud juhtudel piirata. Kuid piiramine peab olema põhjendatud ning alati peab kaaluma, kas ei ole mõnda vähem põhiõigust riivavat meetet.

Vastavalt TsMS § 362 lg 1 on hagi esitamise ajaks hagi kohtusse jõudmise aeg kuid see kehtib üksnes juhul, kui hagi on kostjale hiljem kätte toimetatud. Seega, esiteks peab hagimenetluses isik, kes taotleb kohtu kaudu õiguskaitset, esitama kohtusse hagiavalduse ja teiseks, peab kohus selle kostjale kätte toimetama. Alles siis loetakse hagi kohtumenetluses olevaks. Seega on tsiviilkohtumenetluses olulise tähendusega menetlusedokumentide kättetoimetamine. Kohus peab hageja huve silmas pidades tsiviilasja mõistliku aja jooksul ja väikeste kuludega lahendama; samas pidades silmas kostja huve, peab kohus kostjat teavitama tema vastu suunatud menetlusest, toimetades hagimaterjalid kostjale kätte. Vaid nii saab kostja teostada ühte oma põhiõigustest kohtumenetluses, milleks on õigus olla oma asja arutamise juures, sealhulgas õigus olla ära kuulatud. Nii võibki väita, et ühena regulatsioonidest tsiviilkohtumenetluses, mis teenib üldist põhiõigust tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele, on ka menetlusedokumentide kättetoimetamise institutsioon.

2. MENETLUSDOKUMENTIDE AVALIK KÄTTETOIMETAMINE

2.1 Üldiselt menetlusedokumentide kättetoimetamisest

Menetlusedokumentide kättetoimetamise institutsioon lähtub eelkõige põhiseadusliku ärakuulamise põhimõttest. Kui isik saab menetlusedokumendi kätte, on tal võimalus sellega tutvuda ja sellele reageerida, et saaks oma õigusi kaitsta ja teostada.

Tsiviilkohtumenetluse seadustikus ei ole konkreetset definitsiooni, mis on menetlusedokument. TsMS § 56 lg 1 järgi peab kohus iga tsiviilasja kohta toimikut, kuhu võetakse ajalises järgnevuses kõikide menetlusastmete menetlusedokumendid ja muud asjaga seotud dokumendid, kaasa arvatud protokollid ja kohtulahendid. Seega kõik toimikus olevad dokumendid ei ole menetlusedokumendid ja oluline on neid omavahel eristada. Küll aga on seaduses kirjas, mis dokumendid peab kohus kindlasti menetlusosalisele kätte toimetama. Nimelt TsMS § 306 lg 5 järgi peab kohus menetlusosalisele kätte toimetama hagiavalduse, kaebuse ja nende täiendused, kohtukutsed, samuti kohtuotsuse ja asjas menetlust lõpetava määruse ning seaduses nimetatud muud menetlusedokumendid. Muudeks menetlusedokumentideks võivad olla näiteks dokumendid, mis sisaldavad poolte menetluslikke taotlusi, uusi asjaolusid või tõendeid.

TsMS § 306 lg 1 järgi on menetlusedokumendi kättetoimetamine dokumendi üleandmine saajale selliselt, et saajal oleks võimalik dokumendiga oma õiguse teostamiseks ja kaitsmiseks õigeaegselt tutvuda. Saaja on menetlusosaline või muu isik, kellele menetlusedokument on adresseeritud. Sama paragrahvi teise lõike kohaselt peab menetlusedokumendi üleandmine kättetoimetamise puhul toimuma seaduses sätestatud vormis ning olema ettenähtud vormis dokumenteeritud. Kättetoimetamise õige dokumenteerimine omab erilist tähtsust menetlustähtaegade kulgema hakkamisel. Näitena võib tuua TsMS § 632 lg 1, mille järgi võib otsusele apellatsioonikaebust esitada 30 päeva jooksul alates otsuse apellandile kättetoimetamisest. Sama paragrahvi lõike 3 järgi kui apellatsioonitähataja jooksul tehakse asjas täiendav otsus, hakkab apellatsioonitähataeg kulgema täiendava otsuse kättetoimetamisest ka esialgselt tehtud otsuse suhtes uuesti.

Kättetoimetamise regulatsioon on äärmiselt oluline tagamaks isikute õigust oma menetluse kohta teavet saada. See õigus on üks ausa menetluse alustaladest.⁷⁶ See kehtib ka kolmandate isikute suhtes, kes on õigussuhte osalised. Nii on Riigikohus oma lahendis öelnud, et kohus peab TsMS § 77 lg 1 järgi kaasama kostjana menetlusse ka isiku, keda hageja ei ole hagiavalduses kostjana märkinud, kuid kes on vaidlustatud õigussuhte osaline. Riigikohus leidis, et kohtud on eksinud TsMS § 333 lg 1 p 3 vastu, kuna otsustasid isikute õiguste ja kohustuste üle, keda seaduse kohaselt, s.o kostjana, asja lahendamisse ei kaasatud.⁷⁷

TsMS § 307 lg 1 järgi loetakse menetlusdokument kättetoimetatuks alates dokumendi või selle ärakirja või kinnitatud väljatrüki üleandmisest saajale, kui seaduses ei ole ette nähtud teisiti. Seaduses on selgelt sätestatud, et kui kättetoimetamist ei ole võimalik tõendada või kui on rikutud seaduses sätestatud kättetoimetamise korda, loetakse dokument menetlusosalisele kätte toimetatuks alates dokumendi tegelikust saajani jõudmisest (TsMS § 307 lg 3). Seega on äärmiselt oluline kättetoimetamise korrektne fikseerimine. Riigikohus on leidnud, selleks et kättetoimetamine vastaks seaduse nõuetele, peab kättetoimetamine olema seaduses sätestatud viisil dokumenteeritud, muuhulgas peab kättetoimetamistest nähtuma dokumendi kättetoimetamise aeg ja koht.⁷⁸

Kui Vana - Rooma õiguse üheks iseloomulikuks jooneks oli see, et riiklik võim ei kutsunud kostjat kohtusse ega sundinud teda ilmuma, vaid kostja kohtusse kutsumine, või isegi toomine, oli hageja kohustuseks⁷⁹, siis tänapäeva Eesti õiguskorras, on kostja kohtusse kutsumine ja talle menetlusest teada andmine üksnes kohtu kohustus. Tsiviilkohtumenetluses reguleerib menetlusdokumentide kättetoimetamist tsiviilkohtumenetluse seadustiku kuues osa, mille järgi kohus korraldab menetlusdokumentide kättetoimetamist postiteenust majandusteenusena osutava isiku, kohtukordniku ning kohtutäituri vahendusel või muus seaduses ettenähtud viisil.

Lähtudes isikust, kellele tuleb menetlusdokument kätte toimetada, võib kehtivas TsMS-s eristada kolme menetlusdokumentide kättetoimetamise viisi. Nendeks on esmalt isiklik kättetoimetamine, teiseks asendus kättetoimetamine ja kolmandaks erandlik kättetoimetamine. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku järgi võib kohus menetlusdokumendi kätte toimetada

⁷⁶ E.Kergandberg jt. (viide 40), lk 391 põhjal.

⁷⁷ RKTko 3-2-1-85-05.

⁷⁸ RKTkm 3-2-1-39-07.

⁷⁹ E. Ilus. Rooma eraõiguse alused. Tallinn: Kirjastus Ilo 2000, lk 57.

kohturuumides või postiteenuse osutaja vahendusel tähitud kirjaga. Lisaks võib kohus kasutada kättetoimetamist lihtkirjana, faksi teel või elektrooniliselt (TsMS §§ 311-314). TsMS § 315 annab kohtule võimaluse kasutada menetluskirjandi kättetoimetamist kohtutäituri, kohtukordniku, muu isiku ja asutuse vahendusel. Sellisteks asutusteks on eelkõige politseiasutused, kohalikud omavalitsused või muud riigiasutused. Kui dokument tuleb kätte toimetada välisriigis või eksterritoriaalsetele Eesti Vabariigi kodanikele, võib dokumenti kätte toimetada ka tsiviil- ja kaubandusajade kohtu- ja kohtuväliste dokumentide välisriikides kätteandmise konventsiooni või muu välislepingu sätete kohaselt; samuti välisriigi pädeva ametiasutuse kaudu või välisriigis Eesti Vabariiki esindava pädeva konsulaarametniku või saadiku vahendusel (TsMS § 316). TsMS § 317 lubab menetluskirjandi seaduses sätestatud juhtudel kätte toimetada ka avalikult.

Menetluskirjandi võib kätte toimetada ka saaja seaduslikule või volitatud esindajale, kasutades samu kättetoimetamise viise, mis saajale isiklikult kättetoimetamise puhul (TsMS § 318 jj). Kui kohtumenetluses on poolel esindaja, siis TsMS § 321 järgi toimetatakse menetluskirjandit kätte üksnes esindajale. Kui kohus peab vajalikuks, võib menetluskirjandi kätte toimetada lisaks esindajale, ka menetlusosalisele endale. Kuid kohus peab toimetama kirjandi menetlusosalise esindajale kätte ka siis, kui ta annab selle üle menetlusosalisele isiklikult.⁸⁰

Lisaks loetakse menetluskirjandit saajale kättetoimetatuks juhul, kui see on kättetoimetatud saaja eluruumis elavale või perekonda teenivale vähemalt neljateistkümneaastasele isikule; kortermaja, kus saaja eluruum asub, haldavale korteriühistule; kaasaomandi eseme valitsejale; saaja üürileandjale; samuti saaja tööandjale või muule isikule, kellele saaja osutab lepingu alusel teenuseid (TsMS § 322). Majandus- või kutsetegevusega tegelevale füüsilisele isikule loetakse kirjandit kättetoimetatuks ka juhul, kui kirjandit toimetatakse kätte tema ärruumis püsivalt viibivale töötajale juhul, kui isik ise ei viibi tavalisel tööajal ärruumis või kui ta ei saa kirjandi vastu võtta (TsMS § 323).

Kui saajale või tema esindajale ei ole võimalik kirjandi kätte toimetada isiklikult, võib menetluskirjandi kätte toimetada postkasti panekuga. Sellisel juhul loetakse kirjandit kättetoimetatuks kirjandi panemisega saaja elu- või ärruumi juurde kuuluvasse postkasti (TsMS § 326).

⁸⁰ RKTKo 3-2-1-132-06.

Lisaks võib menetlusdokumenti kätte toimetada hoiustamisega dokumendi kättetoimetamise kohas asuvas postkontoris või valla- või linnavalitsuses või selle maakohtu kantseleis, kelle tööpiirkonnas asub dokumendi kättetoimetamise koht (TsMS § 327). Riigikohus on rõhutanud, et kuna hoiustamine on lubatud siis, kui menetlusdokumenti ei ole võimalik kätte anda saaja või tema esindaja elu- või äriruumis, peab kohtul olema selge, et koht, kus püüti dokumenti üle anda, on tõepoolest saaja elu- või äriruum. Ainult sellisel juhul saab lugeda dokument kättetoimetatuks.⁸¹

Eelnõu järgi on plaanis muudatused ka menetlusdokumentide kättetoimetamise regulatsioonis. Eelnõu seletuskirja kohaselt on Eesti esimese astme kohtutes dokumentide kättetoimetamise staadiumis hinnanguliselt kolmandik kuni pool kõigist menetluses olevatest tsiviilasjadest, see tähendab, et nendes asjades seisab menetlus kuni kostja leidmiseni. Seega on eelnõuga täiendavalt reguleeritud kohtumenetluse olulisimat kitsaskohta, menetlusdokumentide kättetoimetamist, eesmärgiga seda tõhustada. Seletuskirja järgi mõjutab kättetoimetamine oluliselt efektiivse, sh mõistliku aja jooksul toimuva õigusemõistmise saavutamist ja peab kaasa aitama nimetatud eesmärkide saavutamisele. Eelnõu koostamisel on lähtutud eeldusest, et hagimenetlus on võistlev menetlus, milles võib kättetoimetamisega seotud riske ja ka koormust praegusega võrreldes oluliselt suuremal määral kanda menetlusosaline.⁸²

Eriti on rõhutatud menetlusdokumentide elektroonilise kättetoimetamise võimalust. Nimelt on lisandunud eraldi paragrahv, mille järgi võib kohus elektrooniliselt menetlusdokumendi kätte toimetada selleks ettenähtud infosüsteemi kaudu, edastades seal kättesaadavaks tegemise kohta teavituse. Sellise teavituse lubab eelnõu saata nii kohtule avaldatud elektronpostiaadressile, Eestis peetava registri infosüsteemis registreeritud elektronpostiaadressile, rahvastikuregistris või muus riigi andmekogus leiduvale elektronpostiaadressile. Lisaks Eesti isikukoodi olemasolu korral elektronpostiaadressile isikukood@eesti.ee. Samuti samadest allikatest teada saadud telefoninumbrile. Lisaks on eelnõus sätestatud, et teavituse dokumendi kättesaadavaks tegemise kohta võib kohus edastada ka avalikust arvutivõrgust leitud telefoninumbrile, elektronpostiaadressile ja isegi sotsiaalvõrgustiku oletatavale kasutajakonto lehele või muu suhtluskeskkonna lehele, mida adressaat võib eeldatavasti kasutada.⁸³

⁸¹ RKTkm 3-2-2-9-09.

⁸² Seletuskiri, lk 22 - 23.

⁸³ Eelnõu § 311¹ lg 1, 2.

Eelnõu lubab menetlusdokumenti elektrooniliselt kätte toimetada ka muul viisil, see tähendab edastades dokumendifaili meili teel, kuid seda juhul, kui saajal ei ole eeldatavalt võimalik kasutada eelpool nimetatud infosüsteemi või selle kaudu kättetoimetamine ei ole tehniliselt võimalik.⁸⁴

Uuendusena on eelnõus lisandunud menetlusdokumendi kättetoimetamine menetlusosalise korraldamisel. Nimelt menetlusosaline, kelle esitatud menetlusdokument tuleb kätte toimetada või kelle huvides on muu menetlusdokumendi kättetoimetamine, võib taotleda kohtult dokumendi kättetoimetamist enda korraldamisel. Menetlusosaline võib menetlusdokumendi kätte toimetada üksnes kohtutäituri vahendusel. Menetlusdokumendi kättetoimetamiseks edastab kohus kättetoimetamist korraldavale menetlusosalisele kättetoimetatava menetlusdokumendi kohtu pitseeritud ümbrikus ja kohtule tagastamisele kuuluva kättetoimetamisakti vormiga ning selgitab kohtule teadvalt valeandmete esitamise tagajärgi.⁸⁵ Eelnõus on täiendatud TsMS §-i 315 lõikega 1¹, mis sätestab, et kohus võib ise kohtutäituri kaudu menetlusdokumenti kätte toimetada juhul, kui on tegemist lapse või muu erilist kaitset vajava füüsilise isiku huve puudutava menetlusega. Sellisel juhul toimub menetlusdokumentide kättetoimetamine kohtutäituri kaudu sarnaselt hetkel kehtiva seadusega.

2.2 Eeldused menetlusdokumentide avalikuks kättetoimetamiseks

Menetlusdokumendi isiklik kättetoimetamine on tihedalt seotud isiku õigusega olla oma kohtuasja arutamise juures. Kui aga seadus lubaks dokumenti kätte toimetada ainult kättetoimetamise adressaadile, oleks sellel võimalus dokumendi üleandmist edasi lükata või kasvõi teadmata kohta ümberkolimisega seda täielikult nurjata ja sellega kohtumenetluse läbiviimist takistada.⁸⁶ Nagu eelnevast aga nähtus, on seaduses ette nähtud rida teisi viise, kuidas menetlusdokumenti kätte toimetada. Üheks võimaluseks on TsMS § 317 lg 1 sätestatud võimalus, mille järgi võib kohtu määruse alusel toimetada menetlusdokumenti kätte avalikult.

Riigikohus on leidnud, et poolel on põhiseaduslik õigus olla oma kohtuasja arutamise juures, st kasutada oma õigust olla ära kuulatud. Sellest tuleneb täiendav põhimõte, et

⁸⁴ Eelnõu § 311¹ lg 4.

⁸⁵ Eelnõu § 315¹.

⁸⁶ C.Paulus. Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine. Tallinn: Juura 2002, lk 66.

ajalehekuulutuse abil võib kutset kätte anda ainult siis, kui kõik teised kätteandmise vahendid ei ole tulemust andnud.⁸⁷

Selleks, et kohus võiks isikutele menetluskärdokumentide avalikku kättetoimetamist dokumentide edastamise viisina kasutada, peavad olema täidetud teatud seaduses sätestatud eeldused. Nimelt võib menetluskärdokument avalikult kätte toimetada juhul, kui menetlusosalise aadress ei ole kantud registrisse või kui isik ei ela nimetatud aadressil ning isiku aadress või viibimiskoht ei ole muul viisil teada; samuti kui dokumenti ei saa kätte toimetada seaduses sätestatud muul viisil, lisaks kui eeldatavasti ei ole välisriigis võimalik dokumenti nõuetekohaselt kätte toimetada või kui dokumenti ei õnnestu kätte toimetada seetõttu, et kättetoimetamise kohaks on eksterritoriaalse isiku eluruum (TsMS § 317).

Kuigi seadus kasutab väljendit „kätte toimetama”, siis avaliku kättetoimetamise puhul dokumendi reaalselt kättetoimetamist ei toimu ja menetlusosalisele isiklikult dokumenti kätte ei anta, vaid selle väljavõtte avalikustatakse interneti vahendusel. TsMS § 317 lg 3 järgi toimub avalikustamine väljaande Ametlikud Teadaanded kaudu. Riigi Teataja seaduse⁸⁸ § 13 lg 1 ja 2 järgi on Ametlikud Teadaanded Eesti Vabariigi ametlik võrguväljaanne ja andmekogu, kus avaldatakse teated, kutsed ja kuulutused, mille avaldamise kohustus tuleneb seadusest.

TsMS § 317 lg 4 sätestab, et avalikult teatavaks tehtava dokumendi väljavõttes peab olema märgitud asja arutav kohus, menetlusosaline ja menetluse ese; kättetoimetatavas dokumendis sisalduv taotlus; lahendi kättetoimetamise puhul selle resolutsioon; kohtukutse kättetoimetamise korral kohtusse kutsumise eesmärk ja aeg; hagi kättetoimetamise korral hagile vastamise ettepanek, ettepaneku sisu ja ettenähtud selgitus. TsMS § 317 lg 4 ei sätesta kuigi täpselt, kas ja millises ulatuses peab teates kajastuma näiteks nõude õiguslik alus, samas võiksid kohtud kaaluda, kuidas maksimaalselt selgelt väljendada menetluse eset ja hageja taotlust. TsMS § 317 lg 4 p 1 ja 2 eesmärgiks on ju tagada poolele, kellele ei ole muul viisil õnnestunud menetluskärdokument kätte toimetada, arusaamine sellest, milles seisneb tema vastu esitatud nõue, millel see põhineb ja millise ulatusega see on.⁸⁹

⁸⁷ RKTko 3-2-3-5-02.

⁸⁸ Riigi Teataja seadus. – RT I 2010, 19, 101.

⁸⁹ M. Vutt. Tagaseljaotsuste regulatsiooni kohaldamine kohtupraktikas. (01.01.2006 jõustunud TsMS kohaselt). Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2007. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/vfs/654/TagaseljaotsusedAnalyys7.pdf>, 23.03.2012.

Uurides Ametlikes Teadaannetes avaldatud kohtuteateid, on näha, et praktika, millised andmeid avaldatakse on mõneti erinev. Näiteks mõningatel juhtudel ei sisalda teade täpset informatsiooni keda konkreetselt menetlusosalistest on kohtusse kutsutud, on märgitud vaid menetlusosaliste nimed ja nõue; samuti millised on kohtusse ilmutata jäämise tagajärjed. Mõnest teavitusest, ei selgu, et vastavalt TsMS § 407 lg-le 1 võib kohus teha tagaseljaotsuse, kui kostja ei ole hagile vastanud. Ka Riigikohus on rõhutanud, et Ametlikes Teadaannetes hagiavalduse kohta avaldatavas kohtuteates tuleb menetluse esemena märkida hageja nõue ja õigussuhe, millest nõue tuleneb, ning et TsMS § 407 lg 1 eesmärk on tagada poolele, kellele ei ole muul viisil õnnestunud menetlusdokumendi kätte toimetada, arusaamine sellest, millel põhineb tema vastu esitatud nõue ja kui suur see on. Üksnes hageja poolt nõutud rahasumma avaldamine ei ole piisav.⁹⁰

2.2.1 Avalik kättetoimetamine füüsilistele isikutele

Avaliku kättetoimetamise kaudu võib menetlusdokumente edastada nii füüsilistele kui juriidilistele isikutele. Kuna selline menetlusdokumendi edastamine riivab intensiivselt isikute põhiseaduse § 24 lg- s 2 sätestatud põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures, seab see kõrgendatud nõuded kohtusse kutsumisele ja menetlusdokumendi kätteantuks lugemisele.⁹¹

Kõrgemad nõuded menetlusosalise ajalehe kaudu kohtusse kutsumiseks olid ka enne TsMS uue regulatsiooni vastu võtmist. Hageja, kes soovis kostja kutsumist kohtusse ajalehekuulutusega, pidi kohtule lisaks registritõendile, esitama politseiasutuse või linna- või vallavalitsuse tõendi, et politseile, linna- või vallavalitsusele on kostja tegelik viibimiskoht teadmata. Sellise tõendi puudumine tähendas, et ajalehekuulutusega kohtusse kutsumise eeldused ei ole täidetud ja kättetoimetamise korra rikkumise tõttu ei ole kostjale menetlusdokumendi kätte toimetatud.⁹² Kohus peab alati kontrollima kohtudokumentide TsMS § 317 järgi avalikult kättetoimetamise tingimuste olemasolu.⁹³ Riigikohus on oma lahendis rõhutanud, et menetlusdokumendi avaliku kättetoimetamise esmasteks eeldusteks on asjaolud, et isiku aadressi ei nähtu registrist või isik ei ela sellel aadressil.⁹⁴ Nimetatud asjas oli kohtutoimikus kättetoimetamisteatis, kuhu ei olnud märgitud, et menetlusdokumendid jäid kostjale kätte andmata, kuna isik ei ela antud aadressil. Dokumentide kohtule tagastamise

⁹⁰ RKTKm 3-2-2-9-10.

⁹¹ RKTKm 3-2-2-1-04.

⁹² TIRnKm 2-05-6746.

⁹³ RKTKo 3-2-1-74-09.

⁹⁴ RKTKm 3-2-2-1-10.

põhjuseks oli märgitud, et isikule on jäetud kaks teadet aga ta ei ilmu dokumentidele järele. Samas ei olnud teatel kirjas, mis aadressil üritati kostjale menetluskohustusi edastada. Seega ei vastanud väljastusteade seaduses sätestatud vorminõuetele ja maakohus ei toimetanud menetluskohustusi kostjale nõuetekohaselt kätte, mille tõttu ei olnud õigust menetluskohustusi kostjale ka avalikult kätte toimetada. See tähendab, et kohtul peab olema kindel veendumus, et isik konkreetsel aadressil ei ela. Ainult sellest veendumusest aga ka ei piisa, vaid ainult juhul, kui isiku aadress või viibimiskoht ei ole kohtule teada ka muul viisil. Seega on kohtul kohustus teha endast kõik olenev, et isikut üles leida.

TsMS § 317 lg 2 järgi võib kohus küsida avalikku kättetoimetamist taotlevalt menetlusosaliselt politsei või valla- või linnavalitsuse kinnitust, et neile on saaja viibimiskoht teadmata. Kohus peab ka ise tegema järelepärimisi saaja andmete väljaselgitamiseks. Seda on rõhutanud ka Riigikohus, leides, et kui kohtule on mõne avaliku registri pidaja ja/või teise ametiasutuse kaudu teada isik, kes on teinud kostjale väljamakseid, selleks võib olla näiteks tööandja, siis peab kohus pöörduma kostja elukoha teadasaamiseks väljamaksed teinud isiku poole. Eelkõige tuleb pöörduda isiku poole, kes on kohtule teadaolevalt teinud väljamakseid kohtumenetluse ajal.⁹⁵

Lisaks on kohtul võimalus otsida andmeid kohtutes kasutusel olevast infosüsteemist. Riigikohtu seisukoha järgi, kuna kohtuinfosüsteem on kättesaadav kõikides kohtutes siis jättes kasutamata kostja isikuandmete kontrollimise võimaluse kohtuinfosüsteemist, ei teinud maakohus kõike vajalikku, et kostja elukohta kindlaks teha.⁹⁶

Riigikohus on korduvalt rõhutanud, et ajalehekuulutuse kaudu menetluskohustuste edastamine on lubatud vaid siis, kui kõik teised kätteleandmise vahendid ei ole tulemusi andnud. Kohus peab tegema hagejale ettepaneku, et viimane esitaks andmed kostja tegeliku elu – ja töökoha kohta⁹⁷; samuti, kui on olemas kostja telefoninumber, peab kohus püüdma andmeid kostja kohta telefoni teel kätte saada.⁹⁸

Üheks võimaluseks kostja aadressi välja selgitada, on kohtu poolt järelepärimise tegemine politseiasutusele. Sellise päringu tegemise puudumist on Riigikohus maakohtule ette heitnud,

⁹⁵ RKTkm 3-2-2-7-09.

⁹⁶ RKTkm 3-2-2-1-08.

⁹⁷ RKTko 3-2-3-1-06.

⁹⁸ RKTkm 3-2-2-2-09.

vaagides menetlusedokumentide avaliku kättetoimetamise õiguspärasust. Siiski leidis kohus, et kuna avaldaja oli ka ise oma avalduses märkinud, et ei ela Eesti Vabariigis, poleks maakohus politsei poole pöördumisel ilmselt tema aadressi teada saanud. Seega loeti menetlusedokumentid avaldajale nõuetekohaselt avalikult kättetoimetatuks.⁹⁹

Kuigi eelnõus on alles jäänud avaliku kättetoimetamise eeldused, on füüsilistele isikutele menetlusedokumente avalikult kätte toimetada mõnevõrra lihtsam juhul, kui maksekäsu menetlus läheb üle hagimenetluseks. Maksekäsu kiirmenetluse üleminekul hagimenetluseks võib toimetada hagiavalduse kohe kätte avalikult, kui makseettepaneku koostanud kohus on makseettepanekut võlgnikule kätte toimetades täitnud TsMS-i § 317 lõike 1 punktis 1 sätestatud avaliku kättetoimetamise eeldused. Muudatuse kohaselt ei pea kohus enam kohtu tehtud perspektiivituid tegevusi hagiavalduse kättetoimetamisel dubleerivalt läbi viima.¹⁰⁰

Riigikohus on järjepidevalt rõhutanud, et kohtudokumentide avaldamine väljaandes Ametlikud Teadaanded ei ole optimaalne viis anda füüsilisest isikust menetlusosalisele teada temale saadetud dokumentidest. Tavainimesed ei ole reeglina teadlikud sellise andmekogu olemasolust ja seda kasutavad pigem isikud, kes sellega oma ametikohustuste tõttu kokku puutuvad. Lisaks on Ametlikud Teadaanded kättesaadav vaid interneti teel, seega nendele, kellel puudub interneti kasutamise võimalus, jääb see kättesaamatuks. Seetõttu on isiku teadasaamine enda suhtes käimasolevast kohtuasjast pigem teoreetiline.

2.2.2 Avalik kättetoimetamine juriidilistele isikutele

PS §-st 24 tulenev õigus olla oma kohtuasja arutamise juures hõlmab kõiki isikuid, sealhulgas ka juriidilisi isikuid, keda kohtulik arutamine puudutab. Kehtivas tsiviilkohtumenetluse seadustikus ei ole sätet, mis lubaks juriidilisele isikule menetlusedokumente kättetoimetatuks lugeda registrisse märgitud aadressil. TsMS § 318 lg 2 järgi juriidilise isiku või ametiasutuse puhul toimetatakse menetlusedokument kätte juriidilise isiku või ametiasutuse seaduslikule esindajale. Samuti lubab tsiviilkohtumenetluse seadustik menetlusedokumentid kätte toimetada juriidilise isiku äriruumis seal püsivalt viibivale töötajale, kui füüsiline isik ise ei viibi tavalisel ajal äriruumis (TsMS § 318 lg 2). Kuid nagu on öelnud Riigikohus, saab selle sätte alusel menetlusedokumenti kättetoimetatuks lugeda eelkõige eeldusel, et koht, kus

⁹⁹ RKTkm 3-2-2-4-10.

¹⁰⁰ Seletuskiri, lk 24.

dokumenti proovitakse üle anda, on juriidilise isiku äriruum.¹⁰¹ Nimetatud asjas seda veendumust kohtul ei saanud Riigikohtu arvates tekkida, kuna ka ametlikes registrites see ei kajastunud.

Seega põhimõtteliselt, kui on teada, et tegemist on juriidilise isiku äriruumiga, võib seal teatud juhtudel dokumendi kätte toimetada; kui aga ei ole kindlalt teada, kas tegemist on juriidilise isiku äriruumiga ja ka seaduslikku esindajat sealt kätte ei saa, peab kohus rakendama sarnaseid kättetoimetamise viise nagu füüsilisele isikule menetlusedokumentide kättetoimetamise puhul. Kui muid viise järgides ei ole võimalik seaduslikule esindajale menetlusedokumente kätte toimetada, toimetatakse need kätte avalikult.

Vastupidiselt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktikale, on Riigikohtu halduskolleegium maksuvaidlust menetledes leidnud, et juriidiline isik peab oma registrijärgsel aadressil pidevalt hoolitsema posti vastuvõtmise eest juhatuse liikme või muu volitatud isiku poolt. Jättes posti vastuvõtmise korraldamata, võtab juriidiline isik endale riski, et olulised teated, sh maksuhalduri haldusaktid, ei jõua temani. Seega peab juriidiline isik tagama registrile tema aadressi kohta esitatud andmete õigsuse ja ta vastutab ise ebaõigete andmete esitamise tagajärgede eest. Maksumaksjast juriidiline isik peab hoolitsema posti vastuvõtmise eest oma registrijärgsel aadressil.¹⁰²

TsMS § 319 lg 2 järgi loetakse menetlusedokument juriidilisele isikule kätteantuks ka juhul, kui see antakse äriregistrisse või mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse kantud menetlusedokumentide vastuvõtmiseks volitatud isikule. Seega peab kohus kontrollima ka sellise kande olemasolu, enne kui menetlusedokumenti juriidilisele isikule avalikult kätte toimetama asub.

Eelnõu on lihtsustanud juriidilistele isikutele avaliku kättetoimetamise standardit, lubades seda teha siis, kui elektrooniline kättetoimetamine ja juriidilise isiku kohta peetavasse registrisse kantud postiaadressile tähitud kirjaga kättetoimetamine, ei ole tulemusi andnud. Enne menetlusedokumendi avalikku kättetoimetamist tuleb üritada dokumenti kätte toimetada kättesaamiseks pädeva isiku aadressile, kui juriidiline isik on sellise isiku registripidajale nimetanud. Kui sellist isikut registris ei ole ja elektrooniline ning tähitud postiga

¹⁰¹ RKTkm 3-2-2-6-10.

¹⁰² RKHKo 3-3-1-100-10.

kättetoimetamine pole tulemusi andnud, võib menetlusedokumentide avalikult kätte toimetada. Seletuskirja kohaselt, võib juriidilise isiku juhatuse liikmetelt eeldada ja nõuda kõrgendatud kohustust ja hoolsust dokumentide kättesaamisel võrreldes füüsiliste isikutega.¹⁰³

2.3 Õiguskaitsevahendid avaliku kättetoimetamise puhul

Nagu eelnevast nähtus, peab kohus menetlusedokumentide avalikul kättetoimetamisel igakordselt kontrollima, kas on täidetud eeldused, mis lubaksid sellisel viisil dokumenti kätte toimetada. Seda on ka Riigikohus järjepidevalt oma lahendites rõhutanud. Kuna selline menetlusedokumentide kättetoimetamise viis on isikute põhiõigusi kõige rohkem riivav, peab kohus selle kasuks otsustamisel olema veendunud, et muud võimalused menetlusedokumentide kättetoimetamiseks on ammendunud. Selline seaduseregulatsioon kaitseb isikuid põhjendamatute õiguste riivete eest.

Nagu eespool selgus, on ühena menetlusedokumentide avaliku kättetoimetamise lubatavuse eeldustest asjaolu, et registris puudub isiku aadress.

Rahvastikuregistri seaduse (edaspidi RRS)¹⁰⁴ § 2 järgi on seaduse eesmärgiks tagada Eesti rahvastikuregistri objekti peamiste isikuandmete kogumine ühte andmekogusse riigile ja kohalikule omavalitsusele seadusega sätestatud ülesannete täitmiseks isiku õiguste, vabaduste ja kohustuste realiseerimisel. Rahvastikuregistri objektideks on nii Eesti kodanikud; Euroopa Liidu kodanikud, kes on oma elukohaks märkinud Eesti Vabariigi, kui ka Eestis elamisloa või elamisõiguse saanud välismaalased (RRS § 4). Rahvastikuregistrisse kantavateks isikuandmeteks on muuhulgas ka elukoha andmed ja sideandmed (RRS § 21 lg 1 p 9 ja 9¹). Elukoha andmetena käsitletakse eelkõige elukoha aadressi ja sideandmetena e-posti aadressi, telefoni või muu sidevahendi numbrit (RRS § 21 lg 3, 4, 5). Rahvastikuregistris aadressi või sideandmete kohta kande olemasolu vähendab kohtu võimalust menetlusosalisele dokumente avalikult kätte toimetada, kuna kohus peab ka kontrollima ja veenduma, et isik tõepoolest sellel aadressil ei ela.

Lisaks kohustab seadus kohut proovima kõiki teisi dokumentide kättetoimetamise viise, sealhulgas kättetoimetamist esindaja ja volitatud isiku kaudu, enne kui lubab menetlusedokumentide avalikult kätte toimetada. Need, seaduses sätestatud eeldused, on

¹⁰³ Seletuskiri, lk 24.

¹⁰⁴ Rahvastikuregistri seadus. – RT I 2000, 50, 317 ... RT I, 14.03.2011, 5.

ühtedeks garantiideks isikutele, et menetlusdokumente ei toimetata kätte avalikult, kui selleks seaduslik alus puudub.

Juhul, kui kohus on siiski tsiviilasja läbivaadanud ilma isiku osavõtuta ning teinud ka kohtulahendi, on kostjal võimalus oma õigusi maksma panna kohtulahendit vaidlustades.

TsMS § 417 järgi võib kohus hageja taotlusel hagi tagaseljaotsusega rahuldada hagiavalduses märgitud ja asjaoludega õiguslikult põhjendatud ulatuses, kui kostja, kellele kohus on määranud vastamise tähtaja, ei ole tähtaegselt vastanud, isegi kui hagi toimetati kostjale kätte välisriigis või kui see toimetati kätte avalikult. Seadus annab poolele, kes ei ilmunud kohtusse, erilise õiguskaitse, mille abil saab ennast kaitsta tema kahjuks tehtud kohtuotsuse vastu. Nimelt TsMS § 415 lg 1 järgi võib kostja esitada tagaseljaotsuse peale kaja kui tema tegevusetus, mis oli tagaseljaotsuse tegemise aluseks, oli tingitud mõjuvast põhjusest. Sama paragrahvi lõike 1 p 1 järgi aga võib kaja esitada sõltumata mõjuva põhjuse olemasolust, kui hagile vastamata jätmise puhul oli hagi kostjale või tema esindajale toimetatud kätte muul viisil kui isiklikult allkirja vastu üleandmisega. TsMS § 415 lg 2 sätestab, et kaja võib esitada 14 päeva jooksul alates tagaseljaotsuse kättetoimetamisest. Kui tagaseljaotsus tuleb kätte toimetada väljaspool Eesti Vabariiki või avaliku teatavakstegemisega, võib kaja esitada otsuse kättetoimetamisest alates 28 päeva jooksul.

Kaja esitamisega kaasnevad menetlusosalisele ka kulud. TsMS § 142 lg 1 ja 2 järgi peab kostja kaja esitamisel tasuma kautsjoni, mis vastab riigilõivule poolelt hagihinnalt, kuid mitte vähem kui 16 eurot ja mitte rohkem kui 6400 eurot. Kautsjoni ei pea tasuma kui vastavalt seadusele kuulub avaldus rahuldamisele. TsMS § 149 lg 5 järgi kautsjon tagastatakse kohtu määruse alusel, kaja osalise või täieliku rahuldamise korral.

TsMS § 418 lg 1 järgi menetluse taastamise korral tagaseljaotsus ei jõustu ja seda ei saa täita. Taastatud menetlus jätkub vastavalt kaja ulatusele olukorras, milles see oli enne tagaseljaotsuse põhjustanud toimingute tegemata jätmist.

Eelnõus on kaja esitamise tähtaega muudetud. Nimelt TsMS § 415 lg 2 muudatuse järgi võib kaja esitada tagaseljaotsuse kättetoimetamisest 30 päeva jooksul; kui aga tagaseljaotsus on kätte toimetatud avalikult, võib kaja esitada 30 päeva jooksul alates päevast, mil kostja sai tagaseljaotsusest või selle täitmiseks algatatud täitemenetlusest teada. Muudatused on plaanis ka kaja esitamisel makstava kautsjoni puhul. Esiteks tuleb kautsjon maksta alati ja see ei saa

olla vähem kui 100 eurot ja suurem kui 1500 eurot ning teiseks on uudsena lisandunud säte, et kautsjonit ei tagastata kaja osalise või täieliku rahuldamise korral ja see arvatakse riigituludesse, kui hagi või kohtukutse toimetati kätte tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud nõuete kohaselt, sealhulgas kui see toimetati kätte avalikult, ning hagi võis tagaseljaotsusega rahuldada.¹⁰⁵

Järgmiseks kostja õiguskaitsse vahendiks on kohtuotsuse tühistamine menetlusnormi olulise rikkumise korral. TsMS § 414 lg 1 järgi kui pooled või üks pool kohtuistungilt puudub võib kohus asja lahendada sisuliselt. Ka sisulist lahendit võib kostjale Ametlike Teadaannete kaudu kätte toimetada. TsMS § 317 lg 5 järgi loetakse dokument avalikult kättetoimetatuks 30 päeva möödumisel väljavõtte väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmumise päevast. TsMS § 631 lg 1 järgi võib apellatsioonkaebuse esitada 30 päeva jooksul otsuse apellandile kättetoimetamisest, kuid mitte hiljem kui viie kuu möödumisel esimese astme kohtu otsuse avalikult teatavastegemisest. Seega on menetlusosalisel, kellele on lahend kättetoimetatud Ametlike Teadaannete kaudu, küllaltki pikk aeg, millal esitada apellatsioonkaebust. Eelnõu järgi tahetakse seda tähtaega lühendada. Nimelt loetakse eelnõus dokument avalikult kättetoimetatuks 15 päeva möödumisel Ametlikes Teadaannetes väljavõtte ilmumise päevast. Seletuskirja kohaselt vähendab see viieteistkümne päeva võrra aega, mil menetlus seisab.¹⁰⁶

TsMS § 651 lg 1 järgi kontrollib ringkonnakohus apellatsiooni korras esimese astme kohtu otsuse seaduslikkust ja põhjendatust üksnes osas, mille peale on edasi kaevatud. Ringkonnakohus võib jätta maakohtu otsuse muutmata, tühistada osaliselt või täielikult, muuta kohtuotsuse põhjendusi jne. Kuid TsMS § 656 lg 1 sätestab ringkonnakohtu kohustuse tühistada esimese astme kohtu otsus apellatsioonkaebuse põhjendustest ja selles esitatud asjaoludest olenemata. Nimetatud paragrahvi lõike 1 punkti 1 järgi tuleb seda teha, kui esimese astme kohtus on oluliselt rikutud õigusliku ärakuulamise või menetluse avalikkuse põhimõtet ja sama lõike punkti 2 järgi kui on tehtud otsus isiku suhtes, keda ei kutsutud kohtusse seaduse kohaselt. Nii on Tallinna Ringkonnakohus, menetledes pankrotimenetluses nõude tunnustamise vaidlust, maakohtu lahendi tühistanud. Kohus leidis, et kuigi maakohus käsitles menetluses võlgniku seaduslike esindajatena nii pankrotihaldurit kui ka võlgniku juhatuse liiget, ei olnud kohus juhatuse liikmele hagimaterjale, kostjate vastuseid ega kohtukutset kätte toimetanud. Ringkonnakohus leidis, et TsMS § 656 lg 1 p-dest 1 ja 2

¹⁰⁵ Eelnõu § 149 lg 5¹.

¹⁰⁶ Seletuskiri, lk 24.

tulenevalt on nimetatuga rikutud võlgniku õigusliku ärakuulamise nõuet ja otsus on tehtud isiku suhtes, keda ei ole kohtusse kutsutud. Kohtu arvates oli nimetatu esimese astme kohtu otsuse tühistamise aluseks apellatsioonkaebuse väidetest olenemata ja asi saadeti maakoh tule uueks arutamiseks.¹⁰⁷

Sama alus otsuse tühistamiseks on ka apellatsioonimenetluses. Menetlusnormi oluliseks rikkumiseks apellatsioonimenetluses loetakse TsMS § 669 lg 1 p 1 ja p 2 järgi nii nagu ka esimese astme kohtu menetluses, asjaolu, kui on rikutud õigusliku ärakuulamise või menetluse avalikkuse põhimõtet ning kui kohtulahend on tehtud isiku suhtes, keda ei kutsutud kohtusse seaduse kohaselt. TsMS § 692 lg 1 p 2 järgi kui selline rikkumine võis kaasa tuua ebaõige otsuse, võib see olla kohtuotsuse tühistamise aluseks kassatsioonimenetluses.

Kolmandaks õiguskaitse vahendiks kostja jaoks on teistmismenetlus. TsMS § 702 lg 1 järgi võib jõustunud kohtulahendi hagimenetluses poole avalduse alusel, hagita menetluses menetlusosalise või muu isiku, kelle kohus oleks pidanud asja lahendamisel kaasama, avalduse alusel uute asjaolude ilmsikstulekul teistmise korras uuesti läbi vaadata. TsMS § 702 lg 2 sätestab teistmismenetluse algatamise alused, milleks muuhulgas on sama lõike punkt 2 alusel ka asjaolu, et menetlusosalisele ei olnud menetlusest seaduse kohaselt teatatud, muuhulgas hagiavaldust kätte toimetatud või menetlusosaline ei olnud seaduse kohaselt kohtusse kutsutud, kuigi lahend tehti tema suhtes.

Teistmisavalduse esitamisele on seadusandja ette näinud ka piiranguid. TsMS § 703 järgi ei saa nõuda sellise lahendi teistmist, mille osas ei ole kaebeõigust ette nähtud; samuti ei saa tugineda muidu teistmise aluseks olla võivale alusele, kui menetlusosalisel oli võimalik samale alusele tugineda varasemas menetluses, eelkõike vastuväite või kaebusega või kui vastuväide või kaebus jäeti rahuldamata; ka ei või esitada teistmisavaldust samadele asjaoludele tuginedes korduvalt.

Lisaks on seaduses sätestatud muud avalduse esitamise piirangud. TsMS § 704 järgi saab teistmisavaldust esitada üksnes jõustunud kohtulahendi peale ning kahe kuu jooksul teistmise asjaoludest teadasaamisest. Kui menetlusosaline ei olnud menetluses esindatud, võib teistmisavalduse esitada kahe kuu jooksul alates päevast, millal menetlusosalisele lahend kätte toimetati. Seejuures ei arvestata avalikku kättetoimetamist. Teistmisavaldust ei saa esitada,

¹⁰⁷ TIRnKo 2-11-7290.

kui kohtulahendi, mille teistmist tahetakse, jõustumisest on möödunud rohkem kui viis aastat. Kui teistmise aluseks on asjaolu, et pool ei olnud menetluses osaline või esindatud või kui teistmist taotletakse seoses Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendiga, ei või avaldust teistmiseks esitada, kui kohtulahendi jõustumisest on möödas kümme aastat.

TsMS § 704 lg 1 teise lause järgi ei arvestata tähtaegade kulgemisel avalikku kättetoimetamist; st teistmisavalduse esitamise tähtaja kulgema hakkamiseks, peab teistmisavalduse esitaja saama lahendiga tutvumiseks reaalsema võimaluse, kui avaliku kättetoimetamise kaudu. Lisaks, erinevalt varem kehtinud menetlusseadusest, ei ole enam tsiviilkohtumenetluse seadustikus keeldu teistmisavalduse esitamise tähtaja ennistamiseks või pikendamiseks. Seadusandja on leidnud, et põhimõtteliselt peaks siiski olema olema võimalus ennistada ka teistmisavalduse esitamise tähtaeg, kui see lasti mööda mõjuval põhjusel.¹⁰⁸

TsMS § 706 lg 1 järgi esitatakse teistmisavaldus Riigikohtule. Kui Riigikohus leiab, et tegemist on seaduses sätestatud teistmise alusega, võetakse avaldus menetlusse ja kui teistmisavaldus on põhjendatud, tühistab Riigikohus määrusega kohtulahendi ja saadab asja uueks läbivaatamiseks sellesse alama astme kohtusse, kus kohtulahend on tehtud. Riigikohus võib ka ise alama astme kohtu otsust muuta või tühistada ja uue otsuse teha. Seda juhul, kui asjaolud on nii selged, et seda võimaldavad.

2.4 Avalik kättetoimetamine Euroopa Liidu õiguses

Euroopa liidu toimimise lepingu¹⁰⁹ artikli 81 järgi arendab liit õigusala koostööd tsiviilasjades ning selle eesmärgi täitmiseks võtavad Euroopa Parlament ja nõukogu seadusandliku tavamenetluse kohaselt vastu meetmeid, mille eesmärgiks on tagada kohtuotsuste ja kohtuväliste otsuste vastastikune tunnustamine ja täitmine liikmesriikide vahel; kohtu- ja kohtuväliste dokumentide piiriülene kättetoimetamine; liikmesriigis kohaldatavate rahvusvahelise eraõiguse normide ja kohtualluvust reguleerivate normide kokkusobivus; koostöö tõendite kogumisel; õiguskaitse tõhus kättesaadavus; tsiviilkohtumenetluse nõuetekohast toimimist takistavate tegurite kõrvaldamine, vajaduse

¹⁰⁸ Seletuskiri tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse 194 SE III juurde. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&eid=240492, 03.04.2012.

¹⁰⁹ Euroopa Liidu toimimise leping - ELT eestikeelne väljaanne C 83, 30.03.2010, lk 47-199.

korral edendades liikmesriikides kohaldatavate tsiviilkohtumenetluse normide kokkusobivust ning vaidluste lahendamise alternatiivsete meetodite väljatöötamine.

Riigisiseste õigusnormide ühtlustamisel on kaugemale ulatuv eesmärk luua harmoniseeritud, ühtne Euroopa õigusruum, mida nimetatakse ka õiguskorra euroopastamiseks.¹¹⁰

Nii ongi Euroopa Parlament ja nõukogu välja andnud mitmeid määruseid, mis puudutavad tsiviilkohtumenetlust. Need on määrus kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades; määrus kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades; määrus, millega luuakse Euroopa täitekorraldus vaidlustamata nõuete kohta; määrus Euroopa maksekäsmenetluse loomise kohta, määrus millega luuakse Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlus ning määrus kohtu ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil – ja kaubandusajades.

Kuigi Euroopa Liit ei kirjuta liikmesriikidele ette, milline peab olema siseriiklik seadusandlus, tehakse seda siiski kaudselt, sätestades oma aktides miinimumnõuded, millele siseriiklik menetlus peab vastama, et otsust ka teistes liikmesriikides tunnustataks ja täidetaks.

Euroopa täitekorralduse määruse 3. peatükk sätestab miinimumstandardid vaidlustamata nõuete menetluste korral. Võlgnikule peab olema kätte toimetatud menetluse algatamise dokument ning see peab sisaldama võlgnikule ettenähtud teavet. Artikkel 16 järgi on selleks teave nõude kohta ja art 17 järgi teave nõude vaidlustamiseks vajalike menetlustoimingute kohta. Menetlusedokumentide kättetoimetamisele kehtestatud nõuded peavad tagama, et võlgnik on teadlik tema suhtes algatatud menetlusest ja tehtavast kohtulahendist.¹¹¹ Võlgnik peab olema teadlik võimalusest korraldada oma kaitset.

Selleks, et kohus saaks väljastada Euroopa täitekorralduse tõendit, peab menetluse algatusdokument või mis tahes kohtukutse olema kätte toimetatud määrusega tunnustatud viisil. Heakskiidetud kättetoimetamise viisid on sätestatud artiklites 13 ja 14. Nendeks on kättetoimetamine võlgniku kättesaamistõendiga ja kättetoimetamine ilma võlgniku kättesaamistõendita. See tähendab, et kättetoimetatud dokument on adressaadini jõudnud kas

¹¹⁰ T.Oppermann. Euroopa õigus. Tallinn: Juura 2002, lk 413.

¹¹¹ M.Kaur. Euroopa täitekorralduse tõend: miks ja millal?. - Juridica 2012/II, lk 125.

täiesti kindlalt või väga suure tõenäosusega. Artikkel 13 lg 1 sätestatud kättetoimetamise viiside loetelu on ammendav. Dokumendi kindlat adressaadini jõudmist tõendab üksnes saaja allkiri. Artikli 14 lg 1 järgi loetakse dokument kättetoimetatuks ka juhul kui see on kätte toimetatud kas võlgniku kodusel aadressil isikutele, kes elavad võlgnikuga samas leibkonnas või töötavad seal; võlgniku äriruumis isikutele, kes on võlgniku palgal; või on postitatud võlgniku postkasti või jäetud postkontorisse või pädevatesse ametiasutustesse ja võlgniku postkasti on jäetud vastavasisuline teade; või on dokument kättetoimetatud elektrooniliste vahendite abil, kusjuures saadetise kättesaamise automaatne teade on tõendatud, juhul kui võlgnik on eelnevalt selgesõnaliselt vastava kättetoimetamisviisiga nõustunud. Kättetoimetamist sellistel juhtudel tuleb tõendada kätte saanud isiku kättesaamistõendiga või kätte toimetanud isiku allkirjastatud dokumendiga, kuhu on märgitud kasutatud kättetoimetamisviis, kättetoimetamise kuupäev ning dokumendi kätte saanud isiku nimi ja tema seos võlgnikuga. Artikli 14 p 2 järgi ei ole sellisel viisil kättetoimetamine lubatud juhul, kui võlgniku aadress ei ole täpselt teada. Samu viise menetlusedokumentide kättetoimetamiseks lubab Euroopa maksekäsumenetluse määrus.

Kohtualluvuse ja kohtuotsuste tunnustamise määruse art 34 p-i 2 järgi ei tunnustata liikmesriigis tehtud otsust teistes liikmesriikides kui otsus on tehtud tagaselja ning kostjale ei olnud menetluse algatamist käsitlevat dokumenti või võrdväärset dokumenti kätte toimetatud piisavalt aegsasti, et ta oleks saanud enda kaitsta, välja arvatud juhul, kui kostja ei algatanud otsuse vaidlustamise menetlust siis, kui tal oli selleks võimalus. Samuti ei kohaldata kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise määrust artikkel 1 p 2 järgi juhul, kui isiku, kellele tuleb dokument kätte toimetada, aadress ei ole teada.

Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetluse loomise määruse art 13 p 1 järgi tuleb dokumendid kätte toimetada posti teel, mida tõendab kättesaamise kuupäevaga vastuvõtuteatis. Sama artikli p 2 järgi, kui selline kättetoimetamine ei ole võimalik, võib see toimuda ühel Euroopa täitekorralduse määruse artiklites 13 ja 14 sätestatud meetoditel.

Euroopa täitekorralduse määruse põhjenduse 11, 12 ja 13 kohaselt püütakse määrusega soodustada põhiõigusi ja eriti on määruse eesmärgiks tagada õigus harta artiklis 47 tunnustatud õiglasele kohtumenetlusele. Miinimumstandardid on vajalikud kindlustamiseks, et võlgnikku teavitatakse tema vastu suunatud kohtutegevusest, võlgniku menetluses aktiivse osalemise tingimustest nõude vaidlustamisel ning võlgniku mitteilmumise tagajärgedest õigeaegselt ja viisil, mis lubaks võlgnikul korraldada oma kaitset. Lisaks rõhutatakse, et

liikmesriikide vaheliste tsiviilasja menetlust ning eriti dokumentide kätteandmist reguleerivate eeskirjade erinevuse tõttu on vaja sätestada miinimumstandardite konkreetsed ja üksikasjalikud määratlused ning seoses nende miinimumstandardite täitmisega ei saa eelkõige pidada piisavaks mis tahes õiguslikul fiktsioonil põhinevat kättetoimetamisviisi.

Seega on Euroopa Liidu õigusaktides sätestatud kättetoimetamise viisid sellised, millede puhul tõenäolisus, et võlgnik dokumendid kätte saab, on väga suur ja täielikult on välistatud menetlusedokumentide avalik kättetoimetamine.

2.5 Avalik kättetoimetamine Euroopa Liidu liikmesriikide õiguses

Menetlusedokumentide kättetoimetamine tsiviilkohtumenetluses on Euroopa Liidu liikmesriikides reguleeritud mõneti erinevalt. Enamikes maades kasutatakse sarnaselt Eestile, selleks eelkõige dokumentide edastamist tähtitud posti teel aga ka dokumentide kättetoimetamist kohtutäituri kaudu. Menetlusedokumentide kättetoimetamine dokumendi avaliku kättetoimetamise kaudu on kasutusel näiteks Saksamaal, Leedus, Soomes, Rootsis. Selline kättetoimetamise viis puudub aga Prantsusmaal.

Rootsis näeb seadus viimase võimalusena ette dokumendi kättetoimetamisel kasutada ametliku teadaande koostamist. See tähendab, et dokument on menetlusosalisele kättesaadav ametiasutusest või kohtust, samal ajal kui teatis selle kohta ja dokumendi sisukokkuvõte avaldatakse ametlikus väljaandes Post- och Inrikes tidningar (ametlik üleriigiline väljaanne Rootsis, mis avaldab üleriigilisi ametlikke teadaandeid) ja ühes kohalikest ajalehtedest või ühes neist. Ühtlasi saadetakse dokument postiga menetlusosalise viimasel teadaoleval aadressil. Kui on alust arvata, et menetlusosaline hoiab kohtust kõrvale ja pole kedagi teist, kellele on seaduse järgi saaja asemel lubatud dokumenti edastada, võib dokumenti edastada selle naelutamise teel korteri uksele.¹¹²

Kui Leedus hagiavalduse või muu menetlusedokumendi ärakiri, millest tõusetub vajadus kaitsta menetlusosalise õigusi, tuleb kätte toimetada menetlusosalisele, kelle alaline elu- või töökoht on teadmata või kellel ei ole esindajat, võib eelnimetatud dokumendi saaja alalise elu- või töökohta või registrijärgse esindaja tuvastamiseni kätte toimetada haldurile, kelle määrab

¹¹² Euroopa Komisjon. Euroopa Justiitsvärgustik tsiviil- ja kaubandusajades. Dokumentide kätteandmine. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/civiljustice/serv_doc/serv_doc_swe_et.htm, 21.02.2012.

asja menetlev kohus huvitatud poole nõudmisel. Kui saaja alaline elu- ja töökoht on teadmata ja kui ei ole võimalik määrata haldurit või kui menetlusosalisi on rohkem kui 10 ning ei ole võimalik menetluskokkade kätte toimetada ülalnimetatud menetlusosaliste paljususe puhul, või kui ei ole võimalik menetluskokkade kätte toimetada juriidilisele isikule ülalnimetatud korras, võib kohus dokumendid avalikult kätte toimetada kuulutuse kaudu ajakirjanduses. Nimetatud viisil võib kostjale kätte toimetada hagiavalduse ära kirja ning menetlusosalistele kohtukutsed ja teatised või muud menetluskokkade dokumendid. Lisaks erijuhtudel, kui kostja viibimiskoht on teadmata, võib kohus asjaolusid arvesse võttes algatada politsei kaudu kostja tagaotsimise, kui hageja tõestab, et ta on võtnud tarvitusele kõik abinõud kostja elukoha tuvastamiseks.¹¹³

Läti Vabariigis reguleerib tsiviilkohtupidamist tsiviilprotsessi seadus *Civilprocesa likums* (Civil Procedure Law). Selle esimeses peatükis on muuhulgas käsitletud ka tsiviilkohtupidamise põhimõtteid. Peatüki järgi on igal isikul õigus oma õiguste kaitseks kohtu poole pöörduda, samuti on pooled kohtu ees võrdsed, pooltel on õigus avalikule kohtuprotsessile. Pooltele tuleb teada anda kohtuasjast. Üldiselt toimetatakse menetluskokkade dokumendid kätte tähtsuse postiga. Paragrahvi 59 lg 1 järgi kui füüsilise isiku tegelik elukoht ei ole teada, või kui isik ei viibi oma elukohas, võib kohtukutse avaldada ametlikus väljaandes Latvias Vēstnesis. Hageja võib omal kulul kutse avaldada ka mõnes muus ajalehes. Kui vähemalt üks kuu on möödunud, võib kohus teha otsuse ilma kutsutud poole osavõtuta. Kostja mitteviibimist oma elukohas või seda, et tema elukoht ei ole teada, võib kinnitada postiasutus või vannutatud kohtutäitur.¹¹⁴

Isikute üldine õiguskaitse Soomes on garanteeritud põhiseaduse §-ga 21. Selle sätte järgi on igal isikul õigus, et tema kohtuasja arutatakse nõuetekohaselt, ilma põhjendamatu viivitusega, pädevas kohtus. Kohtuasja avalikkuse, õiguse olla ära kuulatud, saada põhjendatud otsus, saada esitada kaebus ja ka muud õiglase kohtumenetluse ja hea halduse tavad, tagab seadus.¹¹⁵ Nii nagu Eestiski, on Soomes üldine õiguskaitse igal isikule kuuluv keskne põhiõigus. See on muuhulgas õigus sellele, et seaduseid kohaldatakse kõigile ühtemoodi, võrdselt ja erapooletult; samuti meelevalla keeld, vahe tegemise keeld, mille järgi ei tohi ühte isikut

¹¹³ Euroopa Komisjon. Euroopa Justiitsvärgustik tsiviil- ja kaubandusajades. Dokumentide kätteleandmine. Arvutivärgus: http://ec.europa.eu/civiljustice/serv_doc/serv_doc_lit_et.htm, 21.02.2012.

¹¹⁴ Civil Procedure Law Latvia. Arvutivärgus:

http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Civil_Procedure_Law.doc, 27.02.2012.

¹¹⁵ Suomen Perustuslaki 11.6.1999/731. Arvutivärgus:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=%2Aperu%2A>, 23.02.2012.

teisest soodsamasse olukorda asetada või isikutele ebavõrdselt kohustusi panna. Õiglane kohtupidamine sisaldab endas mõisteid nagu menetluse suulisus, ärakuulamise põhimõte, otsuste põhjendamine, õigus kasutada menetlusabi.¹¹⁶ Võrdsuse põhimõttega seondub nõue, et asjaosalistele peab andma võrdsed võimalused esitada oma väited.

Soomes ei ole otsesõnu põhiseaduses nõuet, et igal juhul on õigus oma kohtuasja arutamise juures viibida, kuid põhiseadusest tuleneb otseselt õigus olla ärakuulatud. Seega on kohustuslik isikule teada anda tema suhtes toimuvast kohtumenetlusest, et ta saaks oma õigusi kaitsta. Ära kuulamine tähendab, et enne otsuse tegemist on menetlusosalisel õigus anda seletusi teise poole poolt esitatud nõuetele ja muid seletusi mis võivad tähtsust omada asja lahendamisel. Kuna ärakuulamine on üks õiguskaitse tagatis ja põhireegel, siis selle ärajätmine on erandlik. Tsiviilmenetluses kohtus on tähtsalt kohal printsip, mis võimaldab pooltel otsustada menetluse käigu üle, näiteks, mis tõendeid pool esitab. Seega poole hagi õigeks võtmine või menetluses kompromissi sõlmimine või ka poole menetlusest eemalejäämine, mõjutavad kindlasti kohtu poolt antava lahenduse sisu.¹¹⁷

Menetlusdokumentide kättetoimetamist reguleerib Soomes kohtumenetluse seadustiku (*Oikeudenkäymiskaari*) üheteistkümmes peatükk. Tavaliselt toimetab kohtudokumendid kätte kohus, selleks võib kasutada ka kohtutäituri abi, kuid mõningatel juhtudel võib seda anda ka ülesandeks hagejale. Viimast eriti ei kasutata, kuid võidakse rakendada siis, kui kostjat on raske leida ja hagejal on mingit erilist infot tema asukoha kohta.¹¹⁸ Menetlusdokumendid toimetatakse kätte eelkõige posti teel, lubatud on ka telefoni teel kättetoimetamine, kuid peale seda peab viivitamatult saadetama dokumendid saaja poolt teatavaks tehtud aadressile või meilile. Kui kohtul ei õnnestu menetlusdokumenti kätte toimetada, antakse see ülesandeks kohtutäiturile. Dokumendid võib kätte toimetada isiklikult, esindajale, või ka vähemalt 15 a perekonnaliikmele. Kui tegemist on dokumendiga, milles kohustatakse kedagi isiklikult kohtusse tulema või kedagi personaalselt midagi tegema, tuleb dokumendid kätte toimetada isiklikult sellele personile. Seadus lubab menetlusdokumenti kätte toimetada ka kuulutamise kaudu juhul, kui menetlusosalise viibimiskoht ei ole teada. Sellisel juhul avaldatakse teade ametlikes teadaannetes. Teade loetakse kättetoimetatuks ilmumisel päeval. Kohus võib teate

¹¹⁶ P.Hallberg jt. *Perusoikeudet*. Helsinki: WSOYPro 2010, lk 783-787.

¹¹⁷ P.Hallberg jt. , lk 802.

¹¹⁸ J.Niemi. *Civil procedure in Finland*. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer 2010, lk 73.

kuulutada ka päevalehes, lisaks tuleb teade välja panna kohtu teadetetahvlile.¹¹⁹ Teadaande kaudu võib dokumendi kätte toimetada ka siis kui menetlusosalisi on palju ja igapäevale eraldi kättetoimetamine oleks ülemäära tülikas. Sellisel juhul määrab kohus, et teade toimetatakse kätte ühele menetlusosalistest ja informatsioon kellele teade kätte toimetati ja mis oli teate sisu avaldatakse ajalehes. Sellist võimalust aga kasutatakse harva.¹²⁰

Eelnevast nähtub, et ka Soomes saab avalikku kättetoimetamist rakendada vaid siis kui isiku viibimiskoht ei ole teada. Seda on oma otsuses rõhutanud ka Soome Ülemkohus. Kohtu otsuse kohaselt vaid sellest olukorrast, et saajat tema teadaolevalt aadressilt kätte ei saa ja kättetoimetamine ei õnnestunud ka välismaiste ametiasutuste kaudu, ei või järeldada, et saaja asukoht on teadmata. Teate kättetoimetaja peab püüdma olemasolevate vahenditega kindlaks teha, kas aadress on õige või, kas saajal ei ole teisi aadresse. Antud kohtuasjas oli tegemist olukorraga, kus kostja elas juba pikka aega Hispaanias. Soome esimese astme kohus oli püüdnud dokumente kätte toimetada posti teel, samuti läbi Hispaania ametiasutuste, kuid tulutult. Lõpuks toimetati kohtuteade isikule kätte läbi avaliku kuulutamise. Nagu hiljem tuvastati, elas isik ikka samal aadressil Hispaanias, kuid vahepeal oli muudetud selle piirkonna majade numbreid. Seega isik elas reaalselt samas majas aga maja number oli teine. Lisaks, oli kohaliku linna registris tema õige aadress ehk õige maja number, olemas. Kohtu tõlgenduse järgi ei olnud tegemist juhtumiga, kus ei oleks olnud võimalik isiku viibimiskohta kindlaks teha ning seetõttu otsustas kohus, et avaliku kuulutamise kaudu ei saanud lugeda, et isik oleks kohtuteate kätte saanud.¹²¹

Saksamaal on isikute õigusemõistmisega seonduvad põhiõigused sätestatud põhiseaduses (*Grundgesetz*). Põhiseaduse esimese osa artikkel 3 järgi on kõik seaduse ees võrdsed; artikkel 1 kohustab riiki looma ja rakendama õigusliku ja majandusliku korda, millega oleks põhiõigused tagatud.¹²² Põhiseadus annab ka fundamentaalsed garantiid põhiõiguste tagamisel tsiviilkohtuprotsessis. Nendeks on õigus olla ära kuulatud kohtu poolt, õigus pääseda juurde õigusemõistmisele, õigus õiglasele kohtumenetlusele, õigus võrdsele kohtlemisele kohtu poolt.

¹¹⁹ Oikeudenkäymiskaari. 11 luku, 1-27 §

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=oikeuden%C3%A4ymiskaari>, 22.02.2012.

¹²⁰ J.Niemi, lk 74.

¹²¹ KKO:2008:48, 15.5.2008. Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2008/20080048>, 22.02.2012.

¹²² Basic law for the Federal Republic of Germany. Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#GGengl_000P1, 04.03.2012.

Õiguse olla ära kuulatud kohtu poolt sätestab Saksamaa põhiseaduse artikkel 103 lg 1. Selline õigus on üks ausa kohtumenetluse osasid. See kuulub põhiõiguste hulka ja selle õiguse rikkumine annab õiguse esitada põhiseaduslik kaebus.¹²³

Tsiviilkohtumenetluse printsiibid tulenevad tsiviilkohtumenetluse seadustikust (*Zivilprozessordnung*). Dispositiivsuse põhimõte, võistlevuse põhimõte, poolte kohustus rääkida tõtt, suulisuse põhimõte, avalikkuse põhimõte, ökonoomse menetluse põhimõte jne.¹²⁴

Seega on ka Saksamaa tsiviilmenetluse üks tähtsamaid printsiipe õigus olla kohtu poolt ära kuulatud. See õigus kuulub igapäevale ja on olnud tsiviilkohtumenetluse seadustiku osaks juba alates selle loomisest.¹²⁵ See on aga õigus, mida saab teostada ainult siis, kui isikut on kohtumenetlusest teavitatud. Seetõttu on menetlusedokumentide korrektsel kättetoimetamisel ka Saksa tsiviilprotsessis oluline tähtsus.

Tavaliselt toimetatakse dokumendid Saksamaal kätte kohtu poolt ja ideaalsel juhul peaks need kätte saama saaja isiklikult. Võimalik on ka nõ asendus kättetoimetamine, kus menetlusedokumendi võib anda üle saajaga koos elavale täisealisele isikule, üürnikule, isikule, kes töötab saaja juures, saaja lepingulisele esindajale jne. Dokumente võib kätte toimetada ka avalikult. Avalikult võib dokumendid kätte toimetada, kui isiku elukoht ei ole teada ja ei ole võimalik dokumente kätte toimetada esindajale ega dokumendi kättetoimetamiseks volitatud isikule; kui ei ole võimalik dokumente kätte toimetada välismaal või juriidiliste isikute puhul, kes on kohustatud kandma riigis asuva tegevuskoha äriregistrisse, ei ole kättetoimetamine võimalik registreeritud asukohta ega dokumentide kättesaamiseks volitatud isiku aadressil, mis on kantud äriregistrisse, ega ka muul riigis asuval, ilma järelepärimisi tegemata teadaoleval aadressil. Avaliku kättetoimetamise lubatavuse otsustab kohus. Avalik kättetoimetamine toimub teate ülespanemisega kohtu teadetetahvlile või teate lisamisega elektroonilisse infosüsteemi, kuhu on avalikkusel juurdepääs. Teates peab olema märgitud isik, kelle huvides dokument edastatakse (hageja nimi), isiku nimi kellele see mõeldud on ja tema viimane teadaolev aadress, samuti mis asjas dokument edastatakse ja kust see on kättesaadav. Lisaks peab olema märges, et dokument loetakse kättetoimetatuks avalikult, et

¹²³ G. Rühl. Preparing Germany for the 21 Century: The Reform of the Code of Civil Procedure. – German Law Journal. 2005. Vol. 06. No. 06. , lk 918. Arvutivõrgus : http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol06No06/PDF_Vol_06_No_06_Articles_909-942_Ruehl.pdf, 02.04.2012.

¹²⁴ H.Koch, F.Diedrich. Civil Procedure in Germany. München: C.H. Beck 1998, lk 27.

¹²⁵ H.Koch, F.Diedrich, lk 35.

sellest kättetoimetamisest võivad hakata kulgema menetlustähtjad, millede möödalaskmine võib kahjustada poole huve. Kohus võib määrata, et teade avaldatakse üks kord või ka mitu korda elektroonilises ametlikes teadaannetes või mõnedes teistes ametlikes väljaannetes. Dokument loetakse kättetoimetatuks ühe kuu pärast alates ilmumisest, kuid asja arutav kohus võib määrata pikema tähtaja.¹²⁶

Õiguskaitsevahendina näeb ka Saksamaa seadus ette kaja esitamise võimaluse. See tuleb esitada kahe nädala jooksul otsuse kättetoimetamisest; kui otsus tuleb toimetada kätte välismaal või avalike teadaannete kaudu siis määrab kohus otsuses kaja esitamise tähtaja.¹²⁷

Lisaks näeb ka Saksamaal tsiviilkohtumenetluse seadustik ette võimaluse juba jõustunud kohtuotsuse teistmiseks. Menetluse võib taasavada esitades tühiseks tunnistamise või õiguste ennistamise ehk restitutsioonihagi. Eraldi on sätestatud teistmise põhjused, mis teevad vahet tühiseks tunnistamise hagi ja restitutsioonihagi vahel. Kuna juba jõustunud kohtuotsuse ümbervaatamine saab olla lubatud vaid väga erandlikel juhtudel, siis ei tohi neid põhjusi laiendavalt tõlgendada ja võimalused peaksid piirduma seaduses sätestatud juhtudega. Seaduses on loetletud menetlusvead, mida hinnatakse nii raskeks, et nende tagajärjeks on otsuse jõustumise vääramine, ilma et oleks nõutav kasuaalne seos vea ja otsuse vahel. Üheks selliseks asjaoluks on ka see, kui menetlusosaline ei olnud esindatud protsessil, kuigi seaduse järgi selleks kohustus oli.¹²⁸

Restitutsioonihagi esitamise põhjuste ühiseks jooneks on see, et võltsitud on vaidlustatava otsuse alust. Selliseks on näiteks asjaolu, kui mingi dokumentaalne tõend, mis on olnud otsuse aluseks, osutub võltsituks. Teistmine Saksamaal toimub kolme menetlusliku etapina, mille järjekorrast tuleb rangelt kinni pidada. Esiteks kontrollitakse ja nõustatakse teistmishagi lubatavusega; seejärel uuritakse teistmismenetluse alustamise põhjust ja alles pärast nende kahe eelduse täitmist jätkatakse taasavatud protsessil kohtulikku arutelu ja tehakse uus otsus. Uue menetluse lõpptulemus ei ole mingil viisil eelnevalt määratud teistmise põhjusega, kohtuotsus, mis tehakse uues menetluses, võib nii vana otsust kinnitada kui sellest erineda.¹²⁹

¹²⁶ Code of Civil Procedure in Germany, section 185,186. Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html#p0724, 23.03.2012.

¹²⁷ Code of Civil Procedure in Germany, section 338.

¹²⁸ Code of Civil Procedure in Germany, section 578, 579.

¹²⁹ C.Paulus, lk 167.

Eelnevast kahest peatükist selgus, et õigus õiglasele kohtumenetlusele, on üks isikute peamiseid põhiõigusi. Õigus olla kohtu poolt ära kuulatud, on üks selle õiguse osadest tsiviilkohtumenetluses.

Euroopa inimõiguste konventsioonis ja Eesti põhiseaduses õigust olla ära kuulatud selgelt sätestatud ei ole. EIÕK-s seondub see õigusega avalikule protsessile. Eestis on see osana põhiseaduses sätestatud põhiõigusest - õigusest olla oma asja arutamise juures. Kuid nii Soomes kui Saksamaal on õigus olla ära kuulatud sõnaselgelt sätestatud põhiseaduses.

Selleks, et isikud saaksid seda õigust teostada, on vajalik nende korrektne ja õigeaegne teavitamine kohtumenetlusest.

Hagejal on õigus tõhusale kohtumenetlusele. Ülemäära pikaks kujunenud menetluste eest vastutab riik, kuna riik peab looma seadused ja kohtusüsteemi nii, et kohtuasjade ebamõistlik venimine oleks välistatud. Üheks takistuseks, mis võib venitada kohtuasja menetlust, on probleemid menetlusdokumentide kättetoimetamisega.

Seaduses on sätestatud erinevad võimalused menetlusdokumentide kättetoimetamiseks. Ühena võimalustest, kuidas menetlusdokumenti isikule edastada, selle edastamine avaliku kättetoimetamise kaudu. Menetlusdokumentide avalik kättetoimetamine on lubatud nii füüsilistele kui juriidilistele isikutele. See kättetoimetamise viis riivab aga kõige enam isikute põhiõigusi, eriti juuresoleku õigust. Samas, ei ole juuresoleku õigus ka absoluutne ja hageja õigus saada tõhusat õiguskaitset võib selle õiguse riive üle kaaluda. Sellegipoolest peavad kohtud seda kasutama viimasena variandina, olles teinud endast kõik, et kostja muul viisil üles leida. Sellisena on see kohustus sätestatud ka seadustes ja korduvalt kinnitust leidnud ka kõrgema kohtu praktikas.

Lisaks Eestile on avalik kättetoimetamine lubatud paljudes teistes Euroopa liikmesriikides; sellise kättetoimetamise võimaluse välistavad aga Euroopa Liidu õigusaktid.

Eelnevast selgus, et menetlusdokumentide avalik kättetoimetamine on selline dokumentide kättetoimetamise viis, mis rikub eriti rängalt isikute põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures ja olla kohtu poolt ära kuulatud. Ometi on selline kättetoimetamise viis seaduses sätestatud. Kui isiku õigusi on rikutud, peavad olema seaduses garantiid, millega isik saaks hiljem oma õigusi maksma panna. Kuigi kohtud peavad teatud kindlaid meetmeid tarvitusele

võtma isikute ülesleidmiseks ja kohtusse kutsumiseks, võivad ka kohtud eksida menetlusreeglite vastu ja seetõttu võib juhtuda, et kohtuasi lahendatakse ilma isiku osavõtuta. Sellisel juhul peab olema võimalus ennast kaitsta ka siis, kui otsus on juba langetatud. Järgnevas peatükis uuritakse aga lähemalt seaduses sätestatud garantiisid isikute jaoks, kellele on menetlusedokumendid kätte toimetatud avalikult ja kes seetõttu pole saanud enda suhtes käivast kohtumenetlusest osa võtta ja oma põhiõigusi teostada.

3. PÕHIÕIGUSTE TAGAMINE AVALIKUL KÄTTETOIMETAMISEL

3.1 Menetlusedokumentide avaliku kättetoimetamise vajadusest

Tsiviilkohtumenetluse üheks oluliseks põhimõtteks on suulisuse põhimõte. Kohtumenetluse jooksul peaks vähemalt üks kord leidma aset isiku suuline ärakuulamine. Seadus on aga ette näinud mitmeid lihtsustatud menetlusi, kus otsene suuline ärakuulamine ei pruugi vajalik olla. Isik saab oma argumendid esitada ka kirjalikult, kuid see eeldab ikkagi seda, et talle on menetlusedokumentid nõuetekohaselt kätte toimetatud. Kuid kas protsessi saab edasi pidada – ja kui saab, siis kuidas – ka juhul, kui üks pooltest ei ilmu üldse kohtusse, ei isiklikult ega ka kellegi teise kaudu esindatuna? Kohtuliku ärakuulamise tagamise aspektist võttes võiks tekkida arusaam, et sellisel juhul ei saa protsessi edasi pidada. Pool, kelle jaoks asjade seis on halb, võiks sellisel juhul kasutada venitamistaktikat. Lähtudes sellest, et kohtuliku ärakuulamise võimalus tuleb tagada, kuid seda ei pea kasutama ning arvestades, et protsessid tuleb ükskord ka lõpetada, et võitja pool saaks õiguse, peab siiski olema protsessi jätkamise võimalus, hoolimata sellest, et üks pool ei ilmu kohale.¹³⁰

EK on leidnud, et põhiõigused, nagu kaitseõiguste tagamine, ei ole absoluutsed eelisõigused, vaid neile on lubatud seada piiranguid. Need piirangud peavad siiski olema tegelikus vastavuses kõnealuse meetmega taotletavate üldise huvi eesmärkidega ega tohi taotletavat eesmärki silmas pidades kujutada endast nimetatud õiguste ebaproportsionaalset rikkumist.¹³¹

Nagu eelnevatest peatükkidest nähtus, on isikute üheks põhiõiguseks kohtumenetluses õigus tõhusale ja õiglasele õigusemõistmisele. Kohtumenetlus peab olema sujuv ning kohtuasi peab saama lahendi. Üheks menetluse sujuvuse takistuseks on menetlusedokumentide kättetoimetamisega seonduvad probleemid. Kui asja läbivaatamine kohtus venib üksnes sellepärast, et menetlusedokument ei ole võimalik kostjale kätte toimetada, riivab see ilmselgelt hageja põhiõigust saada kohtult õiguskaitset. Selleks, et aga kohtumenetlus oleks ka kostja jaoks õiglane ja ei riivaks tema põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures, tuleb talle teada anda tema vastu algatatud menetlusest ning millal ja kus see toimub. Seetõttu on just menetlusedokumentide esmane kättetoimetamine tsiviilkohtumenetluses olulise tähtsusega. Menetlusedokumentide avalik kättetoimetamine on aga selline kättetoimetamise viis, mis

¹³⁰ C.Paulus, lk 140 põhjal.

¹³¹ EKo 2.04.2009, C- 394/07, *Gambazzi vs. DaimlerChrysler Canada Inc. and CIBS Mellon Trust Company*.

kostja põhiõigusi eriti rängalt riivab. Lisaks on see pigem kättetoimetamise fiktsioon, sest tõenäolisus, et mõni menetlusosaline reaalselt avalikke teadaandeid loeb ja nii enda vastu alustatud menetlusest teada saab, on üsna minimaalne.

Menetlusdokumentide kättetoimetamise võimalus avalike teadaannete kaudu on olemas nii Eesti õiguses kui ka paljude Euroopa Liidu liikmesriikide õigustes. Nagu eelnevalt selgus, ei tunnista sellist kättetoimetamise viisi Euroopa Liidu õigusaktid.

Ühtepidi küll tunnustatakse Euroopa täitekorralduse ja teiste nõudeid kiiresti tagasinõudmist võimaldavate vahendite loomist Euroopa Liidus, rõhutades, et maksmata vaidlustamata nõuete kiire tagasinõudmine on ülisuure tähtsusega Euroopa Liidu ettevõtjatele ja siseturu tõrgeteta toimimisele. Õigusraamistik, mis ei taga võlausaldajale vaidlustamata nõuete kiiret lahendamist, võib võimaldada halbadel võlgnikel karistamatuse teket ning seega ajendada neid jätma omakasu eesmärgil makseid teadlikult sooritamata. Seega on tekkinud vajadus eristada tõelist vaidlust sisaldavad asjad juba võimalikult varajases menetluse staadiumis nendest, mille puhul tegelik õigusvaidlus puudub.¹³² Kuid teisalt rõhutatakse, et lihtsamate reeglite loomisel ei tohi unustada isikute põhiõigusi, eriti õigust õiglasele kohtumenetlusele. Euroopa täitekorralduse iseloomustavaks asjaoluks on fakt, et selle võib välja anda ja see jõustub ainult juhul, kui kostja osaledes kohtumenetluses, ei ole vastuväidet esitanud. Korrektne menetlusdokumentide kättetoimetamine on ainus viis kindlaks teha, et kostja on tõepoolest tema vastu suunatud menetlusest ning vastuväidete esitamise võimalusest teada saanud. Liikmesriikides kujunenud menetlusdokumentide kättetoimetamise reeglid põhinevad ilmselgelt vastandlikel filosoofiatel. Selge on see, et ideaalne oleks dokumentide kättetoimetamine saajale isiklikult aga praktikas on seda nõuet tihti keeruline täita ja selleks, et muuta kättetoimetamise süsteem operatiivseks, on kasutusele võetud teatud asendusmeetodid. Nii ongi liikmesriigid jõudnud lahendusteni, mis võivad olla üksteisest väga erinevad.¹³³ Seetõttu tuleb luua miinimumstandardid dokumentide kättetoimetamiseks, mis garanteeriks kostja õiguste kaitse.

¹³² Euroopa Ühenduste Komisjon. Ettepanek seoses nõukogu määrusega millega luuakse Euroopa maksekorraldusmenetlus. KOM(2004)173 lõplik/4. Brüssel 21.09.2005, lk 5. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0173:FIN:ET:PDF>, 20.04.2012.

¹³³ Commission of the European Communities. Green paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation. Com(2002) 746 final. Brussels, 20.12.2002, lk 36. Arvutivõrgus: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0746en01.pdf, 20.04.2012.

Otsustades hagi avalikult kättetoimetamise ja seetõttu tagaseljaotsuse tegemise õiguspärasuse üle, on EK leidnud, et liidu õigusega ei ole vastuolus tagaseljaotsuse tegemine kostja suhtes, kellele on tema viibimiskoha kindlakstegemise võimatuse tõttu, vastavalt siseriiklikule õigusele, hagi kättetoimetatud avalikult, tingimusel, et asja menetlev kohus on eelnevalt veendunud, et kostja leidmiseks on tehtud kõik järelepärimised, mida nõuavad hoolsuse ja heausksuse põhimõte. Samas on kohus rõhutanud, et isegi kui neid tingimusi järgitakse, piirab võimalus viia menetlust läbi kostja teadmata, kasutades avalikku kättetoimetamist, kostja kaitseõigusi. Kuid edasi on kohus jõudnud järeldusele, et selline piirang on siiski õigustatud hageja õigusega tõhusale kaitsele, kuna niisuguse kättetoimetamismenetluse puudumise korral jääks hageja õigus sisutühjaks. Veel rõhutab kohus, et vastupidiselt kostjale, kellel on juhul, kui ta on jäetud ilma võimalusest ennast tõhusalt kaitsta, võimalik nõuda oma kaitseõiguse järgimist, vaieldes tema suhtes tehtud otsuse tunnustamisele vastu, siis hagejal on oht ilma jääda igasugusest kaebevõimalusest.¹³⁴

Samas lahendis tõusetus ka küsimus, kas liidu õigusega on vastuolus sellise tagaseljaotsuse kinnitamine Euroopa täitekorraldusena, mis on tehtud kostja suhtes, kelle aadress ei ole teada. Kohus leidis, et täitekorralduse määrusega on kehtestatud mehhanism, mis kaldub kõrvale kohtuotsuse tunnustamise üldisest korrast, mille tingimusi tuleb üldjuhul tõlgendada kitsalt. Kui liikmesriigi kohus on langetanud otsuse vaidlustamata nõude kohta, kusjuures võlgnik menetluses ei osalenud, on mis tahes läbivaatamise tühistamine liikmesriigis, kus otsus on täitmisele pööratud, lahutamatu seotud kaitseõiguste järgimise piisava garantiiga ning sellest garantiist sõltuv. Kui tagaseljaotsus, mis on tehtud kostja suhtes, kes ei ole menetlusest teadlik, kinnitataks põhikohtuasja asjaoludel Euroopa täitekorraldusena, puuduks kostjal võimalus nõuda oma kaitseõiguse järgimist, nii nagu on see võimalik, kui kostja vaidleb vastu tema suhtes tehtud otsuse tunnustamisele kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise määruse art 34 p 2 alusel.¹³⁵

Seetõttu võibki järeldada, et selleks, et hageja ei jääks ilma oma põhiseaduslikust õigusest pöörduda õiguste rikkumise korral kohtusse, peab olema võimalus, et kohtuasi saaks lahenduse ka siis, kui kostjat ei ole võimalik kätte saada. Ka kehtivas seaduses on nõue, et isikud peavad hoolitsema rahvastikuregistris enda andmete õigsuse eest. Oleks ebaõiglane, et kostja selle kohustuse täitmata jätmine, jätab ka hageja oma õigustest ilma. Riik peab

¹³⁴ EKo 15.03.2012, C-292/10, G vs. Cornelius de Visser.

¹³⁵ EKo 15.03.2012, C-292/10, G vs. Cornelius de Visser.

hoolitsema isikute õiguste kaitse eest ning senikaua kuni ei ole toimivat rahvastikuregistrit, peab riik lisaks teiste vahenditega tagama, et hageja õigused saaksid kaitstud ja kohtuasi saaks lahenduse ning ei veniks seetõttu, et kostja on jätnud oma seadusest tuleneva kohustuse täitmata. Riik peab tagama aga ka selle, et kostja saab tema vastu algatatud kohtuasjast teada. Teatud eelduste täitmisel saab seda teha läbi Ametlike Teadaannete. Kuigi tõenäolisus, et isikud seda väljaannet loevad on üsna minimaalne, ei saa seda võimalust täielikult välistada. Nii annab riik kostjale, keda muul viisil ei ole kätte saadud, võimaluse kohtuasjast teada saada. Tulenevalt eelnevast on vajalik, et menetlusdokumente saab kätte toimetada ka avalikult.

3.2 Seadusest tulenevad garantiid

Nagu selgus, on põhiseadusliku õiguse olla oma asja arutamise juures, tagamise kohustus riigi ülesanne. Riik peab hea seisma selle eest, et isikud oleksid teadlikud nende suhtes käimasolevatest kohtumenetlustest. Kohus peab järgima, et isikute põhiõigused oleks kaitstud tagades nende kohtusse kutsumise.

Isiku õigust olla oma kohtuasja arutamise juures, peetakse üheks ausa kohtumenetluse põhimõtte esmaseks eelduseks. Kuid millised on need menetluse põhimõtted, mille järgimine on miinimumstandardiks ausale menetlusele. Praktikud on leidnud, et minimaalselt tuleks tagada selliste põhiõiguste realiseerimine nagu õigus olla teadlik ja informeeritud menetlusest; õigus olla ära kuulatud ja saada seisukohta avaldada; õigus saada kohtulahend ning õigus saada lahendile edasi kaevata.¹³⁶

Kuna menetlusdokumentide avalik kättetoimetamine on kõige enam isiku põhiõigusi riivav dokumentide kättetoimetamise viis on seadusandja sätestanud kindlad tingimused, millal see on lubatud.

Nagu eespool juba käsitletud peab kohus esmalt kindlaks tegema kas isiku aadress on kantud registrisse. RRS § 6 järgi on rahvastikuregistrisse kantud andmetel informatiivne ja statistiline tähendus; õiguslik tähendus on andmetel ainult seaduses ettenähtud juhtudel. RRS § 48 järgi on elukoha aadressil õiguslik tähendus Riigikogu, Euroopa Parlamendi ja kohaliku

¹³⁶ E.Kergandberg jt. (viide 40), lk 360-362.

omavalitsuse volikogu valimistel, rahvahääletusel ja rahvaküsitlusel; kohaliku omavalitsuse eelarvesse laekuvate maksude tasumisel maksuseadustes sätestatud alustel ja avaliku ülesande täitmisel, kui selle ülesande täitmine on seotud elukohajärgsusega. Seega puudub rahvastikuregistri kandel avalik-õiguslik tähendus ja kohus ei saa lugeda kandes märgitud aadressi automaatselt isiku elukohaks ning eeldada, et see on aadressiks, kust isik oma posti kätte saab. Kuigi RRS § 39¹ järgi on isikutel küll kohustus hoolitseda elukoha aadressi õigsuse eest rahvastikuregistris, siis tegelikult selle kohustuse täitmata jätmise mingeid ebasoodsaid tagajärgi kaasa ei too.

Rahvastikuregistri korrektne mittetoimimine on Eestis tõsine probleem ja vajaks ilmselt seadusandja meetmeid selle tõhusamaks muutmiseks. Rahvastikuregistri kanded ei vasta tegelikkusele ja kontroll nende õigsuse üle puudub. Samas on ka praegu isikutel võimalus ja ka kohustus läbi selle registri ennast riigile kättesaadavaks teha. Nii saab isik vältida enda suhtes tagaselja menetluste läbiviimist ja oma õiguste piiramist. Kande muutmiseks rahvastikuregistris on vajalik esitada elukoha teade kohaliku omavalitsusüksuse pädevale asutusele. Selleks ei pea isik personaalselt kohale minema, vaid võib teate esitada teha digitaalallkirjaga või läbi portaali www.eesti.ee. Kui aga registris on kande täitmata, või on elukoht märgitud ainult kohaliku omavalitsuse täpsusega, siis on üks eeldus avalikuks kättetoimetamiseks täidetud.

Seega on riigi poolt peetav register ja võimalus isikutele suhteliselt lihtsalt seal oma andmeid muuta, ka üheks garantiiks tagamaks põhiõiguste kaitse kohtumenetluses.

3.2.1 Menetlusedokumentide kättetoimetamise järjekord

Terminit „kättetoimetamine“ kasutatakse eesti õiguskeeles laias ja kitsas tähenduses. Laias tähenduses kasutatakse „kättetoimetamist“ tegeliku kohaletoimetamise sünonüümina. Kättetoimetamine kitsas, õigusteaduslikus tähenduses on dokumendi formaliseeritud ja dokumenteeritud üleandmine selle adreessadile dokumendi sisu adreessadile teatavakstegemise eesmärgil.¹³⁷

¹³⁷ M.Ernits. Kättetoimetamisest põhiõiguste valguses. - Juridica 2004/5, lk 322.

Nagu eelpool mainitud, kujutab sisult kättetoimetamine endast menetlusdokumentide saatmist menetlusosalistele teatud kindlaid formaliseeritud reegleid järgides.¹³⁸ Kättetoimetamine on formaliseeritud, sest menetlusreeglite vastu eksimine toob endaga kaasa kättetoimetamise tühisuse. Kättetoimetamine peab olema dokumenteeritud, et kättetoimetajal oleks võimalik tõendada kättetoimetamist. Kättetoimetamine on teatavakstegemise dokumenteerimise menetlus. Kättetoimetamise eesmärk on teha adressaadile dokumendi sisu teatavaks. Kättetoimetamine on seega juba olemasoleva dokumendi, olgu selleks haldusakt või kohtukutse, teatavakstegemise erimenetlus, millel on kaks funktsiooni. Kättetoimetamise esimeseks eesmärgiks on tagada piisava tõenäosusega, et isik talle teatavaks tegemist vajava akti sisust ka tegelikult teada saab. Seda funktsiooni võib nimetada õiguste tagamise funktsiooniks. Teiseks kättetoimetamise eesmärgiks on tõendada, et haldusakt või muu haldusorgani või kohtu otsus on isikule teatavaks tehtud. Kõige paremini täidab seda funktsiooni dokumentaalne tõend kättetoimetamise fakti kohta, näiteks adressaadi allkirjaga kättesaamiskviitung. Ainult siis, kui kättetoimetamine on toimunud ja kättetoimetamist teostav haldusorgan suudab seda ka tõendada, hakkab kulgema vaidlustamistähtaeg. Seda nimetatakse tõendamisfunktsiooniks.¹³⁹

Kuna menetlusdokumentide kättetoimetamine on kohtute jaoks aeganõudev ja ressursimahukas töö, avaldab see kindlasti mõju kohtumenetluste kestusele. Siit tõusetubki küsimus, kui palju siis peaks kohus tegema, et kostjat otsida enne kui võib menetlusdokumenti avalikult kätte toimetada. Kui isikul on registris aadress märgitud, peab kohus selgitama, kas isik tõepoolest seal ei ela ning lisaks kasutama kõiki seaduses sätestatud võimalusi menetlusosalise otsimiseks ja talle menetlusdokumentide kättetoimetamiseks.

Seaduses on sätestatud, mida peetakse silmas menetlusdokumendi kättetoimetamise all. Nagu eelnevalt juba mainitud, on see dokumendi üleandmine saajale selliselt, et tal oleks võimalik oma õiguste teostamiseks ja kaitsmiseks sellega õigeaegselt tutvuda. Tsiviilkohtumenetluse seadustik sätestab erinevaid kättetoimetamise viise, millest üks ei välista teist ja millist viisi kasutada, jääb kohtu otsustada. Kuna menetlusdokumentide kättetoimetamise instituut lähtub eelkõige põhiseaduslikust õigusliku ärakuulamise põhimõttest, saab eeldada, et seda õigust saab isik teostada eelkõige siis kui ta saab menetlusdokumendi kätte isiklikult. Kuigi seaduses

¹³⁸ M.Vutt, M.Lillsaar (viide 34), lk 12.

¹³⁹ M.Ernits, lk 323.

seda otsesõnu sätestatud pole, peab kohus püüdma esmajoones menetlusosalisele kohtudokumenti kätte toimetada isiklikult ja alles siis kasutama teisi kättetoimetamise viise.

Tsiviilkohtumenetluse seadustikus on menetlusdokumentide kättetoimetamise kohustus ainult kohtul. See toimub kindlate reeglite järgi ja on korrektse menetluse eelduseks. Tsiviilkohtumenetluse seadustik sätestab aga ka hageja ja postiteenuse osutaja ning kohtutäituri koostöökohustuse kohtuga. Nimelt kohustab seadus hagejat esitama kõik talle teadaolevad andmed kostja kohta. Probleemiks on aga see, kust peaks kostja kontaktandmete otsimisel minema piir hageja kohustuste ja kohtu kohustuste vahel.¹⁴⁰ Kättetoimetamise õiguspärasus oleneb aga ka paljuski sellest, kuidas postiteenuse osutaja ja kohtutäitur kättetoimetamise reegleid täidavad. Menetlusdokumente kättetoimetav isik peab hoolitsema menetlusdokumentide kättetoimetamisel vorminõuete korrektse täitmise eest. TsMS § 313 lg 6 järgi kui menetlusdokumenti ei saa lugeda kättetoimetatuks postiteenuse osutaja süül, võib kohus anda dokumendi uueks kättetoimetamiseks selle eest täiendavat tasu maksmata. Uue kättetoimetamise korraldamine on aga jällegi üheks põhjuseks, mil menetlus seisab.

Kuna menetlusdokumentide kättetoimetamine on üheks peamiseks takistuseks menetluse sujuvaks kulgemiseks, võiks kaaluda, kas kättetoimetamise kohustust saaks panna osaliselt hageja peale. Eelnõu sätestab menetlusdokumendi kättetoimetamist menetlusosalise korraldusel. Sellisel juhul ei vahendaks kohus enam suhtlust menetlusosalise ja kohtutäituri vahel ega tasu maksmist kohtutäiturile. Sellega tahetakse vähendada kehtiva seadusega kohtule pandud ebavajalikku bürokraatiat. Uus regulatsioon paneb hageja, kes praegu esitades hagi kohtusse, ise passiivseks jääb ja kohtupoolset tegutsemist ootab, kaasvastutajaks menetluse sujuva kulgemise eest.¹⁴¹

Selline regulatsioon vähendab kindlasti kohtute koormust selles osas, et jäävad ära kohtutäituri tasuga seonduvad toimingud. Kohus ei pea enam ise nõudma hagejalt tasu maksmist ning jälgima, et hageja seda tähtaegselt teeb. Muud toimingud, nagu kättetoimetamist vajavate dokumentide edastamine menetlusosalisele, kes soovib enda korraldamisel menetlusdokumente kätte toimetada; tähtaja määramine, mille jooksul peab kohut teavitatama kättetoimetamise tulemustest ja kättetoimetamise õiguspärasuse

¹⁴⁰ M.Vutt. Menetlusdokumentide kättetoimetamine tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2009, lk 27. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/891/MenetlusdokumentideK2ttetoimetamine_Margit_Vutt.pdf, 23.03.2012.

¹⁴¹ Seletuskiri, lk 24.

kontrollimine, jäävad ikka kohtu kohustuseks. Lisaks peab kohus garanteerima selle, et hageja tõepoolest kohtu poolt edastatud dokumendid kohtutäiturile viib. Ka selle kontrollimine võib nõuda kohtult täiendavaid toiminguid. Võrreldes kohtuga on hagejal ilmselgelt piiratud võimalused ise kuskilt registritest kostja kohta informatsiooni saada. Kohtul on lisaks andmebaasidele võimalus kasutada menetluskohustuste kättetoimetamisel ka kohtukordniku või politsei abi. TsMS § 315 lg 2 järgi annab kohus politseiasutusele või muule riigiasutusele või kohalikule omavalitsusele dokumendi kättetoimetamiseks siiski üksnes siis, kui muud kättetoimetamisviisid ei ole tulemusi andnud. Selline politsei autoriteedi abil kättetoimetamise viisi kasutamine võib osutuda edukaks juhul, kui on täpselt teada, et isik elab konkreetsel aadressil aga ei lähe lihtsalt postiasutusse tähtitud kirjale järele või ei ava kohtukordnikule ust. Lisaks saavad kohtud informatsiooni isikute asukoha kohta, esitades vastavasisulise päringu politseile elektrooniliselt.

Riigikohus oma lahendis maakohtule ette heitnud, et kohus ei olnud teinud kõikvõimalikke mõistlikke pingutusi, et saada teatist menetluskohustuste üleandmise kohta adressaatriigi pädevate asutuste kaudu. Nimetatud tsiviilasjas anti kostjale, kes viibis Venemaal, kohtudokumendid üle tema töökoha sekretärile kulleri vahendusel. Kolleegiumi arvates ei olnud maakohtul õigust sellises olukorras, kus ei olnud teada, kas dokumendid on tegelikult kostjani jõudnud, otsust teha. Maakohus oli küll märkinud Vene Föderatsiooni kompetentsetele kohtutele adresseeritud taotlustes hagi ja kostja vastuses hagi toodud kostja aadressi ning samuti kostja töökoha aadressi, kuid oli jätnud tähelepanuta selle, et hagiavalduses oli märgitud ka kostja e-posti aadress. Kolleegium leidis, et kuigi iseenesest õigusabi lepingu ega konventsiooni kohaselt ei võinud menetluskohustuste sellele e-posti aadressile kätte toimetada, oleks maakohtul olnud võimalik üritada seda e-posti aadressi kasutades välja selgitada kostja tegelik elukoht, kus menetluskohustused oleks konventsiooni kohaselt saanud talle kätte anda. Siinkohal tuleb nõustuda riigikohtunik Jaak Luige eriarvamusega, kes leidis, et kuna toimikust nähtuvalt oli tsiviilasjas kostjale kätte toimetatud hagiavaldus, millele ta ka vastanud oli, puudub kostjal mis tahes õigustus tugineda teistmise alusena kohtudokumentide kättetoimetamise nõuete järgimata jätmisele olukorras, kus ta ise pahatahtlikult hoidus kõrvale dokumentide vastuvõtmisest: oli menetlusest teadlik, ei teavitanud kohut aadressi muutumisest.¹⁴²

¹⁴² RKTkm 3-2-2-2-11 koos kohtunik J. Luik eriarvamusega.

TsMS § 423 lg 1 p 8 annab kohtule võimaluse, jätta hagi läbi vaatamata, kui hageja ei ole esitanud andmeid, mis võimaldaksid kostjale menetlusdokumente kätte toimetada ning kohus ei ole vaatamata mõistlikele pingutustele suutnud neid andmeid ka ise leida. Mõistlike pingutusi, mida kohus peaks tegema, on lahti mõtestanud Tallinna Ringkonnakohus, leides, et maakohus tegi omalt poolt kõik, et kostjat leida, kui kontrollis kõiki registreid; hankis kohalikust omavalitsusest informatsiooni; pöördus isiku poole, kes kostjat muudes tsiviilvaidlustes esindas; pöördus politsei poole, millest nähtus, et kostja oli politsei poolt tagaotsitavaks kuulutatud ja politsei tegeles aktiivselt kostja otsimisega. Ringkonnakohus leidis, et olukorras, kus väidetavalt kostjat varjatakse ja ka politsei ei ole suutnud kostjat leida, ei ole täiendavaid toiminguid, mille tegemist saaks kohtult mõistlikult eeldada. Samuti ei ole vältimatult vajalik menetlusdokumentide kohtutäituri, kohtukordniku või muu isiku vahendusel kättetoimetamise proovimine, sest ei saa eeldada, et nimetatud isikud leiaks üles kostja, keda politsei ei ole oma aktiivse otsimisega üles leidnud. Samuti lisas kohus, et ka avalikku kättetoimetamist ei saa rakendada, kuna kohaliku omavalitsuse informatsiooni alusel võib järeldada, et kostja võib tõenäoliselt viibida välismaal ning sellises olukorras jääksid avaliku kättetoimetamise korral kostja õigused kaitseta ning sellisel juhul ei pea avalikku kättetoimetamist rakendama. Seega oli kohus teinud kõik võimaliku, mida võib kostja elukohta väljaselgitamiseks mõistlikult teha.¹⁴³

Tänapäeval ei ole midagi erakordset selles, et isikud elavad ja töötavad või viibivad pikemal puhkusel väljaspool Eestit. Seega võib menetlusdokumentide avaliku kättetoimetamise lubatavus selliste isikute puhul olla küsitav. Urvides kohtutoimikuid, kus isikutele olid hagimaterjalid kättetoimetatud avalikult, selgus, et nii mõnelgi korral võis eeldada, et kostja ei ela Eestis. Toimikus olevatel väljastusteadetel olid märkused, nagu näiteks „ema sõnul elab vist Austraalias”; „on kuskil Aasias”; „eksabikaasa ütleb, et vist on Soomes”. Mingit täpsemat informatsiooni ega aadresse kohtule ei edastatud. Sellisel juhul tekib küsimus, kas Eesti kohtul on üldse pädevus tsiviilasja menetleda. EK on kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise määrust tõlgendades selgitanud järgmist, et juhul kui algatatakse menetlus tarbija vastu, siis on esmaseks kohustuseks kontrollida vastavalt määrusele, kas kostja elukoht asub selle liikmesriigi territooriumil. Kui kostja elukoht ei asu liikmesriigi territooriumil, siis peab kontrollima, kas viimase alaline elukoht asub mõnes teises liikmesriigis. Kui siseriiklik kohus ei suuda alalist elukohta tuvastada ja kohtul ei ole tõendeid, mis lubaksid järeldada, et tarbija elab väljaspool liidu territooriumi, tuleb määrust tõlgendada nii, et määrukses ettenähtud

¹⁴³ TIRnKm 2-11-48654.

kohtualluvuse eeskirjad hõlmavad ka tarbija viimast teadaolevat alalist elukohta. Kohus leidis, et selline tõlgendus aitab vältida olukorda, kus võimatus teha kindlaks kostja asukohta, takistaks hagejal kohtusse pöördumist. Kuid kohus rõhutas, et asja menetlev kohus peab tegema kostja leidmiseks kõik järelepärimised, mida nõuavad heausksuse ja hoolsuse põhimõtted.¹⁴⁴ Seega on siseriiklikel kohtutel õigus menetleda tsiviilasja, kuid enne peab kohus tegema maksimaalselt pingutusi, et kostja reaalselt üles leida.

Seega on kohtu erinevad võimalused kostja otsimiseks küll seaduses sätestatud, kuid kui kaugele peab kohus kostja otsimisega minema, enne kui võib menetlusdokumendi avalikult kätte toimetada, on tihtipeale ebaselge. Kohtule ei saa panna ka detektiivi kohustust, lõputult kostjat otsima sundides, kuid samas ei saa mõistlike tegevuste ring, mida kohus peab tegema, jääda ka ainult kohtuametnike suva otsustada. Kuigi seadus ei tee vahet menetluse algatamise, menetluse kestel või lõppemisel edastavate dokumentide vahel, vaid sätestab dokumendid, mis tuleb kätte toimetada, siis ilmselt mõningad erinevused siiski on. Ei saa samastada olukorda, kui isik on menetluse alustamise dokumendid kätte saanud ja on enda suhtes algatatud menetlusest teadlik ning hiljem kohtu jaoks ära kaob, olukorraga, kus terve menetlus isiku suhtes on läbi viidud tagaselja.

Eelnõu järgi võib juriidilisele isikule menetlusdokumendi kätte toimetada avalikult, kui elektrooniline kättetoimetamine ja juriidilise isiku kohta peetavasse registrisse kantud postiaadressile tähitud kirjaga kättetoimetamine ei ole tulemust andnud.¹⁴⁵ Sarnane põhimõte on paljudes Euroopa riikides juba praegu kasutusel, Eestis sellist võimalust hetkel ei ole. Kuigi ka juriidilisel isikul on põhiseadusest tulenev õigus olla oma kohtuasja arutamise juures, siis põhimõtteliselt taandub probleemide ilmnemisel kohtudokumentide kättetoimetamisel juriidilisele isikule, kättetoimetamine juhatuse liikme ehk ikkagi füüsilise isiku tagaotsimiseks. Juriidilise isiku juhtorganitel on seadusest tulenevalt hoolsuskohustus, mis tähendab muuhulgas ka seda, et juhatus peab hoolitsema selle eest, et registrikandel olevad andmed on õiged ja juriidiline isik nende kaudu ka kättesaadav on. Praegune seadusandlus ja kõrgema kohtu praktika nõuab, et kohus peab püüdma menetlusdokumendi juriidilisele isikule kätte toimetada tema seadusliku esindaja ehk juhatuse liikme kaudu. Juriidiliselt isikult on igati mõistlik siiski eeldada, et ta korraldab oma tegevuse nii, et on garanteeritud posti kättesaamine.

¹⁴⁴ EKo 17.11.2011, C-327/10, *Hypoteční banka a.s. vs. Udo Mike Lindner*.

¹⁴⁵ Eelnõu, lk 10.

Lisaks soosib eelnõu tugevalt infosüsteemi kaudu dokumentide edastamise ideed. Menetlusdokumentide elektrooniline kättetoimetamine on kindlasti kiirem ja odavam viis võrreldes posti teel kohtudokumentide edastamisega. E-toimiku süsteemi avalikule liidesele pääseb ligi vaid isik, kelle isikusamasus on tuvastatud. Isik tuvastatakse isikutunnistusele kantud, digitaalset tuvastamist võimaldava sertifikaadi alusel või isiku digitaalset tuvastamist võimaldava muu vahendi abil.¹⁴⁶ Seega on E-toimikusse sisenemiseks ja sealsete rakenduste kasutamiseks vajalik Eesti ID-kaardi olemasolu. Lisaks peab olema käepärast ID- kaart ja selle lugeja, samuti peab olema arvutis vastav ID-kaardi tarkvara ja teada ID-kaardi PIN koodid.

Huvipakkuva lisana on eelnõus sätestatud, et teavituse dokumendi kättesaadavaks tegemise kohta võib kohus edastada ka avalikust arvutivõrgust leitud telefoninumbrile, elektronpostiaadressile ja isegi sotsiaalvõrgustiku oletatavale kasutajakonto lehele või muu suhtluskeskkonna lehele, mida adressaat võib eeldatavasti kasutada.¹⁴⁷ Esmapilgul tundub selline võimalus üsna uudne. Kuid teada on, et suur osa inimesi kasutab erinevaid suhtlusportaale väga aktiivselt. Samuti ei saa välistada, et inimene, kes on ametlike kanalite kaudu otsides kättesaamatuks jäänud, on täiesti avalikult, enda nime ja pildiga mõne suhtlusportaali igapäevane tihe külaline.

Suhtlusportaalide kaasamine tsiviilkohtumenetluses ei ole siiski nii erakordne. Maailma kohtupraktikas on juba selliseid juhtumeid olnud, kus kohus aktsepteerib kohtuteate edastamist suhtlusportaali Facebook kaudu. Austraalia kohus lubas selliselt kohtuteadet edastada juba 2008 aastal.¹⁴⁸ Sama on Suurbritannia kohus lubanud alles hiljuti, 2011 aastal.¹⁴⁹ Mõlemal juhul on kohus seda varianti kasutada lubanud siiski viimase võimalusena, see tähendab, kui elektrooniliselt ja telefoni ega tavaposti teel pole olnud võimalik menetlusosalist kätte saada. Samuti on kohus rõhutanud, et teade tuleb postitada suhtlusportaalil nii, et seda näeb vaid adressaat. Olenevalt sellest, mis õigusruumis asutakse, võivad erinevate maade tsiviilkohtumenetluse reeglid, sealhulgas ka menetlusdokumentide

¹⁴⁶ E-toimiku süsteemi asutamine ja e-toimiku pidamise põhimäärus. VVm 03.07.2008 nr 111. - RT I 2008, 31, 197 ... RT I, 17.11.2011, 5.

¹⁴⁷ Eelnõu § 311¹ lg 2.

¹⁴⁸ M.Neil. In seeming first, Aussie court says default judgment can be served on Facebook. – American Bar Association Journal 15.12 2008. Arvutivõrgus : http://www.abajournal.com/news/article/in_seeming_first_aussie_court_says_default_judgment_can_be_served_on_facebook/, 02.04.2012.

¹⁴⁹ British lawyer uses Facebook to serve court summons. - The Telegraph 14.03.2011. Arvutivõrgus: <http://www.telegraph.co.uk/technology/facebook/8382570/British-lawyer-uses-Facebook-to-serve-court-summons.html>, 03.04.2012.

kättetoimetamise reeglid, üksteisest oluliselt erineda¹⁵⁰, kuid kui arutleda, kas Eestis isik pigem saab kohtuasjast teada läbi oma suhtlusportaali konto, või loeb internetist väljaannet Ametlikud Teadaanded, siis ilmselt ei tasu sellist võimalust täiesti kõrvale jätta. Suhtlusportaalide kasutamine kohtumenetluses saab olla toetavaks võimaluseks menetlusedokumentide kättetoimetamisel. Lisaks, peaksid kohtud hoolitsema selle eest, et teade oleks postitatud nii, et see oleks nähtav ainult konto omanikule.

Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu on oma arvamuses õigusemõistmise ja infotehnoloogia kohta leidnud, et infotehnoloogia kasutamine parandab ligipääsu õiguse mõistmisele ning suurendab seeläbi selle tõhusust ja läbipaistvust. Samas leiti, et kui kasutajad näevad õigusemõistmist puhtalt tehnilisena, ilma selle tegeliku ja peamise funktsioonita, on oht muutuda ebainimlikuks. Õigusemõistmine on inimlik ja peaks selleks ka jääma, kuna see tegeleb peamiselt inimeste ja nende vaidlustega. Lisaks rõhutati, et kõikidel ei ole infotehnoloogiale ligipääsu ja selle kasutamine ei tohiks vähendada menetlustagatise nende jaoks, kellel puudub ligipääs uutele tehnoloogiatele.¹⁵¹

Lisati, et kõikehõlmav, täpne ja kaasajastatud info menetluse kohta on konventsiooni artiklis 6 sätestatud õiguskaitsele ligipääsu garantii peamine aspekt. Seega peavad kohtunikud tagama, et korrektne teave on igale kohtumenetluses osalejale kättesaadav. Selline teave peaks üldjuhul sisaldama üksikasju ja nõudeid, mis on vajalikud kohtumenetluses osalemiseks. Sellised meetmed on vajalikud poolte võrdsuse tagamiseks. Veel jõuti järeldusele, et igal juhul ei tohi õigusemõistmist selle kasutajatest ära lõigata ning infotehnoloogia arendamist ei tohiks kasutada kohtute kohustuse täitmisest vabastamise õigustusena.¹⁵²

Lõppkokkuvõttes jõuti järeldusele, et info- ja kommunikatsioonitehnoloogia rakendamine on vahend õigusemõistmise täiustamiseks ja see võib panustada õigusemõistmisele juurdepääsu parendamisse, kuid lisati, et see ei tohiks kunagi riivata tagatise ega menetlusõigusi, nt õigust õiglasele kohtulikule arutamisele; lisaks peab arvestama nende üksikisikute vajadustega, kellel ei ole võimalik infotehnoloogilisi vahendeid kasutada.¹⁵³

¹⁵⁰ Inglismaal ja Walesis ei ole näiteks menetlusedokumentide avaliku kättetoimetamise võimalust.

¹⁵¹ Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE) arvamus nr 14 (2011). Õigusemõistmine ja infotehnoloogia. Strasbourg, 09.11.2011, lk 2,3. Riigikohus (mitteametlik tõlge). Arvutivõrgus : http://www.riigikohus.ee/vfs/1318/7_CCJE%20_2011__arvamus_nr_14.pdf, 23.04.2012.

¹⁵² CCJE arvamus nr 14 (2011), lk 4.

¹⁵³ CCJE arvamus nr 14 (2011), lk 6.

Seega on kohtul mitmeid erinevaid võimalusi kostjale menetlusedokumente kätte toimetada. Seaduse järgi võib avalikult dokumente kätte toimetada üksnes siis kui teised võimalused on ammendunud. See peaks garanteerima selle, et menetlusedokumentide avalikku kättetoimetamist kasutatakse tõepoolest alles viimase võimalusena.

3.2.2 Kaja

Kui kohus on hagimaterjalid avalikult kätte toimetanud ja kostja sellele reageerinud ei ole, võib kohus hagi rahuldada tagaseljaotsusega. Tsiviilkohtumenetluse seadustik lubab isikutel, kelle suhtes on tehtud tagaselja otsus, esitada otsuse peale kaja ja saavutada selle rahuldamise korral menetluse jätkumine olukorras, kus see oli enne tagaseljaotsuse tegemist. Kui tagaseljaotsus on kätte toimetatud avalikult, võib kaja esitada 28 päeva jooksul otsuse kättetoimetamisest.

Nagu eelnevast selgus, ei pea kaja esitamiseks mõjuvat põhjust olema, kui hagimaterjalid on kätte toimetatud muul viisil kui isiklikult allkirja vastu. See teeb kaja esitamise suhteliselt lihtsaks. Kuid kaja tähtaegselt esitamine võib osutuda probleemseks, sest tihti saavad isikud, keda on Ametlike Teadaannete kaudu kohtusse kutsutud, otsusest teada mitte lugedes teadaannet, vaid hoopis kohtutäituri kaudu. TsMS § 468 lg 1 p 2 järgi on tagaseljaotsus viivitamatult täidetav, mistõttu ei ole hagejal vaja oodata otsuse jõustumist, et oma nõuet täitmisele pöörata. Tihti saab kostja enda kahjuks tehtud tagaseljaotsusest teada alles siis, kui tema suhtes käib juba täitemenetlus. Kuna tagaseljaotsus on koheselt täidetav, on selle avaliku kättetoimetamise puhul, kostja põhiõiguste riive eriti suur, sest negatiivsed tagajärjed saavad juba enne otsuse jõustumist.

Eelnõu järgi võib kaja esitada 30 päeva jooksul alates tagaseljaotsuse kättetoimetamisest. Kui tagaseljaotsus toimetatakse kätte avalikult, siis võib kaja esitada 30 päeva jooksul alates päevast, mil kostja tagaseljaotsusest või selle täitmiseks algatatud täitemenetlusest teada sai.¹⁵⁴ Tähtaegade kulgema hakkamine juba täitemenetlusest teadasaamisel, mitte otsuse reaalsest kättesaamisest, on erinev hetkel kehtivast kohtupraktikast. Riigikohtu järgi saab isik oma õigusi realselt maksma panna siis, kui ta on ka realselt otsuse kätte saanud. Samuti on EK rõhutanud, et kostjal on „võimalus” end kaitsta tema kahjuks tehtud tagaseljaotsuse vastu siis, kui ta on tõepoolest teadlik selle sisust, kuna see otsus on talle kätte toimetatud või

¹⁵⁴ Eelnõu § 415 lg 2 muudatus.

teatavaks tehtud piisavalt aegsasti, et ta saaks end kaitsta otsuse teinud riigi kohtus.¹⁵⁵ Reeglina saavadki isikud avalikult kättetoimetatud kohtuotsusest teada täitemenetluse kaudu. Mõistlik on eeldada, et isik hakkab siis kohe kiiresti tegutsema ning seetõttu on 30 päevane tähtaeg piisav. Samas võib probleemseks osutuda teadasaamise täpse hetke tuvastamine.

Veel üheks võimaluseks oma õigusi sellisel juhul kaitsta, on esitada taotlus tähtaja ennistamiseks kaja esitamisel. Riigikohus on oma praktikas korduvalt rõhutanud, et kohus peab piisavalt täitma talle seadusega pandud kohustust toimida mõistlikus ulatuses selliselt, et kostjal oleks maksimaalselt tagatud võimalus teada saada tema vastu esitatud hagiavaldusest. Seega kui kohus ei ole kasutanud kõiki võimalusi kostja kohtusse kutsumiseks ja talle hagimaterjalide kättetoimetamiseks ning on kutsunud kostja kohtusse Ametlike Teadaannete kaudu, võib see osutada piisavaks põhjuseks kaja esitamise tähtaja ennistamisel.

Eelnõu järgi lisandub ka põhimõte, et kostjale ei tagastata kaja osalise või täieliku rahuldamise korral kautsjonit, kui hagi toimetati kätte nõuete kohaselt, sealhulgas avalikult. Seletuskirja kohaselt on kaja esitaja reeglina ise rikkunud seadusest tulenevat kohustust registreerida oma elu – või asukoht registris ja seetõttu põhjustanud tagaseljaotsuse tegemise enda suhtes ja menetluse taastamise, millega kaasnevad nii kohtule kui teistele menetlusosalistele lisakulud. Muudatus on vajalik selleks, et kohtulahendiga sisuliselt nõustuv pool ei taastaks menetlust eesmärgiga venitada otsuse täitmiselega.¹⁵⁶

3.2.3 Menetluskorraldusnormi olulisel rikkumisel kohtuotsuse tühistamine

Kui materiaalõigus lähtub sellest, et kõik selle poolt lubatud õigusseisundid saavad õiguskaitse selles mõttes, et need võib vajaduse korral maksmata panna kohtuotsuse abil, siis menetluskorraldused annavad lisaks veel võimaluse kohtuotsust korrigeerida. See on üks õigusriikluse põhimõtetest. Edasikaebustele on ühine kaks tagajärge: esiteks suspensiivefekt, mis lükkab kohtuotsuse formaalse jõustumise edasi, ja teiseks devolutiivefekt, mis annab kontrollimise üle kõrgemale astmele. Üldises mõttes võib öelda, et edasikaebuste eesmärgiks on erapooletu kohtuniku võimalike vigade korrigeerimine.¹⁵⁷

¹⁵⁵ EKO 14.12.2006, C-283/05, *ASML Netherlands BV vs. Semiconductor Industry Services GmbH*.

¹⁵⁶ Seletuskiri, lk 20.

¹⁵⁷ C.Paulus, lk 157.

Edasikaebamise võimaluse tagamisel on tähtis silmas pidada kahte aspekti. Esmalt peab kaebevõimalus kui selline olema ette nähtud ja teiseks tuleb uurida, kuidas kaebeõiguse kasutamine realselt tagatakse. Üldine reegel on, et kõikide menetlust lõpetavate või menetlemist takistavate otsuste peale peab olema võimalik vähemalt üks kord edasi kaevata; samuti, et kaebemenetlus toimub vaid esitatud kaebuse piirides. Viimane reegel lähtub poolte dispositiivsuse põhimõttest ning teenib samas ka õiguskindluse huve. TsMS § 631 näeb ette apellatsioonkaebuse esitamise võimaluse nii fakti kui õiguse küsimustes. See tähendab, et esimeses astmes uuritud tõendite pinnalt oleks pidanud tegema teistsuguse otsuse või seda, et esimese astme kohtu otsus on tehtud kas materiaaõiguse normi või menetlusnormi rikkudes.¹⁵⁸

Seadus sätestab, et poole õigust ärakuulamisele peab olema rikutud oluliselt. Seega ei pea kõrgema astme kohus automaatselt maakohtu otsust tühistama, vaid tuleb hinnata, kas rikkumine oli oluline. Näiteks, kui pool on juba saanud esitada kõik oma vastuväited, tõendid, taotlused ja avaldused ja enam uusi esitada tal õigust polnud, siis ei saa väita, et menetlusosalise õigust ärakuulamisele oluliselt rikuti. Kuna sellisel juhul ei saanud selline menetlusnormi rikkumine kaasa tuua ebaõiget lahendit.¹⁵⁹

Kui menetlusosalisele on hagimaterjalid ja ka kohtukutse kättetoimetatud avalikult siis võib eeldada, et isik ei ole saanud esitada oma vastuväiteid ja tõendeid ning seega võib isiku Ametlike Teadaannete kaudu kohtusse kutsumist käsitleda võlgniku ärakuulamise nõude rikkumisena mis võib automaatselt olla kohtulahendi tühistamise põhjuseks.

Probleemseks võib osutuda aga see, et isik ei loe Ametlikke Teadaandeid ja ei pruugi tema suhtes tehtud lahendist teadlik olla ning laseb seetõttu esmapilgul pikana tunduva kaebeaja mööda. Sisuline otsus ei jõustu viivitamata ja seda ei ole võimalik kohe täitma asuda, seega ei ole selle negatiivsed tagajärjed menetlusosalisele kohe tunda. Eelnõuga lüheneb aga apellatsioonkaebuse esitamise tähtaeg otsusele, mis on kätte toimetatud avalikult, kuna eelnõu järgi loetakse dokument avalikul kättetoimetamisel kättetoimetatuks 15 päeva pärast teadaande ilmumist. Seega jääb praeguse 60 päeva asemel kostjal võimalus otsust vaidlustada 45 jooksul teate ilmumisest.

¹⁵⁸ E.Kergandberg jt. (viide 40), lk 362-363.

¹⁵⁹ T.Tampu. Hagile vastamata jätmise ning poolte kohtuistungilt puudumise tagajärjed. - Juridica 2006/2, lk 143.

Viimaseks võimaluseks jääb kostjale, kellele menetlusedokumendid on avalikult kättetoimetatud, oma õigusi kaitsta läbi teistmismenetluse.

3.2.4 Teistmine

Lähtuvalt õiguskaitse ja menetlusökonoomia põhimõttest, on vajalik, et jõustunud kohtuotsus omaks lõplikku tähendust. Seega reeglina ei ole ette nähtud jõustunud kohtulahendi vaidlustamine. Kuid erandlikel juhtudel on võimalik ka jõustunud kohtulahendit uute asjaolude ilmsikstulekul tühistada teistmise menetluses.¹⁶⁰

TsMS § 702 lg-le 3 ei ole aga ükski seaduses nimetatud alustest teistmisalusena piisav, kui asjaoludest tulenevalt ei saanud toimunud rikkumine kuidagi mõjutada kohtulahendi tegemist menetlusosalise kahjuks või kasuks. Kohtu otsustada on, kas uus asjaolu on niivõrd kaalukas, et õigustada *res iudicata* põhimõtte hülgamist ning kogu ulatuses või osaliselt jõus oleva lahendi tühistamist ning uue menetluse alustamist.¹⁶¹

Kuna kohtuotsuse materiaalõiguslikul jõustumisel on tsiviilprotsessiga taotletud õiguskindluse ja õigusliku selguse jaoks ülimalt suur tähtsus, peaksid selle vääramise võimalused ka tegelikult piirduma seaduse sätestatud juhtumitega.¹⁶²

Tsiviilkohtumenetluse seadustikku uurides on näha, et kindlad teistmise alused on seaduses sätestatud ja need on absoluutsed. Menetlusosalise menetlusest kõrvale jätmine on niivõrd oluline õiguste rikkumine, et on ühena teistmise alustest seaduses märgitud.

TsMS 707 lg 1 järgi peab teistmisavalduses muuhulgas märkima tõendid, mis tõendavad teistmise alust. Avaldaja peab oma väidet menetlusedokumentide talle kätte toimetama jätmise kohta põhistama. Kui menetlusedokumendid on kätte toimetatud avalikult, tuleb igal konkreetsel juhul hinnata, kas selline kättetoimetamise viis oli lubatud. See tähendab hinnata seda, kas alama astme kohus on teinud kõik mõistliku, et menetlusedokumente mõne muul, isikute õigusi vähem riivaval viisi, kätte toimetada.

¹⁶⁰ E.Kergandberg jt. (viide 40) , lk 143.

¹⁶¹ R.Maruste, lk 414.

¹⁶² C.Paulus, lk 166.

Teistmisavalduse esitamisel tuleb kinni pidada teatud kindlatest tähtaegadest. Tähtaeg oleneb teistmise asjaoludest teadasaamisest, välja arvatud juhul, kui menetlusosaline ei olnud menetluses esindatud. Siis hakkab tähtaeg kulgema päevast, millal menetlusosalisele lahend tegelikult kätte toimetati, mitte lahendist teadasaamisest (TsMS § 704 lg 1). Seda olulist erinevust on rõhutanud ka Riigikohus.¹⁶³ Lisaks tuleb tähelepanu pöörata asjaolule, kas kohtul oli õigus teha otsust kostja kohaloluta. Kui kohus teeb asjas seadusliku aluseta sisulise otsuse kostja kohalolekuta siis ei ole otsuse teatavakstegemine väljaandes Ametlikud Teadaanded seadusega kooskõlas ja avaldajale tähtaja kulgemise osas siduv.¹⁶⁴

Nagu eelnevast nähtub, on kostjal tagaseljaotsusele võimalik esitada nii kaja kui ka teistmisaluste olemasolul, teistmisavaldus. Menetlusosaline peab aga arvestama võimalusega, et teistmisavaldust ei menetleta. Sellisel juhul on võimalus esitada avaldus kaja esitamise tähtaja ennistamiseks. Riigikohus on aga leidnud, et juhul kui teistmisavalduses loetletud rikkumised kostja kohtusse kutsumisel ja tagaseljaotsuse tegemisel on piisavalt kaalukad, tuleb teistmisavaldus rahuldada, ilma et kostja peaks taotlema esimese astme kohtu menetluse uuendamist kaja esitamisega. Sellisel juhul tühistatakse esimese astme kohtu otsus ja saadetakse asi uueks läbivaatamiseks samasse alama astme kohtusse.¹⁶⁵ Nimetatud kohtuasjas oli menetlusosaliseks, keda kutsuti kohtusse Ametlike Teadaannete kaudu tegutsev korteriühistu, mille juhatuses oli kuus liiget. Teistmise põhjenduseks tõi avalduse esitaja, et korteriühistu, kes omab kindlat registreeritud asukohta või tegevuskohta selles elamus, mille majandamiseks ta loodud on, ei pea arvestama võimalusega, et teateid, mida tavapäraselt saadetakse ühingu asukohta, peab otsima Ametlikest Teadaannetest.¹⁶⁶ Siinkohal tuleb nõustuda Riigikohtu seisukohaga, sest tõenäoliselt on kohtul võimalik toimivale korteriühistule menetlusedokumente kätte toimetada kasutades muid, menetlusosalist vähem riivavaid, kättetoimetamise viise kui menetlusedokumentide avalik kättetoimetamine.

Seega esmaseks isikute, kellele menetlusedokumendid on avalikult kätte toimetatud, põhiõiguste kaitse seisukohast oluliseks seadusregulatsiooniks on menetlusedokumentide kättetoimetamise regulatsioon. Menetlusedokumentide õigeaegne ja korrektne kättetoimetamine aitab kaasa sellele, et isikud saaksid oma õigusi kohtus maksma panna.

¹⁶³ RKTkm 3-2-2-4-10.

¹⁶⁴ RKTkm 3-2-2-5-06.

¹⁶⁵ RKTkm 3-2-2-3-06.

¹⁶⁶ RKTkm 3-2-2-3-06.

Kui aga siiski on toimunud kohtumenetlus ilma kostja osavõtuta, on kostjal oma õiguste maksmata panekuks võimalus kaja või apellatsioonkaebuse esitamise ning teistmismenetluse läbi. Kõigi nende õiguskaitsevahendite kasutamiseks on oma tähtjad. Kui isikule on menetlusdokumendid kätte toimetatud avalikult, on suur tõenäosus, et nendest tähtaegadest ei ole võimalik kinni pidada kuna ei omata informatsiooni kohtuasjast.

Nii kaja, apellatsioonkaebuse kui teistmismenetluse esitamisega kaasnevad riigilõivud ja kautsjonid. Eelnõu järgi kaja esitamisel makstud riigilõivu ei pruugi menetlusosaline hiljem tagasi saada. Kohus peab hindama, kas menetlusdokumentide kättetoimetamine oli õiguspärane, ning seega on võimalus, et riigilõivu maksnud isik seda tagasi ei saa ka siis, kui kaja rahuldatakse ja menetlus taastatakse. Lisaks kaotab eelnõu menetlusökonomilistel kaalutlustel ära riigilõivu, mis praegu kehtiva seaduse järgi tuleb hagejal kohtule tasuda, kui ta soovib menetlusdokumente avalikult kätte toimetada. Seega hageja kulutusi Ametlike Teadaannete kaudu kättetoimetamisel vähendatakse ning see võib kõrgendada hagejate huvi taotleda menetlusdokumentide kättetoimetamist Ametlike Teadaannete kaudu.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli uurida, kas menetlusdokumentide avalik kättetoimetamine tsiviilkohtumenetluses on vajalik ning kui on, siis millised on seaduses sätestatud garantiid isikutele, kellele tsiviilkohtumenetluses on dokumendid kätte toimetatud avalikult.

Isikute üheks tähtsaimaks kohtumenetlusega seotud põhiõiguseks, on õigus saada tõhusat õiguskaitset ja õigus õiglasele menetlusele. Viimane sisaldab endas ka õigust olla oma kohtuasja arutamise juures. Põhiseadusest tulenevalt on riigil kohustus isikute põhiõiguste kaitse tagada. Seega peab riik looma vastavad menetlusnormid.

Nii kohtusse pöördumise õigus kui ka õigus olla oma kohtuasja arutamise juures ei ole aga absoluutsed ning neid võib piirata. Kuid need piirangud peavad olema õigustatud ehk peavad taotlema seaduslikku eesmärki ja olema proportsionaalsed soovitud eesmärgiga. Seega võib hageja õigus saada tõhusat õiguskaitset üle kaaluda kostja õiguse olla oma kohtuasja arutamise juures ja kostja suhtes võidakse teha ebasoodne otsus ilma tema teadmata.

Põhiõiguste tagamisele tsiviilkohtumenetluses aitab kaasa menetlusdokumentide kättetoimetamise institutsioon. Korrektne ja õigeaegne menetlusdokumendi kättesaamine annab isikutele võimaluse reageerida. See tähendab eelkõige, et läbi dokumentide sisuga tutvumise, enda vastu algatatud kohtumenetlusest teada saades, on isikul võimalus seejärel oma õiguste kaitset teostada. Kui aga menetlusdokumendid ei ole tegelikult kätte toimetatud, kuid kohus on lugenud kättetoimetamise toimunuks ja teinud isiku kahjuks otsuse, peab olema võimalus hiljem otsusest teada saades, oma õigusi maksma panna.

Menetlusdokumentide kättetoimetamise kohustus on seaduse järgi kohtul. Seaduses on täpselt sätestatud, millised menetlusdokumendid tuleb kindlasti kätte toimetada. Kohus otsustab ka kättetoimetamise viisi, pidades silmas isikute põhiseadusest tulenevaid põhiõigusi. Ühena võimalustest lubab seadus menetlusdokumendid kätte toimetada avalikult. Avalikult võib menetlusdokumente kätte toimetada nii füüsilistele kui juriidilistele isikutele.

Menetlusdokumentide avalik kättetoimetamine, on esiteks selline kättetoimetamise viis, mis isiku põhiõigusi eriti rängalt riivab ja teiseks on see pigem kättetoimetamise aseaine, sest tõenäolisus, et mõni menetlusosaline reaalselt Ametlikke Teadaandeid loeb ja sealtkaudu enda

suhtes alustatud menetlusest teada saab, on üsna väike. Sellegipoolest on selline kättetoimetamise viis vajalik. Esiteks on see vajalik hageja õiguskaitse seisukohast, kuna kui hageja ei saaks kohtusse pöörduda ja oma õigusi seeläbi kaitsta seetõttu, et kostjale ei ole võimalik menetlusdokumente kätte toimetada, rikuks see hageja põhiõigust saada õiguskaitset. Teiseks on see seotud ausa kohtumenetluse põhimõttega. Igäühel on õigus olla oma kohtuasja arutamise juures, seega tuleb menetlusosalisele teada anda tema vastu algatatud menetlusest ja millal ning kus see menetlus toimub. Avaldades teadaande kohtumenetlusest internetis, on siiski teoreetiline võimalus, et menetlusosaline seda seal märkab ja nii enda kohtuasjast teada saab.

Kostja jaoks peavad seaduses olema garantiid, et esiteks tema suhtes ei viidaks kohtumenetlust läbi tagaselja ja teiseks kui see on siiski toimunud, peab olema võimalus oma õigusi hiljem maksma panna.

Põhilisemaid garantiisid isikute õiguste kaitseks tsiviilkohtumenetluses on menetlusdokumentide formaliseeritud kättetoimetamine. Ühest küljest on oluline kättetoimetamise puhul see, kuidas on see seaduses reguleeritud, kuid samas, kuidas on menetlusosaliste leidmine ja neile kohtudokumentide kättetoimetamine korraldatud praktikas.

Seaduses on täpselt sätestatud, mida loetakse selliseks menetlusdokumendiks mis tuleb kindlasti kätte toimetada. Selleks on hagiavaldus, kaebus, kohtukutse ja kohtuotsus või menetlus lõpetav määrus. Hagiavalduse kättesaamisega saab isik üldse teada, et tema suhtes on algatatud kohtumenetlus, kohtukutse informeerib istungist, kuhu kohale ilmudes on võimalik oma vastuväiteid ja tõendeid esitada ja kohtu lõpliku otsustuse kättesaamine aitab kaasa kaebeõiguse teostamisele.

Lisaks on seaduses ära toodud mitmed erinevad viisid, alustades kõige tähtsamast ehk isiklikust kättetoimetamisest. Tsiviilkohtumenetluse seadustikus on loodud kättetoimetamise astmestik, mis võimaldab kohtul erinevaid kättetoimetamise viise kasutada. Otseselt ei ole küll sätestatud kättetoimetamise viiside järjekorda, kuid seadus soosib tugevalt isiklikku kättetoimetamist. Ühena garantiideks on ka see, et avaliku kättetoimetamise puhul on täpselt ära toodud eeldused, millal sellist kättetoimetamise viisi võib kasutada.

Probleem on aga selles, et kohtud eksivad avalikku kättetoimetamist kasutades selle vastu, et ei ole kontrollinud kõikide eelduste olemasolu ehk ei ole eelkõige kasutanud kõiki seaduses

sätetatud muid võimalusi isikule menetluskohustuse kättetoimetamiseks. Kõrgema kohtu praktika on korduvalt ja järjepidevalt rõhutanud, et kuna menetluskohustuste avalik kättetoimetamine on isikute põhiõigusi kõige enam riivav, tuleb seda kasutada alles viimase võimalusena.

Hetkel on menetluskohustuste kättetoimetamise kohustus kohtul, kuid arvestades kohtute napp ressursse, on lihtsamat teed minna kindlasti ahvatlev. Kuigi kohus vastutab menetluskohustuste korrektse kättetoimetamise eest, sõltub see paljuski ka hageja koostöövalmidusest, samuti postiteenust osutava firma võimest ja tahtest koostööd osutada. Eelnõuga kättetoimetamise kohustuse osaliselt hageja peale panemine võib vähendada kohtule seadusega pandud ebavajalikku bürokraatiat, kus kohus peab vahendama suhtlust hageja ja kohtutäituri vahel. Samas võib see kaasa tuua teistsuguseid probleeme, nagu sellise kättetoimetamise kontrollimine ja tehniline lahendamine.

Menetluskohustuste avalik kättetoimetamine ühena kättetoimetamise viisidest on hetkel kehtivas õiguskorras vajalik, kuid seda peaks kasutama vaid erandlikel juhtudel. Tuleks vahet teha hagiavalduse kättetoimetamisel ehk esmasel kättetoimetamisel ja juba kohtumenetluse kestel toimival kättetoimetamisel või lahendi kättetoimetamisel. Kui menetluse jooksul on juba ühe korra dokumendid kätte toimetatud ja isik hoidub edaspidi kohtumenetlusest kõrvale, jättes kohtule teatamata oma uued kontaktandmed, võiks see olla eelduseks, mil dokumenti võiks avalikult kätte toimetada. Hagejal on õigus tõhusale menetlusele ja kohtul on kohustus kostjat menetlusest teavitada, kuid kostjal ei ole kohustust reageerida.

Üheks probleemiks, mis menetluskohustuste avalikul kättetoimetamisel tõusetub on see, et enamik inimesi ei loe veebiväljaannet Ametlikud Teadaanded. Kehtivas tsiviilkohtumenetluse seadustikus on võimalus, et avalikult kättetoimetatava dokumendi väljavõtte võib avaldada lisaks Ametlikele Teadaannetele, ka mõnes muus väljaandes. Kuigi hetkel seda võimalust ei kasutata, võiks see ka olla ühena viisidest, mida kasutada isikute paremaks teavitamiseks eelkõige nende suhtes algavast kohtumenetlusest.

Lisaks oleks oluline rahvastikuregistri korrektse toimimise tagamine. Isikutel on küll ka praegu kohustus hoolitseda enda kohta käivate andmete õigsuse eest rahvastikuregistris, kuid mingeid sanktsioone selle kohustuse täitmata jätmise eest ei kaasne. Samuti on juriidilistel isikutel kohustus hoolitseda registriandmete õigsuse eest. Kuna juriidilise isiku juhatuse liikmetel on tulenevalt äriseadustikust veel täiendav hoolsuskohustus, on mõistlik lubada

menetlusedokumentide kättetoimetamist juriidilise isiku registreeritud aadressile. Niisuguse võimaluse eelnõu ka sätestab, lisades siiski eeldused, mis peavad olema täidetud, et sellist kättetoimetamise viisi kasutada.

Isikute ärakuulamise põhimõte ei tähenda ainult seda, et isikuid peab suuliselt ära kuulama vaid seda võib teha ka kirjalikult. Isikud võivad oma vastuväiteid ja tõendeid kohtule esitada ka kirja teel. Selleks on aga oluline, et isikud oleksid üldse teadlikud nende vastu suunatud kohtumenetlusest. Kui aga ärakuulamise põhimõtet on rikutud ja kohus siiski lahendab kohtuasja ilma isiku osavõtuta, on võimalik oma õigusi kaitsta läbi kaja, apellatsiooni - või teistmismenetluse.

Tagaseljaotsuse puhul on tagajärjed isikutele kõige rängemad, kuna tagaseljaotsus on viivitamata täidetav. Seaduses on sätestatud eeldused, mille puhul kuulub menetlus taastamisele ilma mõjuva põhjuse olemasoluta. Üheks selliseks on olukord, kus menetlusedokument oli kättetoimetatud muul viisil kui isiklikult allkirja vastu. See annab isikutele, kellele on hagimaterjalid Ametlike Teadaannet kaudu kättetoimetatud, garantii, et nende suhtes toimunud menetlus taastatakse ja neile antakse võimalus oma vastuväited esitada. Eelnõu järgi küll pikendatakse kaja esitamise tähtaega, kuid muudatusena hakkab tähtaeg kulgema mitte otsuse kättesaamisest, vaid juba tagaseljaotsusest või täitemenetlusest teada saades. Mõistlik on eeldada, et isik hakkab kohe aktiivselt tegutsema enda kaitseks, kui ta saab teada toimunud kohtumenetlusest. Probleeme võib siiski tekitada tähtaegadest kinnipidamine. Lisaks ei pruugi kaja esitanud pool kaja rahuldamise korral, enam tagasi saada kaja eest makstud kautsjonit.

Kuigi hageja on huvitatud sellest, et saada võimalikult kiiresti hagi rahuldav kohtuotsus, peaks ka hageja huvides olema see, et kohtumenetlus kostja suhtes on läbiviidud õiglaselt. Kui lahend on tehtud kostja suhtes, keda pole kohtumenetlusest korrektselt teavitatud, on suur võimalus, et see lahend ei jää kehtima ning menetlus taastatakse või otsus tühistatakse läbi apellatsioon – või teistmismenetluse. Kostjale on täiendavaks garantiiks ka see, et Euroopa Liidu õigus ei tunnusta fiktsioonidel põhinevat kättetoimetamist ning seetõttu ei saa kohtud sellistes tsiviilasjades, kus menetlusedokumentid on kättetoimetatud avalikult, väljastada näiteks Euroopa täitekorraldust.

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et kuigi menetlusedokumentide avalik kättetoimetamine riivab kostja õigusemõistmisega seonduvaid põhiõigusi kättetoimetamisviisidest kõige enam, on see

siiski vajalik arvestades hageja õiguste kaitset. Kui hageja ei saaks kohtusse pöörduda või tema nõue jääks läbivaatamata üksnes seetõttu, et kostja asukoht on teadmata või kostja ei soovi enda asukoha tuvastamist, jääks hageja õigus kohtulikule kaitsele sisutühjaks.

Kehtivates seadustes on piisavad võimalused kostjale, kuidas oma õigusi kaitsta. Kostjal on võimalus teha ennast riigile kättesaadavaks garanteerides enda andmete õigsuse registrites; lisaks sätestab tsiviilkohtumenetluse seadustik kindlad eeldused, millal võib menetlusedokumente kätte toimetada. Hetkel on väljakujunenud ka kõrgema kohtu praktika, mis aitab tugevalt kaasa seadusesätete tõlgendamisel, andes kohtutele juhiseid, mida peab tegema, enne kui menetlusedokumenti avalikult kätte toimetada võib. Samuti on seaduses sätestatud võimalused kostjale enda õiguste maksmapanemiseks ka siis kui kohus on tsiviilasja ikkagi läbivaadanud ilma kostja osavõtuta. Menetlusedokumentide kättetoimetamine muul viisil kui isiklikult allkirja vastu ja õigusliku ärakuulamise põhimõtte rikkumine on ühtedeks alusteks, mille olemasolul kuulub tsiviilasi uuesti läbivaatamisele.

Kokkuvõtvalt võib väita, et hüpotees ei leidnud kinnitust. Menetlusedokumentide avalikku kättetoimetamist on hetkel kehtivas Eesti õiguskorras vaja ja kehtivate seadustega on kostjale siiski garanteeritud võimalused oma põhiõiguste kaitseks.

CONSTITUTIONAL GUARANTEES IN PUBLIC DELIVERY OF LEGAL PROCEDURE DOCUMENTS WITHIN CIVIL COURT PROCEEDINGS.

SUMMARY

Article 15 of Constitution of the Republic of Estonia stipulates that everyone whose rights and freedoms are violated has a right to recourse to the courts, and under article 24 of Constitution everyone has the right to be tried in his or her presence. From a plaintiff's point of view, court procedure shall be effective and proceed within the reasonable time. Estonia has been repeatedly blamed for violation of court procedure's reasonable time by the European Court of Human Rights. Though defendant has the constitutional right stating that no court shall take proceedings without his/her knowledge and shall give him/her an opportunity to be heard by the court.

Informing of defendant about a trial opened against him and sending courts summons is a duty of court. For the purpose court may use different ways of procedure documents delivery. As one of the options, procedure documents can be also delivered publicly. It means that procedure documents are not factually given to a person against signature, but published in a web edition Ametlikud Teadaanded. The Supreme Court of Estonia on numerous occasions has pointed out that delivering procedure documents publicly to person is not the most optimal way to inform a party about court procedure as such way of delivery violates gravely the constitutional right to be tried in his presence and heard by the court.

Thus, on one hand court should adjudicate civil case promptly, on the other hand, has to guarantee to defendant an opportunity to be heard. The aim of the Master's Research Paper is to research and analyse whether public delivery of procedure documents, as mostly affecting fundamental rights way of delivery, is necessary at all, then what minimum standards and legal protection tools must be guaranteed so that fundamental rights of people shall be unhurt or the affect is the least possible.

The hypothesis of the current research is a statement that public delivery of procedure documents as one of the way of documents delivery is unnecessary as it affects the constitutional right of person to be tried in his or her presence, and valid legal acts cannot guarantee defence of the person's right in regard to such delivery way.

In the Master's paper legal literature has been researched, analysed current Estonian Civil Code of Procedure and its new draft law; as well as the European Union legal acts, decisions of the European Court and the European Court of Human Rights, also decisions of the Supreme Court and Tallinn District Court. In addition, civil cases of Harju County Court in which action proceeding materials were publicly delivered to defendant.

Current Master's research paper contains three chapters. In the first chapter, by researching fundamental constitutional rights it became clear that both plaintiff's and defendant's rights to the effective legal defence as well as the defendant's right to be tried in his presence are not absolute and can be restricted in certain cases. However, the restrictions have to be in proportion with the stated purpose.

In the second chapter researched were issues in connection with public delivery of procedure documents. Civil Code of Procedure contains numerous ways of procedure documents delivery that court can take into use. Apart from postal delivery and electronic delivery of document, court can use aid of law-enforcement officers, bailiffs, police and other public institutions to deliver documents. Procedure documents can be publicly delivered to either physical or juridical persons, though it can be only done provided all stipulated in the legal acts presumptions are carried into effect. These are cases when a person address is not in the Register or he does not live at the stated address and the court cannot know a person's location or place of residence; procedure documents delivery by any other stipulated by the law way failed; also when failed procedure documents delivery to a legal proxy of the person.

By researching practice of the Supreme Court, it became clear that courts often made mistakes and publicly delivered procedure documents without checking presence of every presumption. As the law does not stipulate exactly the order of delivering procedure documents, it often remains unclear how much should be done by courts in order to find defendant. When researching which legal protection measures there are for persons to whom procedure documents were delivered publicly, it became clear that one way of them is namely presumptions of acceptance of public procedure documents delivery stipulated by the Civil Code of Procedure. In case a person has indicated in the Population Register concerning him/her true data, according to which he/she can be reachable, court lacks a necessity to deliver procedure documents publicly. Should that still happen, defendant shall have opportunity to protect himself/herself by bringing cross-claim or bringing petition to appeal

against disposition decision and when the decision has already been effected, to bring claim on reprocessing to the Supreme Court.

Public delivery practice as one of the delivery ways also exists in many other member states of the European Union. Among close neighbours we may name Latvia and Lithuania; in addition, Northern countries like Finland and Sweden, Germany. However, France misses such delivery way. While researching legal acts passed in the European Union, it became clear that notwithstanding the fact that no acts dictate to the member states what should the national norms be like, they stipulate certain minimum standards that the intra-national procedure must comply with in order it might be possible to accept or execute decision made by one member state in any other member state. For the purpose the initiating procedure document should be delivered by way characterized either by the complete confidence or a very high probability of having been handed over to addressee. Firstly, it means that in case of delivery the recipient's address should be precisely known and any deliveries based on fictional data shall be eliminated. Thereby procedure documents should not be delivered publicly. In a document due to be delivered the adequate information about a claim should be contained, and in addition, information about what can be done for a claim contesting.

As public procedure documents delivery is not the optimal way for informing persons about court proceedings, and as it also became evident that it is not approved by the European Union law, in the third chapter of the master's paper it was researched whether delivery in question is still necessary in Estonia. It became clear that it is still necessary as if plaintiff is not able to appeal to court to defend his rights for reason when defendant's location is unknown or defendant does not wish to publish his location, plaintiff's fundamental constitutional right for effective legal protection would remain insignificant. The European Court has pointed out that if defendant shall be able even after decision to appeal against it and thus, though later, still put his rights into effect, then when plaintiff is unable to appeal to the courts his rights will remain undefended.

By analysing defendant's opportunities to defend himself upon adverse judgement against him it became clear that most of all defendant's rights are affected by judgement by default regulation. Namely, if defendant did not respond to a claim, factual statements made by plaintiff are accepted and court may satisfy a claim by default judgement. As judgement by default is executed without delay, it is not necessary to wait for court decision to be brought into effect in order to bring appeal against their execution, but plaintiff can send decision

directly to bailiff for enforcement. That is why availability of the opportunity to appeal against judgement by default is essential. Law requires that if claim materials were given over to defendant in some other way than personally, it shall make basis for resuming proceedings. The draft law provides longer term for appealing than the valid law. But the difference is that according to the current law and the Supreme Court practice the term of appealing comes into effect from the moment of acceptance of judgement by default, though according to the draft, the time begins to run from the day when decision or proceedings come to his notice. It can be reasonably expected that when person gets to know about judgement by default at least via enforcement proceedings, he will act promptly in defence of his rights.

In addition defendant will have an opportunity to bring in petition to appeal against decision. A significant violation of proceedings norm that gives court of second instance ground for voiding decision of first instance court, under the law both if rightful principle of being heard was violated and if decision was made against person who was not given request for summons in compliance with the law. Hence, if person was requested to come for summons via *Ametlikud Teadaanded* and it was not justified, it should be considered as ground to void. If decision was delivered publicly, the current law stipulates sixty days for using right of appeal. According to the draft this time will be shorter as in case of public delivery procedure document shall be regarded as delivered after 15 days from the date of a note publication. It means, defendant will have 45 days instead 60 days for bringing a petition to appeal.

As the last opportunity to appeal against decision made against you, to appeal via reprocessing that already came into force, is review of case in the Supreme Court. Grounds for reprocessing are exactly stipulated by the law and they are absolute. One of the grounds is a circumstance that proceedings participant was not informed about the proceedings in compliance to the law, including delivery of claim or proceedings participant was not required to come to summons in compliance with the law.

In the review the author came to conclusion that public delivery of procedure documents as one of the delivery ways is necessary today within the valid legal order, however it should be used solely in exceptional cases. It is necessary to distinguish between delivery of claim or initial delivery, and delivery in the course of the court proceedings or delivery of decision. If during proceedings documents were already once delivered and person keeps on avoiding from court proceedings, leaving undisclosed to court his new contacts, it can be seen as assumption for public delivery of document. Plaintiff shall have right for effective

proceedings and court has duty to inform defendant about proceedings, though defendant is not bound to react.

Furthermore, it will be essential to ensure the correct operation of the Population Register. Though persons already have duty to take care of correctness of data circulating in the population register in connection to them, no sanctions whatsoever are applied in case of their non-accomplishment. Also, juridical persons have duty to take care of correctness of the register data. As long as members of the juridical person board under the Code of Commerce owe an additional diligence obligation, it is reasonable to allow procedure documents delivery at the person's juridical address.

Valid acts provide plenty of opportunities for defendant to protect his rights. Defendant has opportunity to make himself reachable for the state by guaranteeing rightness of his data in registers; moreover the Civil Code of Procedure stipulates definite presumptions of when may procedure documents be delivered. Today instructions also have been set as for what should be done before procedure document can be publicly delivered. Furthermore the law stipulates opportunities for defendant for enjoying his rights even though court tried civil case in his absence. Procedure documents delivery in any other way that against personal signature and violation of a principle to be legally heard are common grounds in the presence of which civic case is due to the second trial.

Summarising, it can be stated that hypothesis has got no proof. Public procedure documents delivery today is necessary within the current Estonian legal order and under the valid legal act defendant is still guaranteed opportunities for protection of his fundamental rights.

.....

07.05.2012

KASUTATUD LÜHENDID

EIK – Euroopa Inimõiguste Kohus

EIÕK – Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon

Eelnõu – Riigilõivuseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 206 SE II-1

EK – Euroopa Kohus

Harta- Euroopa Liidu põhiõiguste harta

PS – Eesti Vabariigi põhiseadus

RRS – Rahvastikuregistri seadus

Seletuskiri – Seletuskiri riigilõivuseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 206 SE II-1 juurde

TsMS – Tsiviilkohtumenetluse seadustik

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Alexy, R. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. - Juridica eriväljaanne 2001.
2. Anepaio, T. jt. Sissejuhatus õigusteadusesse. Loengud. Tallinn: Juura 2005.
3. British lawyer uses Facebook to serve court summons. - The Telegraph 14.03.2011.
Arvutivõrgus: <http://www.telegraph.co.uk/technology/facebook/8382570/British-lawyer-uses-Facebook-to-serve-court-summons.html>, 03.04.2012.
4. Calves, F. Length of Court Proceedings in the Member States of the Council of Europe Based on the Case Law of the European Court of Human Rights. European Commission for the Efficiency of Justice. Strasbourg, 6-8. December 2006. Arvutivõrgus: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/delais/Calvez_en.pdf, 17.04.2012.
5. Commission of the European Communities. Green paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation. Com(2002) 746 final. Brussels, 20.12.2002. Arvutivõrgus: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0746en01.pdf, 20.04.2012.
6. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2011.a. I poolaasta kokkuvõte. Arvutivõrgus: <http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=55451/I+ja+II+astme+kohtute+menetlusstatistika+2011.a+Ipa.+kokkuv%F5te.pdf>, 20.04.2012.
7. Eesti Vabariigi põhiseaduse ekspertiiskomisjoni lõpparuanne. Põhiseaduse analüüs. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/10725>, 23.03.2012.
8. Ernits, M. Kättetoimetamisest põhiõiguste valguses. - Juridica 2004/5.
9. Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE). Arvamus mõistliku aja jooksul asja õiglase arutamise ja kohtuniku rolli kohta selles, arvestades vaidluste lahendamise alternatiivsete meetoditega. Nr. 6 (2004). Strasbourg, 24.11.2004. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/vfs/490/CCJE%282004%29op6.pdf>, 01.04.2012.
10. Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE) Arvamus kohtuotsuste kvaliteedist. Nr 11(2008). Strasbourg, 18.12.2008. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/vfs/802/CCJE%20%282008%29%20arvamus%20nr%2011.pdf>, 12.04.2012.
11. Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE) Arvamus nr 14 (2011).
Õigusemõistmine ja infotehnoloogia. Strasbourg, 09.11.2011. Arvutivõrgus : http://www.riigikohus.ee/vfs/1318/7_CCJE%20_2011__arvamus_nr_14.pdf, 23.04.2012.
12. Euroopa Ühenduste Komisjon. Ettepanek seoses nõukogu määrusega millega luuakse Euroopa maksekorraldusmenetlus. KOM(2004)173 lõplik/4. Brüssel 21.09.2005.

- Arvutivõrgus:
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0173:FIN:ET:PDF>,
20.04.2012.
13. Euroopa Komisjon. Euroopa Justiitsvõrgustik tsiviil- ja kaubandusajades. Dokumentide kätteandmine. Arvutivõrgus :
http://ec.europa.eu/civiljustice/serv_doc/serv_doc_lit_et.htm, 21.02.2012.
 14. Grotian, A. (Tõlk. Soomets, S.). Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6. Õigus asja õiglasele arutamisele. Human rights files, No. 13. Council of Europe Press, 1993.
Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=531>, 01.04.2012.
 15. Hallberg, P. jt. Perusoikeudet. Helsinki: WSOYpro, 2010.
 16. Ilus, E. Rooma eraõiguse alused. Kirjastus Ilo, 2000.
 17. Kaur, M. Euroopa täitekorralduse tõend: miks ja millal?. - Juridica 2012/2.
 18. Kergandberg, E. Põhiõiguste menetluslikust dimensioonist. - Juridica 2003/1.
 19. Kergandberg, E.jt. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn: Juura 2008.
 20. Koch, H., Diedrich, F. Civil procedure in Germany. München: C.H. Beck, 1998.
 21. Kuklane, E. (toimet). Eesti kohtu lugu. 2006.-2008 aastal peetud kohtuteemaliste ettekannete valikkogumik. Tartu: Riigikohus, 2008.
 22. Laffranque, J. Euroopa Liidu õigussüsteem ja Eesti õiguse koht selles. Tallinn: Juura 2006.
 23. Lipp, V., Haukeland Fredriksen H. (koost). Reforms of Civil Procedure in Germany and Norway. Tübingen: Mohr Siebeck 2011.
 24. Lõhmus, U. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: Sihtasutus Iuridicum 2003.
 25. Lõhmus, U. Põhiõigused ja Euroopa Liidu õiguse üldpõhimõtted: funktsioonid, kohaldamisala ja mõju. - Juridica 2011/9.
 26. Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja – vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004.
 27. Niel, M. In seeming first, Aussie court says default judgement can be served on Facebook. – American Bar Association Journal 15.12.2008. Arvutivõrgus:
http://www.abajournal.com/news/article/in_seeming_first_aussie_court_says_default_judgment_can_be_served_on_facebo/, 02.04.2012.
 28. Niemi, J. Civil procedure in Finland. Alphen aan den Rijn : Wolters Kluwer, 2010.
 29. Oppermann, T. Euroopa õigus. Tallinn: Juura 2002.
 30. Parrest, N. Hea halduse põhimõte Euroopa Liidu põhiõiguste hartas. - Juridica 2006/1.

31. Paulus, C.G. Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine. Tallinn: Juura 2002.
32. Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. Tallinn: Juura 2011.
33. Rask, M. Ülevaade kohtukorralduse, õigusmõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta. Ettekanne Riigikogu 2011. aasta kevadistungjärgul 16.06.2011. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?page=muu_kysimus&op=ems&eid=1347753, 07.03.2012.
34. Riigilõivuseaduse muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu ja seletuskiri 206 SE II-1. Arvutivõrgus : <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&eid=1485780&emshelp=true&u=20120422151325>, 26.04.2012.
35. Rühl, G. Preparing Germany for the 21 Century: The Reform of the Code of Civil Procedure.- German Law Journal. 2005. Vol. 06. No. 06. Arvutivõrgus : http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol06No06/PDF_Vol_06_No_06_Articles_909-942_Ruehl.pdf, 02.04.2012.
36. Tampuu, T. Hagile vastamata jätmise ja poolte kohtuistungilt puudumise tagajärjed. - Juridica 2006/2.
37. Truuväli, E.-J. jt (toimet). Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne.2. tr. Tallinn: Juura 2008.
38. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu ja seletuskiri 194 SE III. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&eid=240492, 03.04.2012.
39. Vutt, M. Menetlusedokumentide kättetoimetamine tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond, 2009. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/891/MenetlusedokumentideK2ttetoimetamine_Margit_Vutt.pdf, 16.02.2012.
40. Vutt, M., Lillsaar, M. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond, 2011. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/1122/Moistlik_Menetlusaeg_Tsiviilkohtumenetluses.pdf, 16.02.2012.
41. Vutt, M. Tagaseljaotsuste regulatsiooni kohaldamine kohtupraktikas (01.01.2006 jõustunud TsMS kohaselt). Tartu: Riigikohus, 2007. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/vfs/654/TagaseljaotsusedAnalyys7.pdf>, 17.02.2012.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

42. Basic Law for the Federal Republic of Germany. Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#GGengl_000P1, 04.03.2012.
43. Civil Procedure Law Latvia. Arvutivõrgus:
http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Civil_Procedure_Law.doc, 27.02.2012.
44. Code of Civil Procedure of Germany. Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html#p0724, 07.03.2012.
45. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.
46. E – toimiku süsteemi asutamine ja e-toimiku pidamise põhimäärus. VVm 03.07.2008 nr 111. – RT I 2008, 31, 197 ... RT I, 17.11.2011, 5.
47. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – ELT eestikeelne väljaanne C 83, 30.03.2010, lk 389-403.
48. Euroopa Liidu toimimise leping. - ELT eestikeelne väljaanne C 83, 30.03.2010, lk 47-199.
49. Euroopa Nõukogu 22.12.2000.a. määrus (EÜ) nr 44/2001 kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. – EÜT L, 16.01.2001, lk 1-23.
50. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21.04.2004.a. määrus (EÜ) nr 805/2004, millega luuakse Euroopa täitekorraldus vaidlustamata nõuete kohta. - ELT L 143, 30.04.2004, lk 15-39.
51. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12.12.2006.a. määrus (EÜ) nr 1896/2006, millega luuakse Euroopa maksekäsmenetlus. – ELT L 399, 30.12.2006, lk 1-32.
52. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11.07.2007.a. määrus (EÜ) nr 861/2007, millega luuakse Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlus. – ELT L199, 31.07.2007, lk 1-22.
53. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13.11.2007.a. määrus (EÜ) nr 1393/2007 kohtu ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. – ELT L 324, 10.12.2007, lk 79.
54. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. 04.11.1950 - RT II 2010, 14, 54.
55. Kohtute seadus. – RT I 2002, 64, 390 ... RT I, 28.12.2011, 48.
56. Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4. Arvutivõrgus:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=oikeudenk%C3%A4ymiskaari>, 22.02.2012.
57. Rahvastikuregistri seadus. – RT I 2000, 50, 317 ... RT I, 14.03.2011, 5.
58. Riigi Teataja seadus. – RT I 2010, 19, 101.

59. Suomen Perustuslaki 11.6.1999/731. Arvutivõrgus:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=%2Aperusoik%2A>, 23.02.2012.

60. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 28.12.2011, 44.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

61. EIKo 2.12.2003, 48129/99, *Treial vs. Eesti*
62. EIKo 8.11.2007, 54191/07, *Saarekallas OÜ vs. Eesti*.
63. EIKo 29.01.2009, 43276/06, *Missenjoy vs. Eesti*
64. EIKo 4.02.2010, 13791/06, *Gromzig vs. Saksamaa*.
65. EIKo 8.11.2011, 54191/07, *Raudsepp vs. Eesti*.
66. EIKo 1.03.2012, 15226/05, *Kolegovy vs. Venemaa*
67. EIKo 6.03.2012, 11006/06, *Cani vs. Albaania*
68. EIKo 13.03.2012, 5605/04, *Karpenko vs. Venemaa*.
69. EKo 14.12.2006, C-283/05, *ASML Netherlands BV vs. Semiconductor Industry Services GmbH*.
70. EKo 2.04.2009, C-394/07 *Gambazzi vs. Daimler Chrysler Canada Inc. and CIBS Mellon Trust Company*.
71. EKo 17.11.2011, C-327/10 *Hypoteční banka a.s. vs. Udo Mike Lindner*.
72. EKo 15.03.2012, C-292/10, *G vs. Cornelius de Visser*.
73. KKO:2008:48, 15.5.2008.
74. RKTko 3-2-3-5-02.
75. RKTkm 3-2-2-1-04.
76. RKTko 3-2-1-85-05.
77. RKTko 3-2-3-1-06.
78. RKTkm 3-2-2-3-06.
79. RKTkm 3-2-2-5-06.
80. RKTko 3-2-1-132-06.
81. RKTkm 3-2-1-39-07.
82. RKTkm 3-2-2-1-08.
83. RKTkm 3-2-2-2-09.
84. RKTkm 3-2-2-7-09.
85. RKTkm 3-2-2-9-09.
86. RKPJKo 3-4-1-25-09.
87. RKTko 3-2-1-74-09.
88. RKTkm 3-2-2-1-10.
89. RKTkm 3-2-2-4-10.
90. RKTkm 3-2-2-6-10.
91. RKTkm 3-2-2-9-10.

92. RKHKO 3-3-1-100-10.
93. RKTKm 3-2-2-2-11 koos kohtunik J. Luik eriarvamusega.
94. RKÜKO 3-2-1-67-11.
95. TIRnKm 2-05-6746.
96. TIRnKo 2-11-7290.
97. TIRnKm 2-11-48654.